

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut

Triinu Laan

VÕRUKHEELNE LAULU- JA RAHVAPIDU UMA PIDO – KORRALDUSPROTSESSI
JA VAIMSE KULTUURIPÄRANDI KASUTUSE ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja Ester Bardone (PhD)

Tartu
2018

AUTORIDEKLARATSIOON

(paigutada tiitellehe pöördele)

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen oma uurimistöö koostanud iseseisvalt ning seda ei ole keegi varem kaitsmisele esitanud. Oma uurimuses kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele, kirjandusallikatele ja mujalt pärit andmetele olen lisanud allikaviite.

17. mai 2018

Triinu Laan

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus.....	3
1 Töös kasutatud allikad ja meetodid	7
2 Teoreetiline ja metodoloogiline kontekst	11
2.1 Vaimse kultuuripärandi mõistest	11
2.2 Laulupeotraditsiooni teoreetiline mõtestamine.....	16
2.3 Sündmusuuringud	20
2.4 Festivali kui kultuurisündmuse teoreetiline käsitlus.....	24
3 Uma Pido kujunemise lugu ja korraldamise põhimõtted.....	30
3.1 Ajalooline Võrumaa, võru keele ajalugu ja võrukesed.....	30
3.2 Võru keel tänapäeval ja võrukeste identiteedi alused.....	32
3.3 Uma Pido algatamine, pidu iseloomustavad märksõnad	38
3.4 Uma Pido sihtgrupp ja kommunikatsiooni põhisõnumid	40
3.5 Korraldus- ja rahastamisprotsessi kirjeldus ning põhimõtted.....	43
4 Uma Pido Eesti kultuuripoliitilisel ja laulupeomaastikul	47
4.1 Uma Pido Eesti kultuuripoliitilistes dokumentides	47
4.2 Eesti laulupeokultuur ja Uma Pido ning nende tähendus eestlastele (ning võrukestele).....	53
4.3 Laulupeod ja nende kestlikkus.....	57
4.4 Repertuaar – laulupeo sõnumi oluline kandja.....	60
4.5 Uma Pido repertuaar	64
4.6 V Uma Pido repertuaari avalik valimine	66
5 Uma Pido: festivali struktuursed elemendid, vaimse kultuuripärandi kasutamise viisid ja sündmuse kogemise dimensioonid	71
5.1 Uma Pido kui erinevaid sündmuse liike hõlmav festival	71
5.2 Uma Pido toimumiskohad ja –aeg	74
5.3 Vaimse kultuuripärandi kasutamine Uma Pido sündmustel	76
5.4 Uma Pido ja sellest osavõtjate isiklik kogemus läbi kolme dimensiooni	78
Kokkuvõte.....	82
Kasutatud kirjandus ja allikad.....	85
Summary.....	90
Lisa 1 V Uma Pido repertuaarivalimise juures olnud lisaküsitluse tulemused.....	92

Sissejuhatus

Uma Pido on 2008. aastal esimest korda toimunud võrukeelne laulu- ja rahvapidu. See kui vaimset kultuuripärandit tänapäevases kontekstis ja vahenditega kasutatav sündmus on huvitav fenomen, mille analüüsiks tundub olevat paras aeg – pidu toimub 2. juunil 2018 juba 5. korda ning võib öelda, et see on leidnud oma koha ajaloolise Võrumaa kultuurielus ning üle-eestilises laulupeoprotsessis. On aeg arutleda peo toimimismehhanismide üle ja vaadelda neid teooriate ja mujal maailmas toimuva valguses. Käsitlemist väärrib ka laulupeoprotsessi jätkusuutlikkus ja Uma Pido osa selles.

Teema valiku põhjendus

Magistritöö teema valik on seotud minu tööga kultuurikorraldajana. Olin kohal nii Uma Pido mõtte väljajutlemise juures kui sellele järgnenud mõttetalgutel ja aruteludel. Töötan alates 2006. aastast Võru Instituudis projektijuhina ja minu üheks tööülesandeks sai paljudeks aastateks Uma Pido protsessi juhtimine. Enese tööd akadeemiliselt analüüsida tundus esmalt raske, sest analüüs eeldab eemaldumist ja protsessi vaatlemist teatud distantsilt. Tööga peale hakates aga selgus, et see on siiski võimalik. Selliselt positsioonilt magistritöö kirjutamise plussiks on aga hea ülevaade korraldusprotsessi taustast ja materjalidest.

Varasemalt olen põhjalikumalt uurinud keeleõigust ja –poliitikat Eestis ja Euroopas vaatega lõunaesti keele õigusliku kaitse võimalustele – sellest rääkis minu õiguse eriala lõputöö Tallinna Majanduskoolis (2004). Kuna keel on osa vaimsest kultuuripärandist, siis oli üleminek võru keele kaitse juriidilistelt aspektidelt selle keele kasutamise temale vaimse kultuuripärandina küllaltki sujuv. Võrukeste identiteet baseerub teadupärast nende eripärasele keelele ning 2008. aastal esimest korda toimunud Umal Pidal on võrukeste kogukonna identiteedi tugevdamisel oluline osa. Samas ei ole võru keel ainuke kultuuripärandi osa, mida Uma Pido kasutab – peo erinevad osad kasutavad

kultuuripärandit veel mitmel moel. Sündmusena liigitub Uma Pido festivalide hulka. Milliseid festivali tunnuseid Umal Pido on ning millised eripärad tal on, on samuti käsitlemist vajav teema. Samuti küsimus, kas pidu on saavutanud oma korraldajate poolt soovitud eesmärged ning kuhu võib peoprotsess edasi liikuda.

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Magistritöö eesmärk on analüüsida Uma Pido kui kultuuripärandit kasutavat suursündmust koos selle korraldusliku poole ja taustsüsteemiga ning püüda leida vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Millised on Uma Pido kui kultuuripärandit kasutava festivali tekkimise põhjused?

Ükski nähtus ei teki iseenesest ja tühjale kohale – sel on alati mingi taustsüsteem, mis võimaldab sündmust või tegevust algatada ja läbi viia. Millegi korraldamine eeldab korraldajatelt veendumust, et sündmust on vaja ning et see täidab mingeid olulisi sihtgrupi vajadusi. Magistritöös analüüsin omakeelse laulupeo vajadust ja tõstan esile asjaolusid, mis tegid võimalikuks peo algatamise.

2. Milline on Uma Pido koht Eesti kultuuripoliitilisel ja laulupeomaastikul?

Uma Pido ei ilmunud tühjale kohale ei kohalikus ega ka üle-eestilises kontekstis. Selle algatamise võimaldasid lisaks eeltingimustele kohalikus kontekstis ka üle-eestilised kultuuripoliitilised ja –korralduslikud aspektid nagu laulupeoliikumise populaarsus ning riiklik toetus vaimse kultuuripärandi hoidmisele.

3. Millised on Uma Pido kui kultuurfestivali peamised struktuurielemendid?

Laulupeol kui sellisel on kultuurfestivali tunnused. Analüüsimiseks on huvitav teema, kas Uma Pido on tüüpiline kultuuri- või kogukonnafestival ja kas tema elemendid vastavad sündmuseuuringute ja festivalide uurimise teoorias kirjeldatule või erinevad sellest. Töös uurin tegureid, mis viivad suurte sündmuste tekkeni, tuues esile ka üksikisikute rolli.

4. Milline on Uma Pido roll ajaloolise Võrumaa kogukonna (võrukete) jaoks kultuuripärandi säilitamisel ja väärtustamisel?

Vaimne kultuuripärand on lai mõiste ja sel on mitmeid väljundeid. Kuidas on vaimne kultuuripärand esitletud Umal Pido, viitab, kuidas võruketed näevad oma pärandit ning mida nad sellest oluliseks peavad. Teades, et võrukete üks peamisi identiteedi aluseid on võru keel ning et selle edasiandmine nooremale põlvkonnale on katkemas, on selge, et

omakeelne laulupidu on tegur, mis toetab võru keele kui vaimse kultuuripärandi säilimist. Töös uurin, kes on võrukesed ja näitan nii teooria kui peo osalejatelt saadud tagasiside põhjal, et pidu on vajalik ja oluline identiteedi toetaja.

Magistritöö ülesehitus

Magistritöö koosneb viiest peatükist. Annan töös ülevaate Uma Pido kui võrukeste identiteeti kandva ning vaimset kultuuripärandit kasutava suursündmuse korraldusprotsessist, positsioonist ja rollist ajaloolise Võrumaa kultuuriruumis ja laulupeotraditsioonis üldisemalt. Analüüsin peo ettevalmistusprotsessi praktilisi aspekte, mis võib anda sisendit teistele samalaadsete sündmuste korraldajatele ning annan tervikliku ülevaate suursündmuse loomisega seotud küsimustest (muuhulgas meeskond, korraldusprotsess, rahastamine). Samuti süvenen sündmusuuringute ja festivalide teooriasse ning uurin laulupeoprotsessi käsitlusi ja kogukonnafestivale. Näitan ka repertuaari olulisust laulupeoprotsessi kontekstis ja vaimse kultuuripärandi kasutamist Umal Pido.

Esimeses peatükis kirjeldan töös kasutatud allikaid ja meetodeid. Allikate ja meetodite ülevaade tutvustab ühelt poolt kasutatud empiirilist materjali, teisalt annab ülevaate ka autoetnograafilisest rollist töö koostamisel.

Teine peatükk on sissevaateks töö teoreetilisse ja metodoloogilisse konteksti. Peatükis defineerin vaimset kultuuripärandit, luues seoseid selle käsitlemise, kasutamise ja kaitsmisega tänapäevases ühiskonnas. Samuti mõtestan laulupeoprotsessi teoreetiliselt ning tutvustan erinevaid laulupeokäsitlusi. Seejärel keskendun sündmusuuringutele ja festivalide uurimise teoreetilistele lähtekohtadele ning peatükk lõpeb kultuuripärandit kasutavate kogukonnafestivalide käsitluste tutvustamisega.

Kolmas peatükk annab ülevaate Uma Pido kujunemise loost ja korraldamise põhimõtetest. Analüüsin korraldamiskoha ajaloolise Võrumaa rolli ja võru keele kui võrukeste identiteedi olulisima tunnuse ja peo olulise komponendi tähtsust. Käsitlen ka võrukeste identiteedi aluseid ja võru keele kõnelemisvõimalusi ja kõnelejaid tänapäeval. Peatükk annab edasi peamised faktid ja märksõnad Uma Pido korralduse kohta ning analüüsib peo sihtgrupi ja kommunikatsiooni fookuse püstitust. See taustainfo annab omakorda aluse peo edasiseks täpsustatud analüüsiks järgmistes peatükkides.

Neljas ja viies peatükk vastavad püstitatud uurimisküsimustele. Neljas peatükk tõstab fookusesse Uma Pido rolli Eesti kultuuri- ja laulupeomaastikul. Näitan, kuidas käsitletakse ajaloolise Võrumaa kultuuripärandit (sh Uma Pido) riiklikes ja kohalikes arengudokumentides ja millised on kultuuripärandi toetusmehhanismid ja –argumendid. Eraldi keskendun repertuaarile kui laulupeo sõnumi olulisele kandjale ning arutlen laulupidude kestlikkuse teemal. Peatükk kirjeldab ka huvitavat kultuuridemokraatia näidet, kus avalikkus kaasati V Uma Pido repertuaari valimisse ning teeb järeldused repertuaari valinud inimeste ootustest peole 2017. aasta talvel koos valimisega läbiviidud küsitluse põhjal. Viies peatükk analüüsib, kuidas Uma Pido kultuuripärandit kasutab: kuidas ja millistes kontekstides on võru keel esitletud ja kasutatud (peo lavastus, tekstid, repertuaar, reklaam, muud peosündmused) ning kuidas ja kus näeb peol muud vaimset ja ainelist kultuuripärandit (laat, laadalava, töötoad, kontserdid).

***

Soovin tänada juhendajat Ester Bardonet kaasamõtlemise ja asjalike näpunäidete eest, samuti oma kolleege Võru Instituudis, head sõpra Liivi Tamme ning oma perekonda – aitäh teile toetuse ja kaasaelamise eest!

1 Töös kasutatud allikad ja meetodid

Magistritöö kirjutamisel olen lähtunud oma kogemustest ja tähelepanekutest Uma Pido projektijuhina aastatel 2007-2017. Võtsin aluseks Maili Pilti poolt välja toodud üldised refleksiivse uurimise põhimõtted, mille kohaselt peab uurija endale teadvustama oma varasemad kogemused, teadmised, hoiakud ja kultuuritausta ning selle mõju uurimistöö teema käsitlesele ja tõlgendustele (Pilt 2017: 211). Samuti on minu rolli ja kogemuste analüüsil abiks “reflekteeriva praktiku” käsitlus ja praktiku refleksiooni määratlemine eneseanalüütilise, kogemusest lähtuva ning õppimise eesmärgil toimuva tegevusena, “mille tulemusena suureneb teadlikkus oma tegevuse aluseks olevatest „teoreetilistest” teadmistest ja oskus professionaalina tegutseda” (Karm; Sarv 2013: 43) Oma töös analüüsin muu hulgas ka seda, mida olen Uma Pido korraldades suursündmuste korraldamise kohta õppinud ja loodan et minu tähelepanekud võivad kasuks tulla ka teistele kultuurikorraldajatele.

Minu eelised käesolevat magistritööd kirjutades on seotud eelkirjeldatud ametiga Uma Pido projektijuhina – mulle on kättesaadav palju organisatsioonisisest infot, mida saan kergesti hallata ja analüüsida. Samas on see eelis teisest perspektiivist vaadates ka oht, kuna on võimatu end uurijana lõplikult oma vallatavast infost ning kogemustest distantseerida. Olen teadvustanud oma projektijuhilise rolli mõju uurimistöö käsitlesele ning püüdnud hoiduda ülemäärastest mõjudest uurimistöö seisukohalt.

Kasutan oma töös erinevat tüüpi dokumente ja tekste, mis jagunevad nii peamisteks kui ka täiendavateks allikateks. Dokumentide ja tekstide analüüsil lähtun kvalitatiivsest metodoloogiast ja triangulatsiooni põhimõtetest nii nagu seda soovitab Glenn A. Bowen (2009). See tähendab et ma võrdlen dokumentide ja tekstide andmeid teiste allikatega, sealhulgas oma vahetute kogemustega. Bowen rõhutab, et dokumentide analüüs sobib eriti hästi konkreetsete juhtumiuuringute puhul ja võimaldab kombineerituna teiste allikatega

pakkuda ühe sündmuse või organisatsiooni detailset kirjeldust. Dokumendid aitavad konkreetset kultuurisündmust uurides luua sellele vajaliku konteksti, aitavad konstrueerida selle tekke- ja arengulugu, saada täiendavaid andmeid teiste allikate analüüsiks, samuti võimaldavad dokumendid formuleerida küsimusi uurimuse edasist käiku planeerides. Erineva päritoluga ja eri eesmärkidel loodud dokumente omavahel võrreldes saab pöörata tähelepanu ühe sündmuse eri tahkudele ja tähendustele. Dokumente analüüsid lähtusin eelkõige olulisemate teemade selekteerimisest ja omavahelisest võrdlusest, sealhulgas materjalist korduvate teemade otsimisest. (Bowen 2009: 28-29; 32-33)

Töös analüüsitud dokumendid ja tekstid mida võib üldjoontes liigitada avalikult kättesaadavateks ja organisatsioonisisesteks; viimastele oli mul ligipääs tänu oma rollile Uma Pido projektijuhina. Täpsemalt jagunevad dokumendid ja tekstid järgnevalt: (1) Uma Pido korraldusprotsessi ja sündmuse toimumisega seotud materjalid; (2) Uma Pido kohta meedias ja sotsiaalmeedias avaldatud materjalid; (3) riiklikud ja kohaliku omavalitsuse tasandi kultuuripoliitika dokumendid (arengukavad, strateegiad, plaanid); (4) rakendusliku eesmärgiga uuring (Eesti Koorijuhtide Liidu poolt tehtud Eesti koorijuhtide küsitluse põhjal tehtud koorijuhtide kogukonna analüüs, mis käsitles koorijuhtide rahulolu oma tööga ning analüüsis sellest ning teistest teguritest lähtuvalt laulupeoprotsessi võimalikku tulevikku).

Uma Pido korraldusprotsessiga, otseselt sündmusega ja selle tagasisidega seotud materjalideks on:

- Uma Pido korraldusprotsessi materjalid Võru Instituudis. Siia kuuluvad korraldustoimkonna protokollid ja materjalid, muusikatoimkonna töö kokkuvõtted, peol osalevate kooride kohta tehtud statistika, eelarved ja kirjavahetus. Need materjalid aitasid mul analüüsida Uma Pido toimimisprotsesse, samuti repertuaari koostamise põhimõtteid ja tendentse kooride peol osalemises. Neid materjale kasutan töö analüüsipeatükkides.
- Kavavihikud. Iga Uma Pido kohta on koostatud põhjalik kavavihik koos peol lauldavate laulude sõnadega, peo teema ja sisu avamisega ning peo eelsündmuste ja kaasnevate sündmuste kirjeldusega. Kasutan neid materjale peamiselt magistritöö 5. peatükis.
- 2017. aasta veebruaris ja märtsis V Uma Pido repertuaari avaliku valimise kampaaniaga kaasnevalt tehtud küsitlus, kus repertuaari valinud inimestel paluti

vastata küsimusele selle kohta, mida tulevaselt Umalt Pidolt oodatakse. Kokku täitis küsitluse 482 inimest. Saadud andmeid kasutan laulupeo dimensioonide olulisuse analüüsis 4. peatükis. Lisaks oli küsitluse võimalik täita lahtine küsimus, mida paljud repertuaari valijad ka tegid. Mõned neist vastustest toon esile magistritöö viimases peatükis.

- Pärast erinevaid pidusid korraldajateni jõudnud tagasiside peolistelt (nii lauljad, publik, korraldajad kui meeskonnaliikmed). Tagasiside publikult on spontaanne, seda ei ole kuidagi eraldi kogutud või jagama julgustatud. Tagasiside meeskonnaliikmetelt on tulnud palve peale oma tööloiku ja peomuljeid kommenteerida. Kasutan siin töös vaid kirjalikku tagasisidet ning hoidun suuliselt saadud kommentaaridest. Neid materjale kasutan sarnasele eelmainitud küsitlusega töö viimases peatükis ning need aitavad mõista peokogemuse olemust peoliste jaoks.

Lisaks kasutan riiklikke ja kohaliku omavalitsuse tasandi kultuuripoliitika dokumente (arengukavad, strateegiad, plaanid), mis käsitlevad vaimse kultuuripärandi kaitset Eestis ning aitavad mõista vaimse kultuuripärandi, sh ajaloolise Võrumaa kultuuripärandi ja Uma Pido toetusmehhanisme ja –võimalusi, mida analüüsin 3. peatükis.

Ma ei ole pidanud Uma Pido korraldades päevikut, kuid pidu on põhjalikult dokumenteeritud ja kirjeldatud ka fotode ja videote kaudu – igast peost on valminud duubel-DVD, kust saab vaadata täismahus peakontserti ja kokkuvõtet peo eelsündmustest, päevaprogrammist ja isegi laulupeokontserdi peaproovist. DVDdel on ka mitmeid intervjuusid korraldajate, esinejate, osavõtjate, töötubade korraldajatega jne. DVDd on avalikult kättesaadavad raamatukogudest. Need aitasid mul meenutada üldist õhkkonda ja meeolusid peol. Magistritöös viitan ka mõnele intervjuule DVDdelt.

Kahtlemata on mul võrukesena ja Uma Pido pikaajalise projektijuhina raske kogu temaatikat distantsilt käsitleda ning paratamatult on mu töös oma kogemustest tulenevaid tähelepanekuid, mis on küll osaliselt dokumenteeritud (nt koosoleku protokollides, kirjavahetuses), aga paljuski põhinevad korralduslikel kogemustel. Igasugune korraldusprotsess on oma olemuselt mitmekihiline ja põimitud inimsuhete, isiklike kogemuste, kultuuritausta ja organisatsioonikultuuriga, mille üksikasjalik dokumenteerimine ei ole kas võimalik või osutub liiga töö- ja ajamahukaks. Magistritöö kirjutamine aitas mul vaadata oma tööd ja ajaloolise Võrumaa kultuuripärandit teisest

perspektiivist ja mõningase distantliga. Tunnen, et minu kompetents kultuurikorraldajana on seeläbi kasvanud.

2 Teoreetiline ja metodoloogiline kontekst

Analüüsima edaspidi Uma Pido kui kultuuripärandid kasutavat sündmust; samuti Uma Pido kui laulupidu ja selle rolli võrkeste enesemääratluses, tuleb selleks esitada teoreetilised lähtekohad, millega tegelen käesolevas peatükis. Nii vaimse kui materiaalse kultuuripärandi juures tähtsustatakse sidet minevikuga, seejuures on seotud kultuuripärandi ja kogukonna mõisted. Kultuuripärand avaldub läbi temaga seotud traditsioonide väärtustamise, olulisel kohal on siin ka laulupidude traditsioon, mis Uma Pido laulupeo juures on omandanud lisamõõtme kogukonna liitjana: osa võtta saavad kõik soovijad. Laulupidu on suursündmus, millel on mitmeid erinevaid tahke – seda võib käsitleda näiteks kui kultuuripärandi- aga ka kui identiteedisündmust, samuti kui festivali ja kodanikalgatuse manifestatsiooni. Kõik need tahud on väljendunud ka Uma Pido ettevalmistusprotsessis ja läbiviimises ning mõjutavad positiivselt peost osasaanute suhtumist omakeelsesesse kultuuri.

2.1 Vaimse kultuuripärandi mõistest

Kultuuripärandi defineerimine

Kultuuripärandid üldiselt defineeritakse kui kultuurivara, mis antakse edasi põlvkonnalt põlvkonnale. Kultuuripärand võib olla nii vaimne kui materiaalne. Tähtsustatakse tunnetatud sidet minevikuga, mida tõlgendatakse tänapäeva vajadustest lähtuvalt. (Kuutma 2007) Pärandid väärtustab aeg – mida vanem on materiaalse (nt hoone v ese) või vaimse kultuuripärandi (nt komme) väljendus, seda väärtuslikumaks seda peetakse. Pärandist rääkides rõhutatakse traditsiooni, järjepidevust ja selle säilitamise vajadust. (Tamm 2014: 19) Laurajane Smith ja Natsuko Akagawa sedastavad, et iga pärand

on tõlgendatav vaimse pärandina, sest pärand kannab endas kultuurilisi ja sotsiaalseid väärtusi, mis on mittemateriaalsed (Smith, Akagawa 2009: 6).

Kultuuripärandi mõiste on muutunud eriti oluliseks üleilmastumise valguses, mis mõjutab kultuurinähtuste teisenemist ja kaduvust. Tänapäevane migratsioon, turismitööstus, aga ka inimeste üldine liikuvus tekitavad nostalgiatunde ja vajaduse otsida juuri. Kultuuripärandi mõiste kasutus on tihedalt seotud poliitikaga ja see tuleb jutuks, kui on vaja rõhutada etnilisust, paikkondlikkust ja ajaloolist kuuluvust. Tänapäeval on kultuuripärandil oluline koht ühe kultuuri staatuse, eriti rahvusvahelise staatuse loomisel. Samas ei ole kultuuripärand üheselt positiivse laenguga kontseptsioon, vaid sellega kaasneb mitmeid küsitavusi ja hakkavad toimima valikud ja võimusuhted. Kultuuripärandi mõistega käib kaasas ka teatud elitarism – ikka tehakse valikuid, kus keegi või miski jääb kõrvale. Sageli vastanduvad nendes suhetes hinnanguline puhtus ja ehedus hübriidsusele. Samuti iseloomustab kultuuripärandi käsitlusi mineviku idealiseerimine oleviku perspektiivist. (Kuutma 2007) Mineviku kasutamine muudab selle kultuuripärandiks, samas kui pärandiks saamine vältimatult muudab pärandi ideaalsemaks, kui on ajalooline tegelikkus. (Kuutma, Kästik 2014: 287) Kultuuripärandi mõiste on muutumas sümbolseks ja materiaalseks, sotsiaalseks ja poliitiliseks kapitaliks.

Kultuuripärandi käsitlustest rääkides tõstatub ka traditsiooni ja pärandi mõistete vahekord – need ei ole eraldiseisvad, vaid põimuvad. Traditsioon mõistena kannab endas ajalise pidevuse joont, see on ajaline konstruktsioon, sotsiaalne nähtus, millega tähistatakse põlvest põlve edasiantavat ilmingut või pärandatud kommet. Traditsioon viitab korduvusele, traditsiooni ja pärandi mõisted koos esindavad aja kogemist. (Kuutma, Kästik 2014: 284-286) Kaasaegse kultuurianalüüsi seisukoht erineb tavaarusaamast, mille kohaselt kandub ajas edasi nähtuste ja kommete muutumatu tuumik, vaid näeb traditsioonis minevikulise ainese sümbolset representatsiooni käesolevas hetkes. (Kuutma 2005-2006). Traditsioon toimib varasalvena, kust otsitakse kunstilisi elemente ja esteetilisi tunnuseid, mis kannavad endas kultuurilist ja etnilist identiteeti (Kuutma, Kästik 2014: 286) Epp Tamm leiab, et traditsiooni osaks on hoida pärandit elujõulisena; kultuuripärand avaldub läbi temaga seotud traditsioonide väärtustamise; mis aga ei tähenda, et nii pärand kui traditsioonid ei võiks vormiliselt teiseneda (Tamm 2014: 20).

Kogukond ja vaimne kultuuripärand

Mõiste “kogukond” ja “pärand” on tihedalt seotud – pärand väljendub kogukondlikus tegevuses. Kaasaegsed pärandikäsitlused ja -praktika on kogukonnakesksed (Tamm 2014: 21). Seda kinnitab ka UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooni artikkel 2, kus rõhutatakse kultuuripärandi sõltumist kogukondlikust järjepidevusest ja kinnitab pärandi kultuuri ja identiteeti loovaid omadusi: “Vaimset kultuuripärandit, mida antakse edasi põlvkonnalt põlvkonnale, loovad kogukonnad ja rühmad pidevalt uuesti, mõjutatuna oma keskkonnast, loodusest ja ajaloost, vaimne kultuuripärand annab neile identiteedi ja järjepidevuse tunde ning edendab seeläbi kultuurilist mitmekesisust ja inimeste loometegevust.”¹

Ametliku pärandidiskursuse esindaja Eestis on kultuuriministeeriumi haldusalas olev Eesti Rahvakultuuri Keskus, mis tegeleb ka Eesti vaimse kultuuripärandi nimistu haldamisega vastavalt UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioonile. Rahvakultuuri keskuse infovihik „Vaimne kultuuripärand Eestis“ köidab samuti kogukonna ja vaimse kultuuripärandi kokku (Porila 2015: 8): „Kogukonnana võib vaadelda igat inimrühma, keda seob ühine vaimne kultuuripärand: teadmised, väärtused, arusaamad või tavad. Vaimne pärand on juba olemuslikult kollektiivne: see loob ühtsustunde, mis liidab inimesed kogukondadeks ja hoiab neid koos.“ Kogukonna vaimne pärand võib põhineda nii inimeste ühel elupaigal kui sarnastel, nt hobi või ametiga seotud tegevustel. Pigem ollakse harjutud rääkima piirkondlikust kultuurilisest omapäras, kuid ka piirkonnaüleselt võivad inimeste vahel olla tugevad sidemed. Tänapäeva inimene kuulubki reeglina samaaegselt mitmesse kogukonda.

Vaimne pärand püsib, kui seda kasutatakse ja hoitakse. Kui ühiskondlike muutuste tõttu on mõni teadmine või oskus kadumas, siis on selles osa kogukonnal, kel selle järele enam vajadust ei ole. Ja kui siiski, hoolimata ühiskondlikest muutustest, soovitakse seda säilitada, siis ka selle edukus sõltub kogukondlikust tegevusest – vaimset pärandit saavad hoida needsamad inimesed, kelle pärandiga on tegemist. „Vaimse pärandi kaitsmise eelduseks ongi tegus ja tugev kogukond, kes on huvitatud oma kultuuri hoidmisest,“ öeldakse juba eelpool viidatud Rahvakultuuri Keskuse infovihikus (Porila 2015: 9). Niisiis peetakse kogukonda väärtuste, tavade ja teadmiste kandjaks ja edasiandjaks, kusjuures kogukond võib olla nii asukohakeskne kui -ülene. Leitakse, et kogukond on vaadeldav

¹ UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooni art 2. http://www.rahvakultuur.ee/UNESCO_brvaimese_kultuuriparandi_113?s=231 (18.04.2018)

eraldi üksusena isegi siis, kui kõik selle liikmed ei teadvusta enda kuuluvust vastavasse kogukonda ja ka siis, kui nad ei väärtusta mingit kultuuripärandi nähtust kogukondliku pärandina (Tamm 2014: 23).

Vastutus vaimse kultuuripärandi säilimise ees on peaaesjalikult kogukonnal – ilma kogukonna algatuseta ei ole midagi kaitsta. Kogukond aga võib oma soovi korral saada tuge erinevatelt rahvusvahelistelt ja riiklikelt tugisüsteemidelt. Rahvakultuuri Keskus haldab mitmesuguseid rahvakultuuri toetusprogramme, mille kaudu aidatakse kaasa erinevate piirkondade ja valdkondade kultuuripärandi säilimisele, sh Vana-Võromaa pärimuskultuuri programm², mille tegevuste raames eraldatakse toetusi ka kultuuripärandi projektidele. Nimetatud programmi punkt 5.1. seob kokku vaimse kultuuripärandi ja võrukeelse kultuuriruumi: „Vaimse kultuuripärandi väärtustamine Vana-Võromaa kontekstis tähendab eelkõige omakeelse kultuuriruumi säilimist.“ Sellest järelduvalt on vaimse kultuuripärandi oluliseks kandjaks ajaloolisel Võrumaal võru keel. Seda seisukohta toetavad ka peatükis 2 kirjeldatud uuringutulemused, mille kohaselt on võrukeste identiteedi oluline tugisammas võru keel. Olles eelnevalt tõestanud kogukonna ja vaimse kultuuripärandi kooseksisteerimist, jõuan järeldusele, et ajaloolise Võrumaa kultuuripärandi säilimise oluline tugisammas on kogukondlik võru keele kasutamine erinevates olukordades ja valdkondades.

Kultuuripärand kui protsess ja selle loomine tänapäeval

Tänapäeval kasutatakse sõna “pärand” väga erinevates kontekstides, alates oma kultuurilist identiteeti otsivatest entusiastidest kuni turismist kasu lõigata lootvate ärimeesteni. Pärandit kasutatakse ärihuvides kui brändingu ja turunduse olulist osa turismi- ja elamustööstuses. Pärandisse investeeritakse – sealhulgas näiteks aega ja vabatahtlikku tööd pärandi tutvustamisega seotud sündmuste läbiviimisel. Pärandile esitatakse väljakutseid, mis võivad üksteisele vastugi käia – näiteks pärand rahvusliku ühtsuse teenistuses võib vastanduda varasemalt marginaliseeritud etniliste, keeleliste või kultuuriliste vähemusgruppide pärandi elustamisele ja toetamisele (Mathiesen 2009: 14). Kultuuripärandi poole pöörduakse, et leida väljendusviise, mis kannavad korraga traditsioonilisi väärtusi ja kajastavad samal ajal tänapäevaseid sotsiaalseid ja poliitilisi

---

² Vana-Võromaa pärimuskultuuri programmi 2018-2021 tekstiga saab tutvuda siin: http://www.rahvakultuur.ee/s2/2548_18849_1575_Vana-Voromaa_parimuskultuuri_programm_2018-2021.pdf (24.04.2018)

muutusi (Kuutma, Kästik 2014: 286). Ootused kultuuripärandile võivad olla niisiis vägagi mitmekesised ja sageli ka vastuolulised.

Laurajane Smith kirjutab, et pärandi aktiivne kasutus vastavalt kasutajate soovidele ja ootustele tähendab aga selle pidevat muutumist ja teisenemist. Oma olemuselt ei ole kultuuripärand midagi paigalseisvat. See on sotsiaalne protsess, mis ühelt poolt seisneb reguleerimises ja teisalt erinevate tänapäevani säilinud ja tulevikku edasi antavate identiteetide, ühiste kohalike mälestuste, väärtuste ja tähenduste välja töötamises, küsimuste esitamises ja vaidlustamises. Kultuuripärandiks saavad need nähtused, mis vastavad aktiivselt kahele küsimusele – küsimuse „kust me oleme tulnud?“ ehk mineviku kasutamise ja taaselustamise kõrval on sama oluline „kuhu me läheme?“ ehk oleviku ja tuleviku mõtestamine. See on sotsiaalne ja kultuuriline protsess, mis vahendab mitmesuguseid muutusi ühiskonnas. (Smith 2006: 82-84) Kultuuripärand on ideoloogiline projekt, mis hõlmab ajakategooria vastandlikku rakendamist, kus kultuuripoliitika kasutab kultuuri varasemaid elemente tänapäevaste murede lahendamiseks, pöörates seejuures tähelepanu ka tulevikule (Kuutma, Kästik 2014: 287).

Kultuuripärand osaleb sotsiaalsete vajaduste täitmisel ja on kultuurilise identiteedi üks käivitaja (Reeves, Plets 2016: 212). Smith sedastab kultuuripärandi kui elava tegevuse hetkes. Raske on määratleta pärandina üht kindlat tegevust või hetke; pigem on pärand tegevuste jada, mis hõlmab endas mäletamist, mälestamist, teadmiste ning mälestuste edasi andmist ja identiteedi ning ühtlasi ka sotsiaalsete ja kultuuriliste väärtuste ja tähenduste taotlemist ning väljendamist. Kogemuslikult ning ka sotsiaalse ja kultuurilise tegevusena on see midagi, milles inimesed aktiivselt osalevad – tihtipeale tehes seda eneseteadlikult ja kriitiliselt. Pärimestegevuste tulemuseks on emotsioonid ja kogemused ning mälestused neist. Ühtlasi luuakse ja taasluuakse sotsiaalseid võrgustikke ja suhteid, mis liidavad inimesi ning annavad ühtekuuluvustunde ja identiteedi. Ka identiteet ei ole selles protsessis paigalseisev, vaid osaleb samuti muutustes vastavalt sellele, kuidas inimesed, kogukonnad ja institutsioonid tõlgendavad, mäletavad ja hindavad ümber mineviku tähendust läbi sotsiaalsete, kultuuriliste ja poliitiliste vajaduste. (Smith 2006: 83)

***

Kokkuvõtteks võib öelda, et kultuuripärand on põlvkonnalt põlvkonnale edasiantav kultuurivara, mida saab jagada materiaalseks ja vaimseks kultuuripärandiks, kuigi iga

materiaalse kultuuripärandi väljenduse juurde käivad teadmised, oskused, mis on omakorda vaimne kultuuripärand. Kultuuripärandiga seostub mõiste „traditsioon“, mille osa on hoida pärandit elujõulisena. Kultuuripärand on aktiivne sotsiaalne protsess ja identiteedi looja ja väljendub kogukondlikus tegevuses – kogukonna algatuseta ei saa seda hoida ega kaitsta. Toeks kogukondadele nende tegevuses vaimse kultuuripärandi hoidmisel on Eestis Rahvakultuuri Keskus, mis haldab vaimse kultuuripärandi nimistut ning mitmesuguseid kultuuripärandi toetamiseks ellukutsutud programme. Rahvakultuuri keskuse Vana-Võromaa pärimuskultuuri programmi dokumendi kohaselt on vaimse kultuuripärandi oluliseks kandjaks ajaloolisel Võrumaal võru keel, mis omakorda on käesolevas magistritöös analüüsitava laulupeo Uma Pido olulisemaid iseloomustajaid.

2.2 Laulupeotraditsiooni teoreetiline mõtestamine

Vaatlen nüüd erinevaid laulupeokäsitlusi, mis peavad laulupidu vaimse pärandi osaks; samuti laulupidu kui rituaali ja kultuurilise identiteedi demonstratsiooni ning seltsitegevuse ja kondanikualgatuse erivormi.

Laulupeotraditsioon kui vaimne pärand

Eestlaste enesemääratlemise loos on hulgakese koos laulmine mänginud olulist rolli. Laulupeotraditsiooni juured ulatuvad 18. ja 19. sajandil levinud rahvusromantiliste ideede leviku ajale, mil Herderi loodud mõiste *Volkslied* (rahvalaul), mis hõlmas tegelikult nii muusikat, keelt kui ka kultuuri, seostati kultuuriidentiteediga. Rahvuslik identiteeditunne ja kultuur rajati folkloorist pärit rahvuslikele sümbolitele ja neid rakendati teadlikult rahvuse loomiseks. (Kuutma 1996b: 40-43) Laulupidu on kultuurilise identiteedi demonstratsioon. Kooslaulmise motivaatoriks on lisaks laulurõõmule ka soov väljendada ja kinnitada oma kultuurilist ja keelelist identiteeti.

Guntis Šmidchens esitab kolm mõtet Baltimaade laulupidude kohast maailma vaimses kultuuripärandis. Hoolimata mõningastest erinevustest kolme maa laulupidude vahel, võib välja tuua ühisjooned laulupeo kui vaimse kultuuripärandi kohta. Laulupeotraditsioon on (Šmidchens 2016: 29-31):

1. Oma iseloomult ja juurtelt ühine Baltimaade pärand ning seda mitte UNESCO dokumendis esitatud pärast, vaid seetõttu, et leedu, eesti ja läti laulupeod on lähedased ning erinevad teiste maade suurkoorisündmustest. Baltimaade laulupeod on sarnase ja mõistetava vaimuga kõigi kolme maa inimestele.
2. Laulva revolutsiooni pärandiga kokkukäiv. Baltimaade laulupeod on andnud maailmale mõtte, et laul on relv, millega saab võidelda vabaduse eest kedagi haavamata.
3. Unikaalse muusikariista – hääle – pärand. Laulupeo dirigendi ees on eriline muusikariist, mis on korruga nii vaimne kui materiaalne (mida laulupeol kehastab iga laulja laulukaare all). Baltikumist väljaspool ei ole kusagil võimalik osa võtta poolteist sajandit vanast lauljate, dirigentide, heliloojate ja publiku üheksõlemisest.

Kultuuri süsteemi osa on traditsioonid. Laulupeotraditsioon vaimse kultuuripärandina üks eestlaste kultuurilise identiteedi käivitajaid ja selle näitamise võimalusi. Hoolimata valitsevast poliitilisest korrast on laulupidu kontseptuaalselt tähendanud kultuurilise identiteedi demonstratsiooni. Nõukogudeaegne administreeritud ja ideologiseeritud kooriliikumine oli oludest johtuvalt üks väheseid võimalikke kodanikualgatuse vorme üldse, mis kandis eneses varjatud kultuurilist märgisüsteemi, mida me tänapäeval saame nimetada eestluse säilitamiseks. Koorilauluharrastus tähendas tuhandetele eestlastele elavat vabatahtlikku tegevust, mille väärtusorientatsioonid ei kuulunud valitseva režiimi poolt tsenseerimisele. (Kuutma 1996b: 39) Laulupeotraditsiooni osa kultuurilise identiteedi näitamisel ei ole ka tänapäeval vähenenud. Kuigi ajad on muutunud ning valitsev kord ei ole enam represseeriv, leidub ikka teemasid, mida laulupidu kõigi osalejate jaoks esile tõstab ja lahata aitab. Seda näitab ka laulupidude populaarsus kaasajal, mille saavutamisel on oluline roll teemadel, mida laulupidu tõstatab: “Aja puudutus. Puudutuse aeg.” (2014), “Maa ja ilm” (2011), “Üheshingamine” (2009), “Ilmapuu” (2007)³.

Laulupidu kui rituaal

Laulupidu on rahvapidu, mida iseloomustab samaaegselt rituaalsus ja vaatamängulisus. Laulupidu pakub võimaluse demonstreerida oma kultuurilist identiteeti ja ühtsust. Sündmust käivitavaks jõuks on sotsiaalne mobilisatsioon, st peole tullakse pere- ja

---

³ Eesti laulupidude ajalooga saab tutvuda Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA koduleheküljel: http://sa.laulupidu.ee/history_category/1993-2011/ (15.05.2018)

sõpruskonniti. Kunstilisest elamusest tähtsam on suhtlemine omadega, vajadus kogeda üksiolemist laiemalt, kogu rahva ja tema pärandiga. (Kuutma 1996: 93)

Rituaalidele on iseloomulik korratavus. Laulupeo puhul on see lausa kolmekordne: laulupidu kordub kindla ajavahemiku järel; peo teatud elemendid korduvad igal peol ja ühtlasi ühe peo raames (nt laulude spontaanne kordamine). Eesti laulupidude 150-aastase ajaloo jooksul on laulupidu talletunud rahva kultuurimällu kindlaks kujunenud sündmusena. Kuigi vastavalt sotsiaal-kultuuriliste olude muutumisele ühiskonnas on muutunud ka laulupeo struktuur, on enamik elemente siiski sarnased esimestele laulupidudele. Näiteks 19. sajandi laulupidudel olid peo traditsiooniliseks osaks peopäeva õhtute pidusöögid, kus astuti üles kõnedega. Sarnaselt baltisakslaste pidudega on ka eesti laulupidude komme anda osalejatele ja juhtidele eraldusmärgid. Ka riietusel on oma roll rituaali sümbolsüsteemis. (Allandi 2012: 25-29)

Peale korratavuse ja sümboolsuse on laulupeole kui rituaalile omane kommunikatiivsus, mis aitab kaasa grüpiidentiteedi tekkimisele. Lisaks otsesele kommunikatsioonile on laulupidu ka üle aja ulatuv kultuurimälus säiliv side. Kuigi rituaalne tegevus on standardiseeritud ja struktureeritud, ei välista see emotsionaalsust – piir osalejate ja publiku vahel on vähem jäik kui teistel kontsertidel – emotsionaalselt on nii esinejad kui publik laulupeo kui ühendava sündmuse osalised. Need laulupeo omadused – korratavus, sümboolsus, kommunikatiivsus ja emotsionaalsus – tagavad laulupeo kui rituaali kestvuse ja toimimise. (Allandi 2012: 29-30)

Laulupidu kui sotsiaalne mobilisatsioon ja kollektiivne tekst

Laulupidu on rahvapidu, festival, mis teeb võimalikuks inimeste kultuurilise ja etnilise identiteedi ja rahvusliku ühtsuse demonstreerimise. Laulupeo mehhanismiks on sotsiaalne mobilisatsioon – inimeste koondumine teatud ideede ja ühiskondlike institutsioonide ümber. Sellise koondumise käivitab kommunikatiivne tegevus ja emotsionaalne ühtsus. Festivali toimumise ajal kogetakse ühtsustunnet kogukonna ja tema kultuuripärandiga. (Kuutma 1996b: 46) Ühislaulmine ja seltsitegevus on eestlase kultuuriteadvuses kokku põimunud. Kuna seltsitegevuse kaudu organiseeritud muusikaharrastus on ühtlasi sotsiaalne tegevus, võib laulupeotraditsiooni vaadelda ka kui kodanikualgatuse erivormi. Laulmine kunstilise väljendusvahendina peegeldab ühiskonnas

toimuvat; lauluharrastus ise aga võib juba mõjutada ühiskonnas toimuvat. (Kuutma 1996b: 40-43)

Egge Kulbok-Lattik tõdeb laulupidudest kirjutades, et kuigi nende formaat on muutunud vähe, on nad siiski peegeldanud ühiskonnas toimuvat – laulupidudel on alati poliitiline loomus. Neid ei saa vaadelda väljaspool rahvuslikku kuuluvustunnet. Laulupidu võib vaadelda ka kui laulvat avalikkust: “Avalikkus, sh laulev avalikkus laiema kultuuriavalikkuse osana kujundab hoiakuid ja mõjutab sedakaudu tulevase sündmusi,” kirjutab Kulbok-Lattik. Sündmustele antakse kollektiivseid hinnanguid; sünnivad ühised lood, mille kaudu kujunevad perekonnas, koolis inimeste tõekspidamised. See annab aga kuuluvustunde, millesse sobitub igäihe individuaalne identiteet. (Kulbok-Lattik 2017)

Laulupidu kui kultuuriline etendus on ühtlasi kollektiivne “tekst”, nagu sellest räägib Clifford Geertz, lugu antud ühiskonnast tema enda jutustatuna (Kuutma 1996: 93). Baltimaade üldlaulupidude laulutraditsiooni ja pärandit uurinud Guntis Šmidchens ütleb, et laulupidu kui tervikut (koos selle osadega) saab lugeda kui ühte teksti ning laulupeo põhisisuks on laulukorpus koos laulutekstide traditsiooniga. (Šmidchens 2016: 21) Laulmine on olemasolevate sotsiaalsete arusaamade, kogemuse ja loovuse kehastus, selle väljendusrikas kontekst ei ole lihtsalt füüsiline akustiline tegevus, vaid sotsiaalne protsess, mille osadeks on nii esinemine kui tagasiside sellele. (Kuutma, Kästik 2014: 278) Laulupidu on rahvapidu – seal on võimalik kommunikatsioon kõigi osalejate vahel. Lauljad saavad ühtaegu olla nii esitajad kui osalejad ning publik saab olla korrakaas osaleja kui ka kaasaulja seisuses. Laulupidu kajastab ühiskondlikku konteksti läbi laulmise, laulutekstide ja muude rahvapidu sisustavate tegevuste. See kõik on kogukonna identiteedi ja elujõu huvides ning aitab kaasa sotsiaalsete probleemide lahendamisele.

***

Laulupidu on kultuurilise identiteedi demonstratsioon ja käivitaja hoolimata valitsevast poliitilisest korrast; kooslaulmise motivaatoriks on peale laulurõõmu ka soov demonstreerida ja kinnitada oma kultuurilist ja keelelist identiteeti. Laulupidu kui rahvapidu, festivali, iseloomustavad rituaalsus ja vaatamängulisus, selle käivitavaks jõuks on aga sotsiaalne mobilisatsioon; kunstilise elamuse kõrval eksisteerib vajadus kogeda ühtsustunnet oma rahva ja kultuuripärandiga. Muusikaharrastus Eestis, sealhulgas laulupeoks valmistumine ja sellel osalemine, on organiseeritud seltsitegevuse kaudu ning

seega võib seda vaadelda kui kodanikualgatuse üht vormi. Lauupeo kui rituaali kestvuse ja toimimise tagavad korratavus, sümboolsus, kommunikatiivsus ja emotsionaalsus. Laulupidu peegeldab ja mõjutab ühiskonnas toimuvat; seda võib vaadelda ja uurida kui festivali. Järgnev alapeatükk tutvustab sündmusuuringuid ja sündmuste uurimise erinevaid vaatenurki, mis aitavad mõtestada ja lähtestada käesoleva magistritöö teemaks oleva Uma Pido analüüsimist.

2.3 Sündmusuuringud

Järgnev alapeatükk tutvustab sündmusuuringuid (*event studies*) ja sündmuste uurimise erinevaid vaatenurki, mis aitavad mõtestada ja lähtestada käesoleva magistritöö teemaks oleva Uma Pido analüüsimist. Käsitlus toetub muuhulgas Donald Getzi käsitlusele, mille kohaselt saab sündmuste kaudu mõista ja defineerida kultuure ja subkultuure ning sündmused kindlustavad üksikisikutele ja kogukondadele teatud piirkondades identiteeditunde, samuti Hazel Andrewsi ja Teresa Leopoldi seisukohtadele, mille kohaselt mõjutavad sündmused nii toimumiskohta üldiselt (sealhulgas maastikku, poliitikat, arhitektuuri jne) kui sotsiokultuuriliselt (sealhulgas identiteeti ning koha- ja kuuluvustunnet).

Sündmuse mõiste ja sündmusuuringud, sündmuste mõjud

Kavandatud sündmused, väikesemõõdulisest erapeost ülisuure festivali või olümpiamängudeni välja, on osa ühiskonnast ja selle sotsiaalsest elust. Sündmused rajanevad alati ühiskonnas toimuvale ning nendega on alati seotud inimesed. Sündmuste kaudu suhestuvad inimesed ja toimumiskohad ning sündmustel on alati kulud ja kasud. Sündmusuuringud aitavad mõista sündmuste kohta muutavas maailmas. Küsimuse „kuidas sündmust korraldada?“ kõrval on sama oluline küsida „mida see endaga kaasa toob?“. Sündmusuuringud on aktuaalsed ka seoses teiste valdkondadega, nt turismiga, sest sündmuste toimumine mõjutab turismi. Sündmused mõjutavad toimumiskoha kogukonda mitmest aspektist, pakkudes inimestele tööd, võimalust eksponeerida oma kodukohta, mõjutades kohalike elanike identiteeti jne.

Donald Getz leiab, et teadmiste loomine ja kogumine sündmuste kohta on oluline protsess. Tänapäeval on sündmusuuringud tihedalt seotud sotsiaal- ja humanitaarteaduste, kunstide ning äri- ja korraldusvaldkonnaga ja pühenduvad akadeemilises sfääris teadmiste ja teooria loomisele sündmuste kohta. Keskendutakse sündmustega seotud kogemustele ja sündmuste tähendustele nii osalejate kui korraldajate jaoks. Mida rohkem uuringuid, teooriat ja korraldusteadmisi, seda paremini saab luua tähendusrikkaid kogemusi, sõnastada efektiivset poliitikat, saavutada eesmärke ja turundada. Sündmusuuringute vallas eksisteerib kolm domineerivat diskursust, mida võiks omavahel enam integreerida. Need on: 1. klassikaline diskursus, mis rajaneb antropoloogiale ja sotsioloogiale ning keskendub sündmuste rollidele ja mõjule ühiskonnas ja kultuuris; 2. sündmusturism, mille fookuseks on küsimus, „kuidas sündmused aitavad kaasa majanduslikule arengule ja kohaturundusele?“ ja 3. sündmuskorraldus (ingl k event management), mis tegeleb küsimustega „kuidas toota ja korraldada sündmusi ja nende organisatsioone?“. (Getz 2014: 29-30; 35-36)

Getz kirjutab, et sündmuste kaudu saab mõista ja defineerida kultuure ja subkultuure ning sündmused kindlustavad üksikisikutele ja kogukondadele teatud piirkondades identiteeditunde; nad aitavad kaasa äri- ja kaubandusele, lõbustavad, hoiavad elus inimloomuse võistluslikku ja mängulist poolt. Kogukondade ja kohtade elujõu huvides on oluline mitmekesine sündmuste kalender. Sündmuste arvukus ja mitmekesisus räägib nii mõndagi kogukonna funktsioneerimise kohta, kuidas toimub koostöö ja juhtimine. Kavandatud sündmused on sageli institutsionaliseeritud, neilt oodatakse sotsiaalsete, kultuuriliste ja majanduslike rollide täitmist; nad pälvivad nii mõjuvõimsate osapoolte kui kohalike kogukondade toetust. Sündmus on ühtlasi ilming, mis on nii aja kui koha mõttes ainulaadne, isegi korduvalt esitatavat lavastust või regulaarselt toimuvat sündmust on võimatu täpselt samasugusena taasluua – muutused toimuvad nii toimumiskoha kui osavõtjatega, isegi, kui need jäävad pealtnäha samaks. (Getz 2014: 27) Ka Hazel Andrews ja Teresa Leopold näitavad, et sündmused mõjutavad nii toimumiskohta üldiselt (sealhulgas maastikku, poliitikat, arhitektuuri jne) kui sotsiokultuuriliselt (sealhulgas identiteeti ning koha- ja kuuluvustunnet). Muidugi haaravad sündmuste mõjud ka äri- ja avalikkonda (sealhulgas kaubandust, avalikke suhteid, planeeringuid jne). (Andrews, Leopold 2013: 3-5)

Sündmuste liigid, programm ja toimumispaik

Sündmuse võib nende erinevate vormide järgi jagada festivalideks ja teisteks pidustusteks; religioonisündmusteks; laatadeks ja näitusteks; koosolekuteks ja konverentsideks; spordisündmusteks ja –võistlusteks; lõõgastumis- ja vaba aja veetmise sündmusteks; erasündmusteks; riiklikeks, poliitilisteks ja hariduslikeks sündmusteks. (Getz 2014: 28) Andrews ja Leopold kasutavad sündmuse mõistet etenduste, rituaalide, festivalide, tseremooniate, karnevalide, paraadide, protsessioonide ja pidustuste kohta. (Andrews, Leopold 2013: 3-5) Käesoleva magistr töö seisukohalt on olulisim festivali mõiste, mis hõlmab Andrews'i ja Leopoldi kirjelduse kohaselt organiseeritud kontsertide, filmide vms seeriat, mis harilikult toimub regulaarselt samas kohas. Samas hõlmab Uma Pido ka teisi sündmuste liike nagu etendus, tseremoonia, protsessioon, rituaal; mida analüüsin järgnevatel peatükkides.

Üldiselt mõistetakse sündmuse liigid on aga mõnes mõttes sotsiaalsed konstruktsioonid, sest neil on erinevates kultuurides ja gruppides erinevad tähendused. See nähtub eriti teravalt festivalide ja teiste kultuuriliste pidustustega seoses, mis peegeldavad teatud inimgruppide väärtusi ja uskumusi. Tänapäeval eksisteerib ka suundumus sündmuste liike omavahel teadlikult segada. Paljud sündmused kätkevad endas erinevate väiksemate sündmuste segu. Tänapäevane sündmuste programmivalik meenutab retseptiraamatut mitmetest erinevatest kategooriatest pärit roogadega, mille eesmärk on aga ikka esile kutsuda kogemusi, mälestusi, emotsioone. (Getz 2014: 28) Ka Uma Pido programm, millest tuleb veel pikemalt juttu, on näide kirevast „retseptiraamatust“.

Eraldi vaatlusobjekt võib olla ka sündmuse toimumispaik. Selleks võib olla nii areen, staadion, teater, messi- või konverentsikeskus jne. Sündmuspaik võib olla ka ajutine, selleks hetkeks kohandatud või koguni terve kogukond jäigalt piiritlemata territooriumil, mis muidugi seab korraldajatele nõudmisi nii programmi koostamisel kui sündmuse haldamisel (Getz 2014: 33). Laulupeokultuuri on raske ette kujutada ilma eriliste laulupidudeks sobivate vabaõhulavadeta. Neid on üle Eesti palju ja erineva suurusega, üldlaulupidude toimumispaik Tallinnas on aga laulupeo kõigi osalejate jaoks peaaegu et sakraalse tähendusega paik. Uma Pido toimumispaiku vaatlen lähemalt hiljem.

Kogemus kui iga sündmuse eesmärk

Sündmuse kavandatakse ja luuakse, et saavutada teatud tulemusi, mis on seotud nii majanduse, kultuuri, ühiskonna kui keskkonnaga. Sündmuste planeerimine hõlmab nii teemade, tegevuspaikade, teenuste, programmide jne disainimist ja teostamist kui osalejate, külaliste, esinejate ja teiste võtmeisikute elamuste saamisele kaasaaitamist. Kuigi iga sündmusega seotud isiku kogemus on personaalne ja unikaalne ning sõltub programmi, inimeste, tegevuspaiga jne koosmõjust, on sel siiski samaaegselt laiem sotsiaalne ja kultuuriline tähendus. (Getz 2014: 28)

On olemas erinevaid tüüpe sündmuseid, mida korraldatakse erinevatel põhjustel, kuid iga juhtumit vormib soov sündmuse kaudu anda individuaalseid ja kollektiivseid kogemusi publikule ja osalejatele; samuti soov luua uusi vorme ja lähenemisi nende kogemuste saavutamiseks. Sündmuste kategoriseerimine kogemuste alusel on raske nii teoreetiliselt kui praktiliselt. Sündmuse korraldajate eesmärk on, et osalejad saaksid nauditava ja meelde jääva kogemuse osaliseks, kuid see sõltub lisaks korraldajate pingutustele ka iga osaleja isiklikust kogemusest. Sõltuvalt konkreetse isiku ootustest, olukorrast ja tujust, saab iga sündmus mõjutada laiaulatuslikku isiklikku kogemust läbi kolme dimensiooni, milleks on osaleja: 1. tegevus, käitumine; 2. tunnetus e osaluse kognitiivne pool (sh mõtlemine) ja 3. emotsioonid. (Getz 2014: 29-30)

Sündmuse kavandatakse teadlikult, kaasates organisatsioone ja erinevaid huvigruppe, kelle eesmärgid ja ootused seoses korraldatavaga võivad olla väga erinevad. Eesmärgid võivad loogiliselt järgneda sündmuse teema planeerimisele, kuid võivad olla ka korralduse lähtekohaks. Sündmuse ellukutsumine võib olla osa nii turismi, kultuuri kui ka mõne ettevõtte klientide võitmise poliitikast. Sündmuse disain on alati kombinatsioon loovusest ja tehnilisest probleemilahendusest ning korraldades peab arvestama nii isiklike, sotsiaalsete, kultuuriliste, majanduslike kui keskkonnamõjudega. Eduka sündmuse seisukohalt on oluline märkida, et sündmuskogemus mõjutab mitte ainult publikut, vaid ka korraldajaid, meeskonda, samuti sponsoreid ja toetajaid, tarnijaid, kauplaid, ametnikke, vabatahtlikke jne. Uurimisküsimused sündmuste uurijate jaoks oodatavate tulemuste valdkonnas puudutavad küsimusi „kuidas tulemusi mõõta?“, „kuidas sündmusega oodatavaid mõjusid saavutada?“, „mis motiveerib võtmeisikuid ja korraldajaid ja milline on nende sündmuskogemus?“ ja „kas see on sarnane publiku omaga?“ (Getz 2014: 32, 34).

Magistritöö kolmandas peatükis analüüsin Uma Pido eesmärke, millest nähtub samuti korraldajate selge soov kutsuda peo sihtgrupis esile teatud emotsioone nagu kodukohatunne või äratundmine, et võru keele kõnelemine võib olla rikastav. Uma Pido korraldamisse on kaasatud ka lai spekter organisatsioone ja huvitatud isikuid kahest maakonnast, kellel on tõenäoliselt erinevad ootused peo tulemustele. Magistritöö analüüsipeatükkides arutlen, kas korraldajate eesmärgid on täitunud. Uma Pido on saanud tagasisidet nii publikult, peoprotsessis osalenud lauljatelt kui ka korraldusega seotud inimestelt. Kas nende kogemustes on erinevusi ning kas need vastavad korraldajate ootustele, arutlengi edaspidi.

***

Sündmuse korraldamise kogemus mõjutab väga erinevaid osapooli (publikut, osalejaid, toetajaid, vabatahtlikke, korraldajaid jne): kaasatud väga lai spekter. Korralduse õnnestumiseks peab seejuures arvestama nii isiklike, sotsiaalsete, kultuuriliste, majanduslike kui keskkonnamõjudega.

2.4 Festivali kui kultuurisündmuse teoreetiline käsitlus

Alapeatükis käsitlen esmalt festivali struktuurseid tunnuseid ja seejärel kultuuripärandi käsitlemist festivalidel ja kogukonnafestivale. Festivali teoreetiline käsitlus toetub eeskätt Beverly J Stoeltje artiklile „Festival“ raamatus „Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments. A Communication Centered Handbook”, mis on välja antud juba aastal 1992, kuid ühe sündmusuuringutes olulise alustekstina jätkuvalt oluline, sest see võtab süsteemselt ja struktureeritult kokku festivali kui sündmuse toimimise ning selle erinevad elemendid ja funktsioonid kultuuris.

Festivali struktuursed tunnused

Kuigi festivalide valdkond on väga mitmekesine, on siiski kõigil festivalidel teatud iseloomulikud tunnused. Festivalid toimuvad kalendaarselt reguleeritud intervalliga; on olemuselt avalikud, osalema kutsuvad üritused; ülesehituselt keerulised ja neil on iseloomulikud toimumiskoht ja eesmärgid. Festivalide korraldust iseloomustab jagatud

vastutus, mis tagab korraldusliku järjepidevuse. Enamikul festivalidel osalemise motivaatoriks on võimalus isiklikuks osaluseks ja sageli ka etteasteks; osalema motiveerib ka grüpiidentiteedi ja kogukonna kultuuripärandi väljendamise võimalus. Sageli ei esine sõna „festival“ sündmuse pealkirjas, selle asemel on nimi või nimetus, mis on otseselt seotud sündmusele seatud eesmärkide või peamiste sümbolitega. Festivali osaks on mäng, loovus, rituaalid, tseremooniad. (Stoeltje 1992: 261-262)

Festival suhtleb osalejatega neid aktiivselt haarates. Just see eripära eristab festivali teistest suursündmuse vormidest, kus osalejaid või publikut küll kõnetatakse, kuid neil ei ole oma rollis valikuid. Festival toimib osalemise ja esinemise kombinatsioonina avalikus kontekstis. Selline aktiivne roll esitab osalejatele ootusi, nõuab nende tähelepanu ja seeläbi suurendab teadlikkust ning tekitab individuaalsete esituste ja sotsiaalsete peegelduste ristumise. Festivaliõhkkond eeldab mõningast lahtilaskmist igapäevaelu raamidest ja keskendumist kogukonnaga jagatud kogemusele ja selle tõlgendustele. Festivali kaudu edastatavad sõnumid on seotud korraga nii tänapäevase olustiku kui ka minevikuga. Kuna festival toob inimesed kokku ja edastab sõnumit ühiskonnast tervikuna ja ka üksikisiku rollis selles, siis on katsed sotsiaalset elu muuta sageli seotud mingil viisil festivaliga. (Stoeltje 1992: 263)

Festivali reaalsuse loomiseks kasutatavaid struktuure võib iseloomustada kui: sündmusstruktuure ja sotsiaalse osaluse struktuure. Tegevused festivalil ei toimu juhuslikult, vaid pigem kindlas järjekorras, ametlikult või mitteametlikult kokku lepituna. Festivalil on tavaliselt esindatud järgmised elemendid (Stoeltje 1992: 264-266):

1. avatseremoonia: tseremoonia, näiteks paraad või rongkäik, ametlik avamine;
2. rituaal: religiooniga seotud festivalidel on rituaalil religioosne eesmärk, ilmalikel festivalidel tegeleb rituaalisündmus mõne olulise festivali elemendiga;
3. etendused ja võistlused;
4. toiduvalik: toit demonstreerib osalejate identiteeti ja rõhutab söömist kui sotsiaalset tegevust;
5. tants ja muusika: need võimaldavad sarnaselt söömisega osalust ja tekitavad osalejates emotsioone;
6. lõppsündmus.

Festivali iseloomustab müstilisus, erinevus igapäevaelust, millele aitavad kaasa kaks sümboolset protsessi: manipuleerimine ajalise reaalsusega ja selle

ümberkujundamine. Festival hõlmab aega vähemalt kahes mõõtnes. Esmalt mõjutavad festivalielamust perioodilisuse ja rütmi põhimõtted – need ei sõltu inimfaktoritest – festival rakendab inimesed oma tsüklilisusesse. Teiseks on aeg seotud traditsiooni ja muutuste väljendamisega. Festivali tähenduslikkus tuleneb kogemustest, seega rõhutab festival minevikku. Samas toimub festival olevikus ning on suunatud ka tulevikku. Need dimensioonid kuuluvad festivali juurde ja aitavad kaasa selle jätkumisele. (Stoeltje 1992: 267-268)

Festival võib luua uusi protsesse, korraldada ümber kogukonna struktuure, tugevdada gruppidentiteeti ja seega kogukonna võimet enda huvides tegutseda ja aidata kaasa sotsiaalsete probleemide sõnastamisele ja lahendamisele. Just tänu sotsiaalsele jõule olid festivalid elujõulised nii iidsetes ühiskondades ja on seda ka tänapäeval. Alati on vaja etendada ja väljendada ühiskonnaelu ja alati on ettevõtlikkust seda teha. (Stoeltje 1992: 271)

Kultuuripärandi kasutamine festivalidel ja kogukonnafestivalid

Festivalid on pärandi kasutamise kontekstis eriti huvitavad, sest ühe suure sündmuse raames presenteeritakse ja etendatakse, kombineeritakse ja seotakse harilikult erinevaid pärandi elemente üheks suureks ja kõnekaks tervikuks (Mathiesen 2009: 14). Festival tekitab olukorra, kus on võimalik demonstreerida identiteeti ja ühtsust kogukonnaga. Festival kui rahvapidu võimaldab uurida kombestiku kasutust, folkloorifenomene, nende teisenemisi sotsiaalkultuurilises kontekstis, organiseeritud esinemisi, laulmist jne (Kuutma 1998: 45). Konkreetse festivali mõistmine käib läbi osalemise – kogukonnapõhisel festivalil on palju võimalusi osalemiseks, kuid mitte kõik ei võta osa samadest tegevustest. Festivalil pakutavad tegevused kajastavad sageli kogukonna murekohti. Festivali teemasid korratakse paljudes eri vormides; need sümboolsed vormid võimaldavad edastada kultuurilisi teadmisi koondatult ja mitmetähenduslikult. Nii keel, muusika, objektid, tegevused ja inimesed võivad olla kaasatud sümboolsesse suhtlusesse. (Stoeltje 1992: 266, 270)

Festivale on tänapäeval palju, igale maitsele ja iga teema kohta; Torunn Selberg sedastab lausa, et me võime rääkida kultuuri “festivaliseerumisest”. Sageli festivalid pühitsevad, tõstavad esile kohta, kus nad toimuvad – toimumiskoha kogukond saab festivali ajal olla teatud teema keskpunkt, pealinn. Tihti on festivali teema fookuses

kohalik kogukond ise ja seal tõstetakse esile kogukonna minevikku ja ajalugu – mineviku lugusid kasutatakse soovitud tähenduste andmiseks tänapäevasele elule. Sündmusi planeeritakse nii, et nad aitaksid meeles pidada minevikku ning täiendaksid kohalikku identiteeti. Festivali edu võti seisneb võrdset kohaliku kogukonna ja sellesse mittekuulva publiku kõnetamises ning lokaalsete ja globaalsete narratiivide sidumises; kuid oluline on, et kõlama jääks sõnum, et toimumiskoht on üleilmastavas maailmas millegi poolest eriline. Kultuuripärandile antakse kõrge sümboolne väärtus ja leitakse, et seda peab kaitsma tulevikumuutuste eest. Nii võib kokkuvõtteks öelda, et festivale kasutatakse samaaegselt kohaliku identiteedi tugevdamiseks ja kogukonna tutvustamiseks muule maailmale. (Selberg 2006: 297-299)

Jaeger ja Mykletun kirjeldavad kolme Norra kohaliku kultuuri festivali näitel, kuidas need saavad aidata taastada eneseuhkust kogukonnas. Nad järelavad, et festivalid loovad ja taasloovad identiteeti ajaloo ja kultuuripärandi näitamise kaudu. Festivalid aitavad eristada ja tugevdada kultuuri unikaalseid aspekte nii traditsioonilise kui moodsa kultuuri võtmes ning seeläbi tekitavad kuuluvustunnet, mis on seotud konkreetse piirkonnaga. (Jaeger, Mykletun 2013: 216, 221) Nii Selberg kui Mathiesen kirjeldavad Norras alates 1970. aastast iga-aastaselt toimuvat metsasoomlaste festivali nimega Finn Forest Republic (ingl k), norra keeles *Republikken Finnskogen*.⁴ Festivali tegevused võitlevad piirkonna ääremaastumise vastu, tugevdavad kohalikku identiteeti, tegelevad kultuuripärandiga ning elavdavad turismitööstust. Mathiesen kinnitab festivali näitel, et selline sündmus aitab luua tööd ja võimalusi käsitöölisele ja muuseumitöötajatele; samas hoiatab ta olukorra eest, kus kasvavad majanduslikud huvid muudavad festivali teisi aspekte, mis püsivad vabatahtlikul töö ja kohaliku kogukonna idealistlikul pühendumisel (Mathiesen 2009: 28).

Festivalid aitavad hoida läbi erinevate kanalite edastatavate sõnumite piirkondi märgatavana. Festivalidel võib olla ka oma osa kogukonna algatatavates muutustes, kuna festivali ettevalmistused ja toimumine ühendavad inimesi uute ülesannete täitmiseks uutel

---

⁴ Metsasoomlased (soome k *metsäsuomalaiset*, *kaskisuomalaiset*, rootsi k *skogsfinnar*, *svedjefinnar*) olid Roots ja Norras elanud soomlased, kes asusid sinna elama alates 1580. aastatest Savo ja Pohjois-Häme maakondadest. Sisserändajad paiknesid laialdasel maa-alal alates Lõuna-Rootsi Tivedenist kuni Rootsi Lapimaani ja Botnia lahe läänerannikult Gästriklandist kuni Norra Telemargini välja. Selles piirkonnas on veel säilinud ehitisi, mille on püstitanud metsasoomlased ja kohanimesid, mis viitavad soome päritolule. Seal on ka külasid ja metsi, mida tänaseni soome küladeks ja metsadeks hüütakse. Piirkonnas on aga tärnanud huvi soome kultuuri vastu. Näiteks Hälleforsis valmistati tõrvapõletusahjud vanal metsasoomlaste viisil. On uuritud soome päritolu sugupuid. Norras on metsasoomlastel vähemusrahvuse staatus. Info pärineb Wikipediast: <https://et.wikipedia.org/wiki/Metsasoomlased> (25.04.2018)

viisidel ja uutes rollides, mille käigus tekivad võimalused eneseanalüüsiks, tunnete väljendamiseks, uute reeglite kehtestamiseks, uute kunsti- ja tegevusvormide algatamiseks ning väljakutsete esitamiseks väljakujunenud traditsioonidele. Seega saavad festivalid aidata kaasa kohaliku kultuuri arengule ja edendada kogukonna elu ja sõnastada ühiseid eesmärke ja ideaale. (Jaeger, Mykletun 2013: 217) Niisiis panustavad festivalid nii individuaalsete kui kollektiivsete identiteetide, ühtsustunde ja paigakuuluvuse kujunemisse ning aitavad muuta toimumiskohti nähtavamaks.

Jaeger ja Mykletun väidavad, et festivalid aeglustavad väljarännet piirkondadest, sest nad inspireerivad ja loovad kuuluvustunnet, mis asendab olemasolevate kogukonnastruktuuride külge klammerdumist. Seega on kohaliku kultuuri festivalide panus inimeste ning ühiskonna jaoks pigem psühholoogiline, sotsiaalne ning kultuuriline. Toimumispiirkonna elanikele tähendavad sellised suuremad sündmused suuri muudatusi igapäevaelus, sest piirkond on täis külalisi ja tegevusi – kogetakse oma kodukoha olemist tähelepanu keskpunktis. Festivali külalistele annavad pidustused aga võimaluse kohtuda ja nautida omanäoliste kogukondade olemasolu. (Jaeger, Mykletun 2013: 223)

Nagu juba varem tõdesin, on sündmuste, kaasa arvatud festivalide eesmärk positiivne kogemus. Festivalid mõjutavad paigaidentiteeti, tõstavad või taastavad kogukonna enesehinnangut ja seeläbi kinnitavad sinna paika kuulumist. Tähtis element paigaga seotud minapildi tekkimisel on ka asjaolul, kui märgatav on paikkond väljaspoolt vaadeldes. Festivalil loodav õhkkond ühendab mingis mõttes mineviku tulevikuga ja annab võimaluse uute identiteetide moodustumiseks nii (endiste) kohalike elanike, nende sugulaste ja sõprade kui täiesti võõraste jaoks. Osalejaid kutsutakse üles ühisele mõtestatud tegevusele, mille tagajäreks on osalejate ühine kogemus, side sündmuse ja toimumiskohaga. Nii arenevad kohtade identiteedid paralleelselt osalejate isiklike ning sotsiaalsete identiteetidega. (Jaeger, Mykletun 2013: 224-225)

***

Uma Pido kõnetab nii kohalikku kogukonda kui külalisi: pidu toimib samaaegselt kohaliku identiteedi tugevdajana ning kogukonna tutvustajana muule maailmale. Oma keelne ühislaulmine toetab kogukonna enesehinnangut ja seeläbi kinnitab Võrumaale kuulumist. Lisan siia ühe tsitaadi saabunud tagasisidest peo korraldajatele: „Ütislaulminõ om mu meelest kõgõ asa iva ja tuum. Tuud inemise uutva ja luutva, ja tollõ nimel omma nä

nõun vällä kannatama pallo (ka suurõl laulupidol). Ütislaulminõ võimaldas kõigil hinnäst osalidsena tunda.“ (Pealtvaataja, korraldava organisatsiooni MTÜ Võro Selts VKKF liige 2010)

Festivali kultuurinähtusena võib määratleda kui kultuuriliste esinemiste või etenduste kogumit, seda iseloomustab perioodilisus ja korduvus, aja impersonaalne ja prognoositav kulgemine. Kultuuripärandi ja kogukonna mõiste on seotud – läbi vaimse kultuuripärandi hulka kuuluva laulupeotraditsiooni kinnistatakse ja taasluuakse kohalikku identiteeti. Laulupidu on suursündmus, millel on mitmeid erinevaid tahke – seda võib käsitleda näiteks kui kultuuripärandi- aga ka kui identiteedisündmust, samuti kui festivali ja kodanikalgatuse manifestatsiooni. Kõik need tahud on koondunud ka Uma Pido struktuuri, ettevalmistusse, kommunikatsiooni ja läbiviimisesse.

3 Uma Pido kujunemise lugu ja korraldamise põhimõtted

Mõistmaks, kuidas Uma Pido on kujunenud ja miks seda just nii korraldatakse, nagu seda tehakse, on vaja näha konteksti, millesse Uma Pido 2008. aastal esmakordselt toimudes asetis. Selle jaoks aga on oluline rääkida ka ajaloolisest Võrumaast kui piirkonnast, kus võru keelt kui olulisimat võrukeste identiteedi tunnust räägitakse. Samuti analüüsida, miks on keel võrukeste jaoks nii tähtis ning määratleda seda keelt oskavate inimeste hulk. Nii asetuvad konteksti ka Uma Pido sihtgrupp ja korraldamise põhimõtted.

Käesolevas peatükis tutvustan ajaloolise Võrumaa mõistet ja lühidalt võru keele ajalugu, kirjeldan võrukeste identiteedi aluseid ning erinevaid uuringuid, mis analüüsivad võru keele kõnelejate arvu ja kõnelejate keelealast suutlikkust. Edasi jõuan Uma Pido juurde, mille üks ellukutsumise põhjuseid oli võrukeste identiteedi tugevdamine. Kuna aga selle tähtsaim väljendus on võru keel, siis näitan, et Uma Pido ja võru keel on omavahel tihedalt seotud. Analüüsin Uma Pido kodulehe ja teiste materjalide põhjal peo korralduse ja kommunikatsiooni põhimõtteid ja arutlen peo sihtgrupi suuruse üle.

3.1 Ajalooline Võrumaa, võru keele ajalugu ja võrukesed

Selles alapeatükis tutvustan mõistet „ajalooline Võrumaa“, mis on ühtlasi Umal Pidel kasutatava vaimse kultuuripärandi osaks oleva võru keele kõnelejate põline asuala. Samuti räägin lühidalt võru keele ajaloost ja arutlen, kes on võrukesed ning millised on nende kultuurile iseloomulikud jooned.

Ajalooline Võrumaa – võru keele kõnelejate asuala

Ajaloolisest Võrumaast rääkides mõeldakse Võrumaad neis piires, mis oli ametlik haldusüksus ajavahemikul 1783 kuni 1920. Viimase aastakümnega on termini „ajalooline Võrumaa“ kõrval sünonüümina sageli kasutusel termin „Vana-Võromaa“. Ajalooline Võrumaa koosneb kaheksast kihelkonnast: Karula, Hargla, Urvaste, Rõuge, Kanepi, Põlva, Räpina ja Vastseliina. Neis kihelkondades räägitakse võru keelt. Ajalooline Võrumaa hõlmab praeguste Võru, Põlva ja Valga maakondade alasid, kuid hoolimata haldusjaotuse korduvatest muutustest on teadmine Võrumaast ja võru keel on seal ikka püsinud.⁵ Võru keeleala kattub suuremalt jaolt 1783.-1920. aastal haldusüksusena eksisteerinud Võru maakonnaga, mis tänapäeval on jagatud kolme nüüdisaegse maakonna vahel. See Võru keele kõnelejate traditsiooniline asuala on umbes 4200 km² suurune. (Koreinik 2013: 4-6)

Võru keele ajalugu

Võru keelest räägitakse kui vana lõunaeesti hõimukeele ühest järeltulijast. Tänapäeval peetakse lõunaeesti keelteks veel mulgi, tartu ja setu keelt (viimane on võru keelega üsna sarnane, kuid setude omapäraste kommete ja tugeva identiteedi tõttu räägitakse võru ja setu keelest eraldi). (Saar: Võru keel) Lõunaeesti hõimukeele varasel ajal tekkinud ja senini säilinud eripära oli 16. sajandil alguse saanud lõunaeesti kirjakeele alustala (Kasak 1998: 14–15). Eesti taasiseseisvumise ajaks oli ajalooline lõunaeesti keel aga ühiskondlikust kasutusest kadunud; seda kasutati Võru- ja Setumaal kohaliku argikeelena. (Pajusalu 2000: 118–119) Perestroika ajal muinsuskaitse liikumisest välja kasvanud nn võru liikumise aktivistide poolt algatati mitmeid kohaliku keele seisundi tugevdamisele suunatud tegevusi, mis jätkuvad ka tänapäeval. Lõuna-Eestis tundub toimuvat teoorias võimalikuks peetav protsess – uute regionaalsete allkeelte teke laiema piirkonna vana murdekeele põhjal (Pajusalu jt 2002: 72) – võru ja setu keeled (mõnda aega räägiti koguni võru-setu keelest) näitavad end kirjakeele staatusest ilma jäänud lõunaeesti keele pärijatena.

Võrukesed

Tänapäeval tuntakse ajaloolisel Võrumaal elavaid võrukesi eelkõige just nende kõnepruugi ja mõningate talupojakultuurist pärinevate praktikate kaudu. Üheks võrukeste

---

⁵ Nii sisustab ajaloolise Võrumaa mõistet Võru Instituudi kodulehe tutvustustekst: <https://wi.ee/et/instituudist/> (30.04.2018)

erilisemaks tavaks on puudesse ristide lõikamine. Selle unikaalse matusekombe aluseks on uskumus, et puud on lahkunud hingede elupaigaks. Esimesed teated ristipuude kohta pärinevad XVII sajandist, viimased aga tänapäevast. Peale selle tehakse Kagu-Eestis endiselt suitsusauna ja valmistatakse mitmeid traditsioonilisi toite nagu sõir, kohupiim, suitsuliha, tangupuder, hernetamp, mitmed seenetoidud. (Koreinik 2013: 9) Lisaks võru keelele, mis on võrukeste identiteedi peamine alus, arvestab võru maarahvas paljuski veel külakogukonna arvamuse ja tavadega, ka linnavõrukestele on oma suguvõsa tähtis. Võrumaa vana rahvakultuur on silmapaistev rikkus kogu Eesti jaoks.⁶ Selle väljapaistev osa on ka näiteks UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja kantud Vana Võromaa suitsusaunakombestik.⁷

Hoolimata nimetatud erinevustest on lõunaeestiline kultuur lõimunud Eesti üldise kultuuripraktikaga. Nii üle-eestilised laulu- ja tantsupeod kui ka Uma Pido paistavad tugevdavat kohalikku identiteeti kui ka sümboleid, nt rahvariiete valmistamise ja kandmise traditsiooni. Tundub siiski, et endisaegsed igapäevased praktikad saavad ajalooks koos traditsioonilise maaeluga. Samas on tuntust kogunud mõned uued ja ka unustatud praktikad ja sümbolid. (Koreinik 2013: 10)

***

Niisiis on hoolimata haldusjaotuse korduvatest ja jätkuvatest muutustest kasutusel mõiste ajalooline (või Vana-) Võrumaa, mis on ka ühtlasi võrukeste peamine asuala. Võrukesed räägivad lõunaeesti hõimukeele alustele toetuvad võru keelt, mille olukorra parandamiseks teevad tööd Võru liikumise aktivistid. Võrukestel on säilinud eripäraseid kombeid, kuid siiski enamus võrukeste kultuuripraktikaid lõimunud üle-eestilistega.

3.2 Võru keel tänapäeval ja võrukeste identiteedi alused

Alapeatükis teen juttu võru keelest ja selle kasutamisevõimalustest tänapäeval ning tutvustan võrukeste ja võru keele kohta tehtud uuringuid koos olulisemate tulemustega,

---

⁶ <https://wi.ee/et/instituudist/> (30.04.2018)

⁷ Suitsusaunakombestiku kohta saab lähemalt lugeda kodulehelt www.savvusann.ee

millest nähtub ka võru keele oskajate ja potentsiaalsete kõnelejate hulk. Veel arutlen võru keele elujõulisuse ja võrukeste identiteedi üle.

Võru keel tänapäeval

Traditsiooniliselt peetakse võru keelt eesti keele murdeks. Seetõttu ei ole ei kõnelejad ega ka uurijad päriselt tunnustanud selle keele rääkijate positsiooni keelevähemusena. Kakskeelsete võru ja eesti keele kõnelejal domineerib oletatavalt eesti identiteet. Alates 1980. aastate lõpust on nn *Võro liikumine* tõmmanud avalikkuse tähelepanu võru keelevahetusele ja üritanud seda peatada. Võru keelt on aidanud alles hoida nii keeleline kaugus eesti keelestandardist kui geograafiline kaugus Eesti suurematest keskustest. Ehkki enamik võru keele kõnelejaid peab end ikka eelkõige eestlasteks, esineb ka tugevat kohalikku identiteeti ning ennast nimetatakse *võrokeseks*. Oma keelt nimetavad võrukesed kas *võro* vai *võru kiil*, aga ka kohanimede kaudu nt *põlva kiil*, *räpinä kiil*, *mehka kiil* või *haani kiil*. Kuigi võru keelel kasutajate seas esineda peiteprestiiži, on see kindlasti vähem prestiižne keel eesti kirjakeelega võrreldes. Niisiis on võru keel piirkondlik, valdavalt suulises kasutuses ja murde staatuses olev keel. (Koreinik 2013: 3-8)

Kus võru keelt tänapäeval kasutatakse?⁸ Võru keel on esindatud mitmetel meediaplatformidel, avalik-õiguslikus Eesti Rahvusringhäälingus, aga ka erameedias. Aktiivselt kasutatakse võru keelt trükimeedias, olemas ka läbinisti võrukeelne ajaleht *Uma Leht*, kuid aeg-ajalt kohtab võrukeelseid artikleid nii üle-eestilises kui kohalikus trükimeedias. Võru keelt kohtab erinevates sotsiaalmeediakanalites, samuti on Youtube'i laaditud arvestatav kogus võrukeelset muusikat. Oma osa on selles ka *Umal Pídol*, mille laulud on kõik Youtube's kuulatavad. Eksisteerivad ka võrukeelne kirjandus ja teater nii kohalikul kui üle-eestilisel tasandil. Eelkooliealistele lastele on ajaloolisel Võrumaal mitmeid lasteaiarühmi, kus ühel päeval nädalas toimuvad kõik tegevused võru keeles. Üldhariduskoolides õpetatakse võru keelt enamasti lõimitult kohaliku (kultuuri)ajaloo tutvustamisega. Võru keelt saab õppida Tartu Ülikoolis; seda kasutatakse avalikus sektoris ja eraettevõtluses, enamasti küll mitteformaalses suhtluses. Võru keelt muusikas kasutatakse erinevates žanrites (nt pop, etnopop, rahvalaul). Koos *Uma Pídog*a tekkisid

---

⁸ Selle kokkuvõtte tegemiseks olen kasutanud järgnevaid materjale: Koreinik 2013: 14-17; Võru Instituudi koduleht www.wi.ee, nii suulist kui kirjalikku infot Võru Instituudi töötajatelt kui iseenda kogemust võrukeelse kultuuri tarbijana ja *Uma Pído* projektijuhina.

muusikutele ja heliloojatele uued võimalused võrukeelse laululoomingu kirjutamiseks ja tõlgendamiseks.

Uuringud võrukeeste ja võru keele kasutuse kohta

Kagueestlaste kohaliku keele oskust, kasutust ja hinnanguid keelekõnele on uuritud 1998. aastal Võru Instituudi etnosotsioloogilises uuringus „Kagueestlaste kombed, keel, identiteet aastal 1998“. See näitas, et suurem osa keskealistest Kagu-Eesti elanikest valdab piirkonna põlist keelt ja kasutab seda igapäevaelus. Keele elujõu suhtes oldi küllalt optimistlikult meelestatud. Nõrgema keeleoskusega olid noored, skeptilisemad kohaliku keele perspektiivide osas aga kõrgharidusega inimesed, mida võib põhjendada raskustega ühendada kohalikku identiteeti ühiskonna üldiste väärtushinnangutega. Totalitaarse riigikorralduse tingimustes, kus enamik küsitletutest oma hariduse omandas, oligi see raske. (Pajusalu, Koreinik, Rahman 2000: 36)

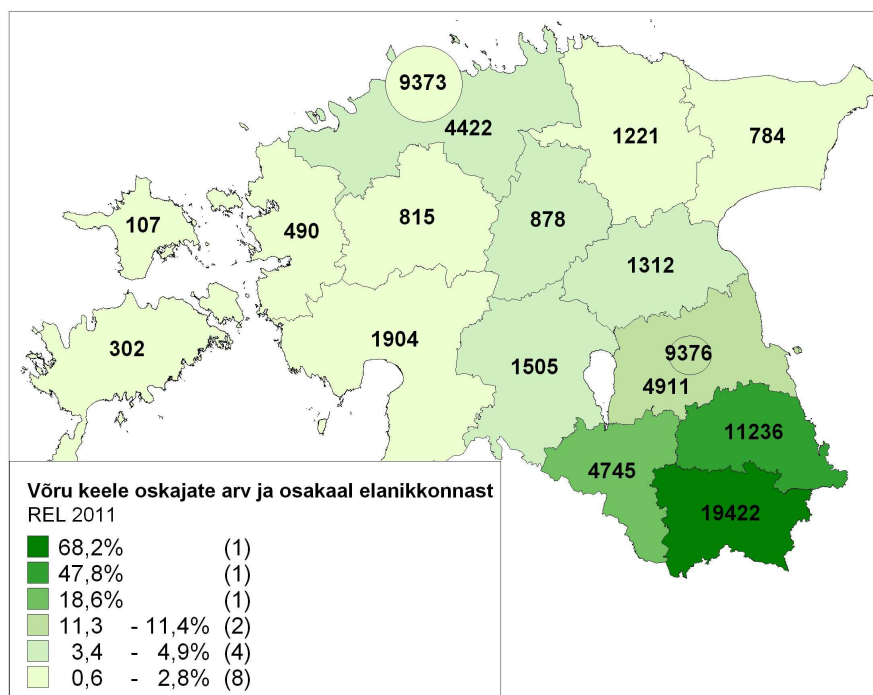
2010–2012 osales Tartu Ülikool rahvusvahelises uuringuprojektis ELDIA (European Language Diversity for All), kus kaheksa ülikooli teadlased kuuest Euroopa riigist keskendusid valitud neljateistkümne mitmekeelse kogukonna uurimisele, püüdes katta poliitiliste ja majanduslik-ühiskondlike olude spektrit, milles need kogukonnad elavad. Uurimisaluste kogukondade hulgas olid ka võru ja setu keelekogukonnad. ELDIA rakenduslik eesmärk oli Euroopa keelte elujõulisuse baromeetri väljatöötamine. Eeldati, et keele elujõulisus peegeldub ühtaegu kõneleja võimekuses ja soovis keelt avalikus ja erasfääris kasutada kui ka suutlikkuses keelt arendada ja tulevastele põlvetele edasi anda. Uuringu tulemused näitasid, et võru keel on väljatöötatud baromeetri järgi skaalapunktide „tõsiselt ohustatud“ ja „käimasolev keelevahetus“ vahepeal. Väljatöötatud baromeetri neli fookusala olid aga: 1. Suutlikkus (kõneleja suutlikkus keelt kasutada); 2. Võimalused (nt seadusandlus, haridus, meedia, mis võimaldavad, toetavad või ka piiravad keele kasutamist) 3. Soovid (inimeste valmisolek keelt kasutada) ja 4. Keeletooted (nt kirjandus, õppematerjalid jne, aga ka nõudlus selliste toodete järele). (Koreinik 2013: 32-33, 64) Uma Pido liigitub selle baromeetri kontekstis keeletooteks (4), mis saab peamiselt mõjutada inimeste soove (3) ja valmisolekut võru keelt kasutada, kuid tõsta ka suutlikkust (1) seda teha ning lisada enam võimalusi (2) keelekasutuse toetamiseks.

2011. aasta lõpp tõi Eesti piirkondlike keelekujude rääkijatele esmakordse võimaluse Statistikaameti korraldataval rahva ja eluruumide loendusel (loendus toimus 31.

detsembrist 2011 31. märtsini 2012) panna kirja oma kohaliku keele oskus. Veidi alla 15% seda ka tegi. Kõige rohkem märgiti Võru murde oskust (87 048 inimest, sh 12 549 inimesel Setu murrak), saarte murrete (24 520) ja mulgi murde (9698) oskust. (REL 2011; Koreinik, Tender 2013: 90) Lahutades Võru murde oskajate koguarvust Setu murraku oskajad, saame võru keele oskamist märkinud inimeste arvuks 74 499, mille ümardan siin magistritöös 75 000ni. Koreinik ja Tender kirjutavad, et olulisim 2011. aasta rahvaloenduse tulemus murrete seisukohast on ootamatult suur kohamurde oskamist nimetanud püsielanike hulk ja väljaspoolt murdeala elavate murdeoskust märkinud inimeste hulk. (Koreinik, Tender 2013: 92)

Samas tuleb tõdeda, et murdeoskuse märkimine 2011. aasta rahva ja eluruumide loendusel ei peegelda tõenäoliselt ainult keeleoskust, vaid ka muid tegureid nagu kollektiivne (sub)etniline identiteet, nostalgia, grupilojaalsus või potentsiaalne valmidus teatud soodsate tingimuste ilmnedes märgitud keelt kasutada. Tõenäoliselt jagunevad võru keele ja eesti kirjakeele kasutusvaldkonnad vastavalt nende prestiižile, ja nii on võru keel eelkõige suuliseks pruukimiseks ning kirjakultuuri ja asjaajamise jaoks on eesti kirjakeel (normikeel). (Koreinik, Tender 2013: 95, 96) Niisiis pakkusid rahva ja eluruumide loenduse tulemused vastuseid pigem keelelise identiteedi, mitte keeleoskuse kohta (Koreinik 2013: 12).

2011. rahva- ja eluruumide loenduse andmete põhjal on Võru Instituudi teadur Evar Saar 2013. aastal koostanud alljärgneva kaardi võru keele oskuse kohta Eestis. Saar „tõlgib“ rahvaloendusel kasutatud termini „võru murre“ selle kõnelejate jaoks omasemasse vormi „võru keel“, mida ka mina käesolevas magistritöös läbivalt kasutan. Kaardilt nähtub, et nii võru keelt kõneldakse enim võrukeste põlisel asualal ning võru keele oskus „liigub“ Eesti kagunurgast läbi Tartu ja Kesk-Eesti Tallinna poole. Ida- ja Lääne-Eestis räägitakse võru keelt tunduvalt vähem.

Kaart 1 Võru keele oskajate arv ja osakaal elanikkonnast Statistikaameti 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmetel (Võru Instituut, Evar Saar 2013).

Võru keele ohustatus

Kirjeldatud mitmekesine võru keele kasutuspilt ei päästa siiski seda kasutusest kadumise eest. Võru keele seisundit on Martin Ehala kirjeldanud Fishmani⁹ ohustatud keelte põlvkondadevahelise keelevahetuse katkemise astmelisel skaalal („Graded Intergenerational Disruption Scale for Threatened Languages“) ja hinnanud et toimub liikumine 6. astmelt (Ohustatud keel on ühiskonnas laialdaselt kasutusel. On säilinud või taastumas keele loomulik põlvkondadevaheline edasikandumine, tugevneb ja areneb keele lokaalne suhtlusvõrgustik) 7. astmele (Enamik ohustatud keele kõnelejaid on ühiskondlikult aktiivsed ja keel on kasutuses nende omavahelises suhtluses, kuid nad on liiga eakad, et keeleoskust loomulikult viisil oma lastele edasi anda). (Ehala 2006: 22)

Võrukeste identiteedist

Identiteet sünnib vastandamise tulemusena. End määratletakse erinevuste kaudu ja see tähendab kaasaarvamist ning väljajätmist. Mitmekultuurilises kontekstis tekitab

⁹ Fishman, Joshua A. 1991. Reversing Language Shift. Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages. Cleveonon: Multilingual Matters. Viidatud Ehala 2006 vahendusel.

enesemääratlemine inimestele erinevaid väljakutseid. Oma identiteedi kujundamises peab orienteeruma kahele või enamale väärtusilmale. Igapäevases elus ja suhtes ühiskonnaga tähendab see kahe-kolme identiteedi kujunemist. (Sulkala 2000: 13–14, 18) Võrukestel on välja kujunenud kahetasandiline identiteet, mida määratletakse peaaesjalikult keele kaudu – samaaegselt ollakse nii võrukesed kui eestlased. Võrukeste identiteet järgib regionaalsel tasandil eesti identiteedi jooni: nagu eesti identiteedi jaoks on esmatähtis eesti keel, on ka võru identiteedi jaoks olulisim võru keel. Keeleküsimused on võrukeste jaoks tähtsad. Kohaliku keele sage kasutamine ja üldine toetus selle alalhoidmisele on mitmekeelses keeleroomis elavate setude ja võrukeste identiteedi püsimise alus. (Eichenbaum, Pajusalu 2001: 486–487, 489) Keeles sisaldub rahva mõtlemine, tarkus ja ühine mälu – keele kadudes jääb maailm vaesemaks, selle kaotanutel aga kaob enesest lugupidamine, tasakaal. Alakultuurid, mil on oma keel, kannavad ühiskultuuri väärtusi, mida selles eneses ilma alakultuurita kunagi ei oleks. Eesti rahvustundele on vägagi vaja lõunaeesti keele hoidmist. (Tender 1996: 38–40) Enn Kasak on öelnud, et võru keelt räägib eesti rahvuse lõunaeesti subnatsioon, mis samaaegselt kuulub ka eesti ühiskeele kõnelejate hulka. (Kasak 1998: 17–18)

***

Lühidalt võrukeste identiteediküsimusi kokku võttes tuleb öelda, et võrukesed on eesti keele kõrval võru keelt oskavad eestlased. Eesti ühiskeelest tugevalt erinev võru keel eristab neid teistest eestlastest. Kuna aga identiteet on mitmekihiline, siis sisaldub selle "pealisidentiteedi" all sageli ka enese nimetamine võrukeseks. Ka on võru keelel kasutajate jaoks madalam prestiiž kui eesti keelel. Keeleasjad on võrukeste jaoks olulised ning end määratletakse võrukesena esmalt just läbi keele. Võrukesete identiteeti, keeleoskust ja –kasutust on mitmel korral erinevates uuringuprojektides analüüsitud.

Võru keelt kasutatakse tänapäeval suhteliselt laialdaselt ja seda hinnatakse pigem elujõuliseks. Samas on keelekasutus pigem regionaalne ja suuline. End võru keele oskajaks nimetavad inimesed aga võivad oma keeleoskust üle hinnata (selle kontrollimine on juba eraldi uuringu teema), nimetades end keeleoskajaks näiteks päritolust johtuva identiteeditunde tõttu. Võru keel on liikumas tõsiselt kadumisohus keelte hulka, kuna selle kõnelejaskond on pigem keskealine ja vanem. 2011. aasta rahvaloenduse tulemused näitavad aga 75 000 eestlase olemasolu, kes väidavad end võru keelt oskavat. Kui see

keeleoskus ei ole ka esmaklassiline, tõestab rahvaloendusel võru keele oskuse märkimine vähemalt 75 000 inimese subetnilist identiteeti. Just selle identiteedi tugevdamine ja identiteedi olulise alustala – võru keele prestiiži tõstmine – on järgnevas alapeatükis kirjeldatava ja analüüsitava Uma Pido üks ellukutsumise põhjuseid.

3.3 Uma Pido algatamine, pidu iseloomustavad märksõnad

Alljärgnevalt kirjeldan lühidalt Uma Pido ellukutsumist 2006. aastal, pidude toimumisdaatumeid ja –kohti ning analüüsin peo korraldamise eesmärgi ja pidu iseloomustavaid muid elemente ja märksõnu. Kui ei ole märgitud teisiti, siis pärineb info Uma Pido kodulehelt pidu tutvustavast tekstist¹⁰.

Uma Pido algatamise lugu

Võrukeelse laulupeo korraldamise mõte sündis võrukeste iga-aastaselt suvisel suurüritusel Kaika suveülikoolis Valgjärvel 2006. aastal. Tookordsed Põlva ja Võru maavanemad Urmas Klaas ja Ülo Tulik kõnelesid seal kultuurilisest koostööst võru kultuuriruumis ning ütlesid ühise võrukeelse laulupeo mõtte välja. Sellele väljaütlemisele olid eelnenud mitmed varasemad kahe maakonna kultuuriinimesi ühendavad mõttetalgud ja neist inspireerituna olid mõlema maakonna kultuurijuhid Peeter Aas ja Peeter Laurson koos oma kolleegidega sarnaseid mõtteid mõlgutanud¹¹. Otsustati korraldada kohalikku pärandit ja keelt rõhutav ning võru kultuuriruumi ühendav laulu- ja rahvapidu Uma Pido. Võru kultuuriruumi all mõistetakse ajaloolist Võrumaad selle kaheksa kihelkonnaga. Uma Pido toimus esimest korda 31. mail 2008 Võru linnas ja Kubija laululaval, teist korda 29. mail 2010 Põlva linnas ja Intsikurmu laululaval, kolmandat korda 1. juunil 2013 Võrus ja Kubijal ning neljandat korda 28. mail 2016 taas Põlvas Intsikurmus. 2. juunil 2018 on tulemas viies Uma Pido jälle Võrus ja Kubija laululaval.

---

¹⁰ Uma Pido koduleht. Uma Pido. <https://umapido.ee/uma-pido/> (27.03.2018)

¹¹ Siin toetun Peeter Aasa mälestustele, mida ta mulle vestlustes ja ka kirjalikult 2016. aastal väljendanud on.

Uma Pido eesmärgid

Võru keele kasutamise elavdamine ning sellega tugevama kohaliku identiteedi komponendi lisamine võrukeste igapäevaellu oli üks Uma Pido ellukutsumise põhjustest. Sarnaseid protsesse, kus pööratakse taas tähelepanu põlistele kasutusest kõrvalejäävatele keeltele ja kultuuridele, toimub ka mujal maailmas. Globaalse nähtusena sai selline revitalisatsioon alguse pea 50 aasta eest; selle ideoloogilisse baasi kuulub praktiline tegevus nii üksikisiku kui ühiskonna tasandil, mis pakub keelele avalikku kasutust ja see omakorda stimuleerib keele kasutamist kodu- ja kõnekeelena (Sulkala 2001: 106). Uma Pido koduleht teatab: „Pidu tugevdab paikkondlikku ühtekuuluvustunnet ja identiteeti võru kultuuri- ja keeleruumis, elavdab kultuurielu, toob siiakanti külalisi ning ärgitab tagasi koju pöörduma mujale tööle ja elama läinud võrukesi.“ Seega taotletakse võrukeelse laulupeo korraldamise läbi suuremat kogukondlikku seotust ning kindlamat piirkondlikku identiteeti, mille soovitud tagajärg on piirkonnast lahkunud võrukeste naasmine kodukanti.

Peo koduleht rõhutab peo kuulumist tervele kultuuriruumile ning selle liikumist Võru ja Põlva maakonna vahel. Samuti on näha soov pakkuda erinevat tegevust nii peo eelsel perioodil (erinevad eelsündmused) kui peopäeval (laat koos laadalava ja töötubadega). Eraldi on ära märgitud soov pakkuda kaasaulumisvõimalust publikule, milleks saavad kõik soovijad peo kavavihiku koos sõnadega. Peo eesmäärke on toodud välja järgnevalt: Vanal Võromaal elavate ja sealt pärit inimeste tugevam ja kindlam identiteet; võru keele suurem populaarsus ja kasutamine ning suurem kogukonnatunne piirkonnas (Kõiv, Laan 2016). Peo kodulehe põhjal tekkiva kuvandi põhjal saab nimetada peamisi Uma Pido iseloomustavaid märksõnu, need on: võrukeelne koorilaul, keskendumine tegevustes ajaloolisele Võrumaale ning kultuuripärandi mitmekesine esitlemine.

Uma Pido – läbivalt võrukeelne pidu

Eraldi rõhutatakse peo kodulehe tekstides ka peo võrukeelsust: „Laulupeo repertuaar koosneb tervenisti võrukeelsetest lauludest, eestikeelsena lauldakse vaid hümn,“ ütleb näiteks III Uma Pido eelne pressiteade¹²: „Peol lauldakse omas keeles. Võrukeelsed on ülesastumised nii päevaprogrammis kui õhtusel peakontserdil,“ kinnitab peo kodulehe tutvustav tekst. Peo korralduse juures algusest peale viibinuna mäletan arutelusid enne esimest Uma Pido, kus kardeti, et läbinisti võrukeelne pidu tekitab nii lauljates kui

¹² Uma Pido 2013. Võrukeelset laulu- ja rahvapidu Uma Pido peetakse juba homme. https://umapido.ee/wp-content/uploads/2017/10/u_4_13_e.pdf (04.04.2018)

publikus võõristust. Teisalt aga leiti, et kui selline pidu üldse ellu kutsuda, siis tuleks ikka minna maksimumi peale ja püüda võru keel kui kohalik kultuuripärand võimalikult eriliselt välja tuua. Pärast esimest õnnestunud pidu 2008. aastal selliseid vaidlusi aga enam ei esinenud ning peo läbiv võrukeelsus on edaspidi olnud nii toimkonna kui üldsuse poolt aktsepteeritud ja heaks kiidetud.

***

Uma Pido idee öeldi esimest korda välja 2006. aastal suvel ja 2008. aasta kevadeks jõuti esimese peoni Võrus. Edaspidi on pidu vaheldunud Võru ja Põlva vahel ning 2018. aasta kevadeks on toimunud viis pidu. Kõigi pidude oluline iseloomustav element on olnud läbinisti võrukeelne koorilaul; samuti ajaloolist Võrumaad ja selle kihelkondi iseloomustav kultuuripärandi käsitlemine nii peopäeval kui selle eelsündmustel. Peo korraldamise peamine eesmärk on kohaliku identiteedi tugevdamine ja kultuuripärandi (sh võru keele) elujõulisus. Selle saavutamiseks edastatakse peo kommunikatsioonis mitmesuguseid identiteeti ja kultuuripärandit positiivses võtmes käsitlevaid sõnumeid. Uma Pido kommunikatsiooni sihtgruppi ja põhisõnumeid tuleb vaadelda käsikäes. Analüüsin järgnevas alapeatükis peo materjalide põhjal kellele ja missuguseid peosõnumeid edastatakse.

3.4 Uma Pido sihtgrupp ja kommunikatsiooni põhisõnumid

Uma Pido sihtgrupi defineerimine

„Umal Peol kaasa lööma oodatakse kõiki võrokesi, nende vendi ja sõsaraid setosid ning sõpru mujalt Eestist ja välismaaltki,“ öeldakse Uma Pido kodulehel¹³ ja „Uma Pido võib nimetada ka võrukeste ülemaailmseks kokkutulekuks.“ Selline lause näitab Uma Pido laia ja mitmeti määratletavat sihtgruppi. Esiteks on Uma Pido mõeldud võrukestele ning seetõttu kuuluvad sellesse kõik võrukesed, kelleks võib pidada võru keele oskamist rahvastikuloendusel deklareerinuid. Samas võib olla ka neid võrukesi, kes mingil põhjusel

---

¹³ Uma Pido koduleht. Uma Pido. <https://umapido.ee/uma-pido/> (27.03.2018)

end rahvaloendusel võru keele oskajaks ei märkinud. Võru keelekogukonna suurst ongi keeruline hinnata, leitakse ka varem tutvustatud ELDIA uuringu kokkuvõttes (Koreinik 2013: 12). Teiseks on pidu ajaloolisel Võrumaal elavatele inimestele ja nii võib arvata sihtgrupi hulka kõik ajaloolise Võrumaa elanikud, hoolimata sellest, kas nad oskavad võru keelt ja peavad end võrukeseks või mitte. Kolmandaks on pidu aga võrukeste naabritele ja sõpradele – setodele ja laiemalt kõigile võrukeelse koorilaulu huvilistele nii Eestis kui välismaal.

Uma Pido sihtgrupi suurus

Võru keele oskajaid või vähemalt selle suhtes positiivselt meelestatuid inimesi on Eestis ligi rahva ja eluruumide 2011. aasta loenduse andmetel 75 000 (REL 2011; Koreinik, Tender 2013). Uma Pido sihtgrupiks võib arvata ka kõik võru keelealal asuvate omavalitsuste püsielanikud – nad on vähemalt potentsiaalsed võru keele oskajad ja kõnelejad. Kuna ajaloolise Võrumaa piirid ei lange kokku tänapäevaste halduspiiridega, on selle elanike täpset arvu raske öelda, seepärast piirdun siinkohal Võru ja Põlva maakonna elanike arvu näitamisega. Arvestades alates 2018. aasta algusest muutunud haldusjaotust Eestis, on Statistikaameti andmetel Põlva maakonnas veidi rohkem kui 25 500 elanikku ja Võru maakonnas ligi 36 500 elanikku¹⁴. Kokku on niisiis Võru ja Põlva maakonnas 2018. aastal umbes 62 000 elanikku.

Kui palju eeltoodud arvud hõlmavad ka setosid või võrukeelse koorilaulu huvilisi mujalt, on samuti keeruline välja tuua. Peole on alati registreerunud hulga koore väljastpoolt ajaloolist Võrumaad, kuid ei ole ka teada, kui paljud nende lauljatest määratlesid end rahvaloendusel võru või seto keele oskajana. Seetõttu on Uma Pido sihtgrupi suurusest rääkides mõistlik toetuda REL 2011 andmetele ja nii võime arvuliselt rääkida vähemalt 75 000 inimesest, kes võiksid olla peo sõnumist huvitatud. Samas peab arvestama, et see number ei hõlma tervet peo sihtgruppi – nagu juba öeldud, ei ole võimalik arvuliselt määratleda neid, kes nimetavad end peo sõpradeks, niisama huvilisteks või kes tulevad peole puhtalt koorilaulu- või laulupeoarmastusest.

---

¹⁴ Andmed pärinevad Statistikaameti kodulehelt, kus tuuakse ära Eesti elanike arvud arvestades 2018. aasta algusest muutunud haldusjaotust maakondade ja ka väiksemate haldusüksuste lõikes 1. jaanuari 2018 seisuga: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV0240> (26.04.2018).

Peo kommunikatsiooni põhisõnumid

Uma Pido kommunikatsiooni üldeesmärgiks sõnastas V Uma Pido kommunikatsioonijuht Sander Silm usaldusväärse kuvandi loomise võrukeelsele Uma Pidole, samuti avalikkuse suurema teadlikkuse saavutamise võru kultuurist ning Võrumaa kui põneva ja omaladse kultuuriga piirkonna tutvustamise. Kommunikatsioon rajaneb avatusele (info on kättesaadav), koostööle ja kaasamisele (võimalikult palju huvigruppe saab osaleda info tekitamises) ning ajakohasusele (info on päevakajaline).¹⁵ II, III ja IV Uma Pido kommunikatsioonijuht Mari-Liisa Parder nimetas peo kommunikatsiooni eesmärgiks erinevate sihtgruppide informeerimise peo toimumisest ning rõõmu levitamise võrukeelseks olemisest ning võru keele ja kultuuri tundmisest.¹⁶ Peo kommunikatsioon jõuab (Kõiv, Laan 2016): 1. korraldusmeeskonna ja korraldusega seotud inimesteni (erinevad toimkonnad, vabatahtlikud noortekeskustest, Võru Instituudi töötajad, Võro Seltsi VKKF liikmed); 2. lauljate ja esinejateni; 3. publiku ja teistest peo(eel)sündmustest osasaajateni; 4. partneriteni (rahastajad, sponsorid, koostööpartnerid, ametnikud, poliitikud); 5. laiema avalikkuseni (inimesed nii ajaloolisel Võrumaal kui üle Eesti, kelleni jõuab peo sõnum FB, ajakirjanduse, välireklaami vms kaudu.

Uma Pido kommunikatsioon ei tee vahet publiku ja esinejate vahel, vaid sarnaseid sõnumeid edastatakse ühtviisi nii potentsiaalsele publikule kui peole registreerunud lauljatele. Peo kodulehte jälgides on näha, et lauljatele on küll eraldi info esinemise, proovide ja muude peokorralduslike asjade kohta, kuid üldises mõttes edastatakse neile samu sõnumeid kui ülejäänud avalikkusele. „Selline rahvakultuuriüritus on hea näide sündmusest, kus peo sõnumi ja korralduse sihtgrupiks on nii peole tulev publik kui lauljad, kes osalevad peoprotsessis kogu harjutusperioodi vältel ja kes saavad peo sõnumi kätte enne publikut ning kellest oleneb selle „kohalejõudmine” publikule peopäeval.“ (Kõiv, Laan 2016)

Peo kommunikatsiooni ja korraldusega püütakse eelkirjeldatud ja arvuliselt raskesti määratletavale sihtgrupile edastada mitmeid sõnumeid. Grupeerin need siinkohal sisu järgi¹⁷: 1. uudsus – Uma Pido on innovatiivne, tänapäevane ja haarav (edastatavaks sõnumiks muuhulgas, et kultuuripärand ei ole midagi „tolmulõhnalist“, vaid sel võib olla

---

¹⁵ Ülevaade on koostatud V Uma Pido kommunikatsiooniplaani alusel.

¹⁶ Refereering IV Uma Pido kommunikatsiooniplaanist.

¹⁷ Kasutasin selle kokkuvõtte tegemisel Uma Pido kodulehte, peokorralduslike materjale Võru Instituudist ja oma mälestusi peo peakorraldajana antud intervjuudest ja peetud sõnavõttudest.

„tarbimisväärtus“ ka tänapäeval); 2. erinevate vanusegruppide haaramine – see on rahvapidu kõigile eagruppidele (edastatavaks sõnumiks, et laulupidu, võru keel ja kultuuripärand võivad puudutada kõiki); 3. tänapäevase haldusjaotuse ülesus – Uma Pido on praeguseid halduspiire ületav ja kogu ajaloolist Võrumaad hõlmav pidu; 4. võru keel – selle kasutamine on võimalik ja rikastav ka tänapäeval; 5. kohaidentiteet – Uma Pido on juurte juurde ja koju (tagasi) kutsuv pidu.

***

Uma Pido sihtgruppi kuuluvad eelkõige võrukesed, aga ka võrukeste head naabrid setod ning kõik võru keele ja kultuuri ning laulupeo- ja koorilauluhuvilised. Arvuliselt on see raskesti määratletav seltskond. Kui siiski soovida välja öelda mõni number, siis sobib toetuda rahva ja eluruumide loendusel end võru keele oskajaks nimetanud 75 000 inimesele. Kuid arvestama peab, et see ei sisada kõiki, kellele pidu ja peo kommunikatsioon mõeldud on. Uma Pido kommunikatsioon näitab Uma Pido innovatiivse, kohaidentiteeti, võru keelt ja kultuuripärandit kasutava, kogu ajaloolist Võrumaad hõlmava kõigile eagruppidele mõeldud peona. Et pidu ka tegelikkuses toimuks sellisena, nagu seda tutvustatakse, on vaja toimivat korraldusmeeskonda ning piisaval hulgal toetajaid.

3.5 Korraldus- ja rahastamisprotsessi kirjeldus ning põhimõtted

Peatüki viimases alapeatükis kirjeldan Uma Pido korraldus- ja rahastamisprotsesse ning põhimõtteid. Kasutan selleks peamiselt üht 2016. aastal aines „Sissejuhatus kultuurikorraldusse“ valminud üliõpilastööd, milles koos kultuurikorralduse magistrant Anneliis Kõivuga analüüsin Uma Pido korralduslikku protsessi ja rahastamis.

Uma Pido organisatsioon ja korraldusprotsessis osalejad

Uma Pido korraldust veab 1988. aastal loodud ning võru keele ja kultuuri heaks tegutsevaid inimesi koondav MTÜ Võro Selts VKKF. Sama ühing korraldab iga-aastaseid erinevates Vana Võromaa paikades toimuvaid Kaika suveülikoole, annab välja Võro-Seto tähtraamat-kalendrit ning andis kuni aastani 2017 välja üle ühe nädala ilmuvat võrukeelset

ajalehte *Uma Leht*.¹⁸ Võro Seltsi tegevus on eesmärkide sarnasuse tõttu tihedalt seotud riigiasutuse Võru Instituudi tööga. Erinevus seisneb selles, et selts koondab võru keele ja kultuuri huvilisi vabatahtlikke, instituut on aga riigiasutus palgaliste töötajatega. Kahe organisatsiooni eesmärgid ja tegevused on põimunud. Nii oli peo pikaajaline projektijuht¹⁹ korraga nii instituudi töötaja kui seltsi juhatuse liige. Projektijuht kasutab projekti heaks instituudi töökeskkonda, arvutivõrku, palgafondi, kuid *Uma Pido* korraldamiseks vajalikud toetussummad taotletakse seltsi kaudu, kes vastutab ka asjaajamise ja raamatupidamise korrektsuse eest. (Kõiv, Laan 2016)

Laiapõhjalise (näoga rahva poole) peokorralduse tagamiseks kaasatakse korraldusse institutsioonide ja organisatsioonide inimesi ning loomeisikuid kogu ajalooliselt Võrumaalt. Neist moodustub igakordselt nõuandva funktsiooniga peotoimkond, mis koguneb korraldusperioodil 5-10 korral. Eraldi toimkond on peo muusikalise ja kunstilise poole planeerimiseks. Sellesse kuulub muusikuid, dirigente ja loomeisikuid, kes tunnevad nii rahvalaulu, folkloori, koorilaulu kui tänapäevast muusikat. Muusikatoimkonna töö tulemusena valmivad peo noodid, nõustatakse harjutavaid koore ja tagatakse peo muusikaline tase. Lisaks valitakse peole lavastaja ja kunstnik ja kaasatakse eri tööloikude tegemistesse vajalikke inimesi, nt kommunikatsioonijuht, laadatoimkonna juht, projektijuhi assistent jne. (Kõiv, Laan 2016)

Uma Pido korraldusse panustatavad ressursid ja eelarve

Korraldusse panustatavad ressursid on: töö, aeg, looming, erinevad oskused, vabatahtlik töö, ekspertide nõuanded, raha, töövahendid, tehnika, materjalid jne. Suure osa rahalistest vahenditest taotleb projektijuht erinevatest riigieelarvelistest vahenditest, kultuurirahastutelt, fondidest, sihtasutustest, kohalike omavalitsuste eelarvetest. Igakordselt püütakse leida erasponsoreid. Suurim rahaline erasponsorlus oli I Umal Pídol, kui üks kohalik ehitusfirma toetas 5128 euroga peo ettevalmistusi; hiljem on erasponsorlus piirdunud pigem reklaami tasuta avaldamisega, mitmesuguste hinnasoodustustega, esemelise sponsorlusega (nt toiduained lastekooride lõunasöögiks), mis on aga kokkuvõtteks olnud samuti arvestatav panus. I *Uma Pido* korraldamiseks vajalike omafinantseeringutega aitasid Võru Maavalitsus ja Võru Instituut. Edaspidi on

---

¹⁸ Info pärineb Võro Seltsi VKKF kodulehelt: <http://www.voroselts.ee/seldsist> (05.04.2018)

¹⁹ Peo pikaajaline projektijuht, kellest Kõiv ja Laan oma üliõpilastöös räägivad, olen mina, käesoleva magistr töö autor Triinu Laan.

jätkusuutlikkus tagatud osa peo piletitulust järgmise peo omafinantseeringute katteks jätmisega. Taotluste kõrget rahastamisprotsenti võib seletada peo tähtsusega kultuuriruumi rikastamisel ja hoidmisel – seda tähtsust tunnetavad ka toetajad; lisaks korraldava organisatsiooni korrektse asjaajamise ja usaldusväarsusega. (Kõiv, Laan 2016)

Pidu	Kulueelarve (eurodes)	Müügitulu (piletid, noodivihikud, meened)	Piletitulujääk järgmiseks peoks	Müügitulu % kogueelarvest	Pealtvaatajaid	Esinejaid	Kokku osalejaid	Pealtvaatajate % osalejatest	Tehatud taotlusi
2008	80000	9200	3500	11,5	3653	2341	6000	60,8	20
2010	82850	6800	3400	8,2	3749	3251	7000	53,5	35
2013	93425	21400	10400	22,9	4505	3595	8100	55,6	35
2016	130000	24000	4500	18,4	3679	3321	7000	52,5	48
2018	150000	12500				3803			49

Tabel 1. Olulisemaid Uma Pido iseloomustavaid arvandmeid.²⁰

Nähtub, et Uma Pido eelarve on igakordselt suurenenud. 2008. ja 2010. toimumisaasta eelarvesummad on teisendatud eurodesse. Eelarvesumma sisaldab ka mitterahalist panust, mis on arvestatud rahalisse väeringusse nagu näiteks vabatahtlik töö, ruumide tasuta kasutus, esemeline sponsorlus jms. Kuna 2018. aasta Uma Pido on magistritöö kirjutamise ajal veel toimumata, esineb selle aastaarvu taga tühje lahtreid. Kursiivis on juba teadaolev tulunumber (noodivihikute müük), mis aga täieneb peopäeval meenete ja piletite müügist saadud tulunumbriga.

Oluline näitaja peo jätkusuutlikkuse seisukohalt on peo müügitulu järgmise peo korraldusse panustatav jääk, sest enamus rahastajatest ootab, et taotlejal oleks olemas omafinantseering. Müügitulu protsent kogueelarvest tõestab aga peo sõltuvust rahastajatest ja teistest toetajatest. Tegemist ei ole kommertssündmusega, mis ilma toetusteta toime tuleks. Tõstes piletihinda ei oleks pidu enam kättesaadav kõigile ühiskonnagruppidele ning kaoks peo eesmärk. Kultuuriministeriumi rahvakultuurinõunik Eino Pedanik on

²⁰ Uma Pido arvandmete koondamiseks ja nende kommenteerimiseks olen kasutanud oma töömaterjale Võru Instituudis.

avaldanud arvamust, et laulu- ja tantsupidu ei saa olla isemajandav, vaid vajab jätkuvat riiklikku toetust, et sellest ei saaks privilegeeritud sündmus olukorras, kus ta on tähendusrikas kogu elanikkonnale (Pedanik 2014: 175). See väljautlemine on küll seotud üldlaulupidude protsessiga, kuid kehtib ka Uma Pido kontekstis.

Pealtvaatajate arv on püsinud kolme peo puhul alla 4000 inimese; vaid 2013. aastal ületati 4000 piiri ja publikut oli 4500. 2013. aasta pidu ongi olnud kõige rahvarohkem. Seda võib seletada ka peo populaarsuse tõusuga ning sellega, et Võru on rahvaarvult suurem linn kui Põlva, kus toimusid peod 2010. ja 2016. aastal ning lähipiirkonna elanikele on pidu kergemini kättesaadav. Tabelist leiab ka peo toimumise heaks tehtud rahataotluste arvu, mis näitab korraldajate pingutusi toimumiseks vajaliku eelarveni jõudmisel.

***

Uma Pido korraldus seisab kahe organisatsiooni – Võru Instituudi ja mittetulundusühingu Võro Selts VKKF toetusel ja abil. Oluline persoon peokorralduses on projektijuht, kelle ülesandeks on koordineerida erinevaid toimkondi ja töögrupe ja õigetel ajahetkedel kaasata tegijaid, kes vastutavad erinevate valdkondade eest. Korralduse panustatakse erinevaid ressursse nagu rahalised vahendid, vabatahtlik töö, sponsorite panus jne. Olulise osa eelarvest panustavad erinevad rahastajad korraldava organisatsiooni taotluste alusel. Uma Pido ideesse – olla kogu rahva pidu – on sisse kirjutatud sõltuvus toetajatest, sest kommertsalustel korraldatav pidu ei oleks kõigile kättesaadav kõrge piletihinna tõttu.

Võrukesed räägivad lõunaeeesti hõimukeele alustele toetuvad võru keelt, säilinud on ka eripäraseid kombeid. Kuna Uma Pido ellukutsumise põhjuseid oli võrukeste identiteedi tugevdamine, on Uma Pido ja võru keel on omavahel tihedalt seotud. Peo korraldusse panustatakse tööd, aega, loomingu, erinevaid oskusi, vabatahtlikku tööd, ekspertide nõuandeid, raha, töövahendeid, tehnikat, materjale, et luua innovatiivne, kohadentiteeti, võru keelt ja kultuuripärandit kasutav, kogu ajaloolist Võrumaad hõlmav ja kõigile eagruppidele mõeldud pidu.

4 Uma Pido Eesti kultuuripoliitilisel ja laulupeomaastikul

Umal Pidal on oluline koht Eesti kultuuripoliitilisel ja laulupeomaastikul: peo võrukeelsete laulude õpetamine koolides toetab võru keele kasutamist ja õpetamist. Peokorraldusel on ka mainekujunduslik aspekt – pidu toetab positiivse fooni loomist kogu ajaloolisele Võrumaale ja selle keelele ja kultuurile. Alates teisest toimumiskorrast on olnud peol vähemalt 7000 inimest ja laulupeotraditsiooni edasikandumises saavad olla kaasatud ka need lauljad, kes suurel üldpeol ei osale.

4.1 Uma Pido Eesti kultuuripoliitilistes dokumentides

Sündmusi mõjutab asukohamaa poliitika, samuti rahastamine ja erinevad regulatsioonid. Sündmusi luuakse ja turundatakse strateegiliselt poliitilistel, nii majanduslikel kui kultuurilistel ja sotsiaalsetel eesmärkidel. Kui sündmused kasvavad ja nende mõjud suurenevad, ei saa poliitikakujundajad neid ignoreerida (Getz 2014: 35). Eelöeldu kehtib ka terves kultuuripärandi kaitse ja toetamise kontekstis – kogukonna aktiivsuse ja piisava huvi korral oma kultuuripärandi kaitse vastu ilmuvad vastavad teemad ka arengukavadesse ja –strateegiatesse. Käesolevas peatükis näitan, kuidas ajaloolise Võrumaa kultuuripärand on kajastatud erinevates arengudokumentides ja millised on selle toetusmehhanismid ja –argumendid.

Kultuuripoliitika kujundusprotsess ja kogukond

Kultuuripoliitika kujundusprotsessi tulemused sõltuvad kogukonna esindajate kaasamisest (ja ka tõrjutusest) seoses selle protsessiga. Kohalikud kogukonnad leiavad väljundi aktiivsuses ja püüavad luua olukorda, kus nad saavad kaasa rääkida kultuuripoliitika loomisel ja kultuuripoliitiliste (rahaliste) vahendite kasutamisel.

Kultuuripärandi programmid võiksid seejuures toimida mittehierarhiliste suhete vahendi ja võimalusena. (Kuutma 2009: 31) Tony Bennet on kirjeldanud kolmiku põline kogukond, kultuur ja valitsus pingelisi suhteid, kus kohalikud organisatsioonid püüavad osaleda kultuuripoliitiliste otsuste tegemises, kuid kohtavad sageli ükskõiksust, mida nad mõnikord tõlgendavad ka vaenulikkusena. Samas omandab kogukond valitsuse tegevuse kaudu väärtuse, mida valitsus peab hoolimata varasemast vastandumisest toetama. (Bennet 1998, Kuutma 2009: 31 vahendusel)

Ajaloolise Võrumaa kultuuripärand (sh Uma Pido) riiklikes ja kohalikes arengudokumentides

Ajaloolise Võrumaa kultuuripärandist on enim juttu Rahvakultuuri Keskuse Vana-Võromaa Pärimuskultuuri programmi 2018-2021 dokumendis, millest tuleb pikemalt juttu allpool. Kultuuripärandi hoidmist üldiselt aga käsitlevad mitmed riiklikud arengudokumendid:

1. „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“²¹, mis väärtustab laulu- ja tantsupeo liikumist, samuti nimetab Eesti kultuuri tugevusteks muuhulgas omanäolisi kultuuriruumid ning nende eripärasid ja identiteete ning inimesi, kes kannavad edasi paikkondlikke kombeid, murdekeelt ja elulaadi. Dokument peab oluliseks vaimse kultuuripärandi väärtustamist ja toetamist ning soovib tunnustada pärimuse kandjaid ja kogukondi. Märgitakse ära ka rahvakultuurisündmuste ja vaimse kultuuripärandi nähtuste seos kultuuriturismi ja kohaliku ettevõtluse elavdamisega. Samuti kinnitab dokument, et laulu- ja tantsupidude traditsioon peab olema suure kultuurilise ja majandusliku mõjuga, kohalike omavalitsuste ja riigi poolt koos kodanikeühendustega ning rahvamajade võrgustikuga toetatud ja hoitud protsess, mis tipneb regulaarselt paikkondlike ja üleriigiliste laulu- ja tantsupidudega.
2. „Eesti keele arengukava 2011–2017“²², mis nimetab eesti keele piirkondlikke erikujusid, mille hulka kuulub selle arengukava tähenduses ka võru keel, kultuuriväärtuseks, mis toimivad igapäevaelu osana ja kohaliku eesti identiteedi kandjana. Eesti keele arengukava on koostatud küll aastani 2017, kuid nagu nähtub avalikust teabest, ei ole juba 2015. aastal alustatud Eesti keelestrateegia 2018-2027 koostamisega veel lõpule jõutud.

²¹ <http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/kultuur2020.pdf> (15.05.2018)

²² https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_keeles_arengukava.pdf (15.05.2018)

3. „Kultuuriministeeriumi valitsemisala arengukava 2019-2022“²³, mille üks meede on vaimse ja materiaalse kultuuripärandi mitmekesisuse säilitamise ning vahendamise toetamine. Sellega seoses nimetatakse ka elujõulisi eriilmelisi piirkondlikke kultuuriruumi.

Lisaks riiklikele dokumentidele võib leida viiteid ajaloolise Võrumaa kultuuripärandi kaitse, kasutamise ja arendamise kohta leida Võru ja Põlva maakonna arengudokumentidest:

1. „Võru maakonna arengustrateegia 2014-2025“²⁴, mille kultuuri ja eripära valdkonna rakenduskava sisaldab mitmeid vaimse kultuuripärandiga seotud tegevusi, näiteks suitsusaunapärandi hoidmine, vankri- ja tõllavalmistamise traditsioon, pärimustantsu festival ning eraldi sündmusena on välja toodud ka Uma Pido. Võru maakonna, nagu ka siinses loetelus järgnev Põlva maakonna arengukava, on magistritöö kirjutamise ajal 2018. aasta maikuus seoses halduskorralduse muutustega uuendamisel.

2. „Põlva maakonna arengukava 2015-2020“²⁵ on võrreldes Võru maakonna arengukavaga kultuuripärandi käsitlemisel tagasihoidlikum, kuid nimetab mitmekesiseid kultuuritraditsioone elulaadi osana, räägib pärimuskultuuri säilitamisest ja tugevdamisest ning nimetab Uma Pido kui Vana-Võrumaa kultuuri ja võru keele edasi kandjat.

Toon järgnevalt välja ajaloolist Võrumaad puudutavate Leader-piirkondade arengustrateegiad. Leader-programm on Euroopa komisjoni 1991. aastal alguse saanud algatus. Eesti alustati laiemalt Leader-lähenemise rakendamisega 2006. aastal. Eestis tegutseb kokku 26 kohalikku tegevusgruppi, mis korraldavad oma piirkonnas Leader-meetme projektitaotluste vastuvõttu ning viivad seeläbi ellu tegevusgrupi koostatud kohaliku arengu strateegiat.²⁶ Ajaloolise Võrumaaga seotult tegutseb kolm tegevusgruppi, mille strateegiad puudutavad erineval viisil ka kohalikku kultuuripärandit:

1. „Võrumaa partnerluskogu arengustrateegia 2014-2020“²⁷ kinnitab, et tegevuspiirkonnas on tugev kultuuriline eripära, mis avaldub eelkõige võru keele kaudu, kuid ka kombestiku ja traditsioonide kaudu. Uma Pido on olulise kultuurisündmusena mainitud.

---

²³ http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/180228_allkirjastatud_kum_ak_2019_2022.pdf (15.05.2018)

²⁴ <http://www.maavalitsus.ee/documents/2845826/18605510/V%C3%B5ru+maakonna+arengustrateegia+2014-2025.pdf/dec866b7-a1d9-4d46-900e-f334d5061473> (15.05.2018)

²⁵ <http://www.maavalitsus.ee/documents/2845826/18605510/P%C3%B5lva+maakonna+arengukava+2015-2020.pdf/d2a23a35-0c52-4360-8ed8-3d97463fc2a7> (15.05.2018)

²⁶ Info pärineb Põllumajanduse registrite ja informatsiooni ameti kodulehelt:

<http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/leader/> (15.05.2018)

²⁷ https://voruleader.ee/images/failid/arengustrateegia_2014-2020.pdf

2. „Piiriveere Liider arengustrateegia 2015-2020“²⁸, mille üheks eesmärgiks on tegevuspiirkonna majanduslik, kultuuriline, sotsiaalne ja geograafiline ühtsus; mainitakse ka võru ja setu keelt ja piirkonna kultuurilist eripära.

3. „Põlvamaa partnerluskogu arengustrateegia“²⁹ räägib arenevatest kultuuritraditsioonidest ja vanade unikaalsete traditsioonide edasikandmisest ning vanade traditsioonide interpreteerimisest moodsas võtmes. Mainitakse ka kultuuritraditsioone ja pärismaalikku elulaadi, mis on vihje vaimse kultuuripärandi elavale igapäevasele kasutusele; samuti asumist endise Põlva kihelkonna alal.

Viimasena mainin võru keele ja kultuuri uurimise ja arendamise seisukohalt olulise institutsiooni – Võru Instituudi – arengukava³⁰. Võib öelda, et kogu Võru Instituudi tegevus ja arenguplaanid on seotud ajaloolise Võrumaa kultuuripärandi uurimise, kaitse ja arendamisega.

Vaimse kultuuripärandi, sh laulupidude ja Uma Pido toetusargumendid

Uma Pido korraldusest ja eelarvest rääkides jõudsin peatükis 3.5. järeldusele, et sellist tüüpi laulu- ja rahvapidu ei saa olla isemajandav, kuna peab oma tähendusrikkuse tõttu olema kättesaadav kõigile inimestele. Sellist toetusargumenti toetab ka kultuuriministeeriumi rahvakultuurinõunik Eino Pedanik (Pedanik 2014: 175). Eestis on levinud ütlus, mida on omistatud kindralmajor Riho Terrasele – laulupidu on kõige odavam riigikaitse. On tõsi, et mida paremini suudavad inimesed riigis igapäevaselt koos tegutseda laulukoorides ja tantsurühmades, külaseltsides, Kaitseliidus, seda kergem on organiseeruda hädaolukorras. Näiteks 1988. aasta pöördeline suvi, kust mäletame “õiseid laulupidusid” ja poliitilisi koosolemisi-ühislaulmisi Lauluväljakul, näitas laulupeo kui kultuurifenomeni tõelist organiseerivat jõudu (Kuutma 1996a: 88).

Kultuuriministeeriumi haldusalas olev Eesti Rahvakultuuri Keskus on, nagu kirjeldasin peatükis 2.1, ametliku pärandidiskursuse esindaja Eestis. Lisaks Eesti vaimse kultuuripärandi nimistu haldamisele vastavalt UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioonile tegeleb Rahvakultuuri Keskus ka mitmesuguste rahvakultuuri toetusprogrammide haldamisega, mille kaudu aidatakse kaasa erinevate piirkondade ja

---

²⁸ [https://www.piiriveere.ee/ckfinder/userfiles/files/PVL%20strateegia%202015-2020\(4\).pdf](https://www.piiriveere.ee/ckfinder/userfiles/files/PVL%20strateegia%202015-2020(4).pdf) (15.05.2018)

²⁹ http://www.partnerluskogu.ee/upload/editor/files/Partnerluskogu_Strateegia2014-2020%285%29.pdf (15.05.2018)

³⁰ https://wi.ee/wp-content/uploads/2018/05/Vi_arendukava_27_10_2016_noukogu-kinnitatud.pdf

valdkondade kultuuripärandi säilimisele. Peatükis 2.1 analüüsisin vaimse kultuuripärandi ja kogukonna suhteid ning leidsin, et need on omavahel tihedalt seotud – vastutus vaimse kultuuripärandi säilimise ees on ennekõike just kogukonnal, kuid kogukond võib soovi korral saada tuge erinevatelt rahvusvahelistelt ja riiklikelt tugisüsteemidelt. Nii ongi see Eestis korraldatud.

Ajaloolise Võrumaa kultuuripärandi, sh Uma Pido toetusmehhanismid

Eestis on ajaloolise Võrumaa kultuuripärandi toetuseks on lisaks üldistele kultuuri toetamise süsteemidele nagu Kultuuriministeeriumi programmid ja kultuurkapital, loodud eraldi toetusmehhanism, Vana-Võromaa pärimuskultuuri programm 2018-2021³¹, mille üldeesmärgiks on hoida Vana-Võromaa kultuurilist ja keelelist eripära, elulaadi, tavasid ja kombeid ning oskusi, tugevdada võru keele ja pärimusliku kultuuri keskkonda, laiendada võru keele kasutusvaldkondi ja tugevdada kultuuriruumi kogukonda.³² Programm on jätkuks varasematele programmidele nagu „Vana Võrumaa kultuuriprogramm 2014-2017“ ja “Vana Võrumaa kultuuriprogramm 2010–2013“. Lisaks paikkonna pärimuskultuuri hoidmisele ja taaselustamisele pöörab programm tähelepanu võru keele ja kultuuri kaasaegsetele väljunditele. Programm toetab UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooni eesmärkide täitmist, mis võeti vastu 2003. aastal, et hoida ja väärtustada ainelise kultuuri kõrval ka elavat pärandit. Programmi tekst kinnitab võru keele olulisust vaimse kultuuripärandi osana: „Vaimse kultuuripärandi väärtustamine Vana-Võromaa kontekstis tähendab eelkõige omakeelse kultuuriruumi säilimist. Seetõttu on kõikide toetatavate valdkondade puhul eelistatud projektid, mida tehakse võru keeles või mis toetavad võru keelekeskkonna püsimist ja laienemist.“

Programm rahastab viit erinevat valdkonda, mida kogukond on pidanud oluliseks toetada läbi erinevate tegevuste. Toon siinkohal välja kõik viis valdkonda. Kahes esimeses punktis saan välja tuua lisaks need valdkonna aspektid, mis otseselt puudutavad Uma Pido:

1. pärimuskultuur, sh sellel põhinevate kultuurisündmuste ja töötubade korraldamine;
2. pärimuskultuuril põhinev loometegevus ja uuslooming, sh võru pärimusel põhineva, sõnalises osas eelistatavalt võrukeelse heliloomingu loomine, väljaandmine ja esitamine;

³¹ Programmi tekstiga saab tutvuda Rahvakultuuri Keskuse kodulehel: http://www.rahvakultuur.ee/s2/2548_18849_1575_Vana-Voromaa_parimuskultuuri_programm_2018-2021.pdf (14.04.2018)

³² <http://www.rahvakultuur.ee/2522> 24.04.2018

3. keel ja haridus

4. teadus- ja arendustegevus

5. meedia ja mainekujundus

Samas toetab Uma Pido korraldamine ka punktides 3. ja 5. mainitud valdkondi. Näiteks peo võrukeelsete laulude õpetamine koolides toetab võru keele kasutamist ja õpetamist. Peokorraldusel on ka mainekujunduslik aspekt – pidu toetab positiivse fooni loomist kogu ajaloolisele Võrumaale ja selle keelele ja kultuurile.

Ajaloolise Võrumaa vaimne kultuuripärand, kaasa arvatud Uma Pido leiavad tegelikkuses tuge ka läbi teiste toetusprogrammide ja toetajate nagu näiteks Eesti Kultuurkapitali sihtkapitalid (peamiselt rahvakultuuri sihtkapital) ja kohalikud Võrumaa ja Põlvamaa ekspertgrupid; samuti Kultuuriministeriumi erinevad valdkondlikud projektitoetused (nt programm „heliloomingu tellimine ja muusikaalased väljaanded“); Rahvakultuuri Keskuse teised programmid (nt folkloorifestivalide programm) ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali Kohaliku omaalgatuse programm. Antud loetelu ei ole lõplik, aga kogu loetelu iseloomustab asjaolu, et ainult ajaloolise Võrumaa vaimse kultuuripärandi heaks tegutsemine ei pruugi olla piisav argument toetuse saamiseks ning lisaks tuleb vastata antud programmi või asutuse poolt püstitatud eesmärkidele ja suundadele, näiteks kodanikuühiskonna või maakondlikku kultuuri areng vms.

***

Vaimse kultuuripärandiga seotud tegevuste, sealhulgas laulupidude, toetamist saab põhjendada esiteks kogukondade sooviga oma pärandit hoida – riik, märgates kogukondade aktiivsust, on kohustatud ja valmis sellele vastu tulema. Laulupidude toetamine on oluline ka seetõttu, et need on kogu rahva jaoks olulised sündmused, millest peaks olema võimalik osa võtta kõigil soovijail. Ajaloolise Võrumaa vaimne kultuuripärand, sealhulgas Uma Pido leiavad toetust läbi mitmete toetusprogrammide ja asutuste, kuid on olemas ka eraldi programm just ajaloolise Võrumaa vaimse kultuuripärandi toetamiseks. Vaimset kultuuripärandit, sealhulgas ajaloolise Võrumaa pärandit, nimetatakse ka mitmetes riiklikes ja piirkondlikes arengudokumentides. Mõned neist toovad eraldi sündmusena välja ka Uma Pido, mis on 10-aastase ajalooga sündmuse puhul märk selle jõudmisest kultuuri- ja paikkondliku poliitika kujundajate teadvusse.

4.2 Eesti laulupeokultuur ja Uma Pido ning nende tähendus eestlastele (ning võrukestele)

Uma Pido ei tulnud 2008. aastal tühjale kohale. Ta tuli laulu- ja tantsupeo ja kohalike laulupidude rohkem kui sajandi jooksul ettevalmistatud pinnasele. Laulupidu koos koorilauluharratuse ja sellega kaasneva seltsitegevusega on mänginud eesti rahva ajaloos kaalukat rolli ning Kristin Kuutma kirjutab, et see kujutab endast kultuurilaenu, millest kujundati rahvusliku eneseteadvuse oluline tegur. Pärimuslike ja laenatud kultuurielementide koosmõjus on tekkinud uus rahvuslik kultuurimudel. (Kuutma 1998: 51) Selles alapeatükis võrdlen 2013. aastal läbiviidud laulu- ja tantsupeo uuringu³³ tulemusi Uma Pido kontekstis. Uuringus käsitletakse laulu- ja tantsupeo protsessi mõjusid kõigile Eesti elanikele ning kuna Uma Pido on osa laulu- ja tantsupeo protsessist, saab selle tulemuste abil analüüsida ka Uma Pidoga seotud aspekte.

Laulupidu – üldrahvalik sündmus

Laulupeod on hea näide kultuuripraktikate toimimisest. Ühispraktikad ei ole muutumatud suurused, vaid läbivad koos teiste kultuurinähtustega teisenemisi. (Allandi 2012: 23) Pidude korduvus tekitab vajadust järjest uute pidude järele. Ja mida erinevaid siht- ja vanusegrupe pidudele kaasatakse, seda erinevates gruppides on olemas nõudlus ja ootus jälle peole minna. Laulu- ja tantsupeo uuringu kohaselt on vähemalt ühel korral peol esinejana osalenud 49% Eesti elanikest ja peoga kaudselt seotud olnud, näiteks külastanud pidu kohapeal või vaadanud teleülekannet, ligi 91% elanikest. Uuring kinnitas laulu- ja tantsupidudega seotud eesti koorilaulu- ja rahvatantsutraditsiooni tähtsust rahvuslike väärtusorientatsioonide ja identiteedi jaoks. Samas hoiatavad selle uuringu tulemused laulupidude kestlikkuse enesestmõistetavana võtmise eest. (Lauristin, Vihalemm 2013: 3, 48)

Ka Uma Pido puudutab paljusid inimesi – nagu nähtub magistritöö alapeatükis 3.5 toodud tabelist, on alates teisest toimumiskorrast olnud peol vähemalt 7000 inimest. Alapeatükis 3.2 tutvustasin rahva ja eluruumide 2011. aasta loenduse tulemusi, kus

---

³³ Lauristin, Marju, Vihalemm, Peeter 2013. Minu laulu- ja tantsupidu. *Sotsioloogilise uuringu aruanne*. Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA: Tartu 2013. <http://sa.laulupidu.ee/wp-content/uploads/2015/01/Laulupeo-uuringu-aruanne-25-aprill-PARANDUSTEGA-KODULEHELE.pdf> (16.05.2018)

ümardatult 75 000 inimest märkisid, et oskavad võru keelt. Kuna tõenäoliselt tegi seda suurem osa Uma Pido lauljatest ja publikust, võib öelda, et pidu puudutab igakordselt vähemalt 9,3% võrukestest, kelleks võru keele oskajaid võib lugeda. 2017. aasta Uma Pido repertuaarivalimise juures olnud lisaküsitlusest selgus, et sarnaselt laulupeo uuringu tulemustele on ka Umal Pidos osalejaid, kes liiguvad ühest kategooriast teise: 482 vastajast märkis 47 inimest ehk 10%, et on käinud peol nii laulja kui pealtvaatajana³⁴. Repertuaarivalimise küsitlusest ja peo osalejate statistikast ei nähtu aga, kui palju inimesi puudutab Uma Pido oma eelsündmuste ja päevaprogrammiga (laat, kontserdid, töötoas) ning kui palju inimesi saab osa Uma Pido kommunikatsioonist meedia, sotsiaalmeedia ja kuulutuste ja plakatite kaudu avalikus ruumis.

Laulupidu kui koorilauluharrastuse motivaator

Laulupidu on oluline motivaator koorilauluga tegelemiseks (Lauristin, Vihalemm 2014: 49). Kuid mitte kõik koorid ei pääse läbi laulupeo valikusõela ning kõik ei saa peole. Kui nn “suurele peole” ei saa, kas saab siis Uma Pido olla kui lohutus- või asenduspidu, mis võtab vastu kõik soovijad, usaldades nende peo laulude omandamiseks sobivat taset? Mõne laulja jaoks ei olegi oluline, millisest peost osa võetakse, hoopis tähtsam on peoõhkkond ja ülevus (Laube, Laan 2016: IV Uma Pido DVD I plaat – intervjuud 27:05; 31:09). Tõenäoliselt on osaluse ja jagatud kogemuse faktorid sellisel juhul prevaleerivad teiste laulu- ja tantsupeol osalemise motivatsioonifaktorite ees (Lauristin, Vihalemm 2014: 51).

Laulu- ja tantsupeo uuring viitab, et naised võtavad koorilaulust rohkem osa kui mehed ning kõrgharidusega inimeste kaasatus koorilaulu ja rahvatantsu traditsiooni on kõrge (Lauristin, Vihalemm 2014: 46-47). Meeste ja naiste osaluse erinevus torkab loomulikult silma ka Uma Pido kooride hulgas – meeskoore on peo peamises sihtpiirkonnas Võru ja Põlva maakonnas vähe, kuid naiskoore siiski leidub. Nii on meeskoorilaulude võimsa kõla nimel ikka peoelselt külalis-meeskoore erilise innuga juurde otsitud ning utsitatud ka segakooride mehi meeskooride lauludes kaasa lööma ning

---

³⁴ V Uma Pido repertuaarivalimise ja selle juures olnud küsitluste tulemused on kättesaadavad Võru Instituudis. Magistritöö lisa 1 toob kokkuvõtlikult välja selle peamised tulemused.

korraldatud ka lauluproove neile meestele ja naistele, kes nais- ja meeskooride jaoks peol kaasa tahaksid lüüa³⁵.

Ootused laulupeole ja selle põhidimensioonid

Laulu- ja tantsupeolt oodatakse, et see oleks traditsioonidetrü. Vaid üks vanusegrupp, 15-19-aastased noored leiavad, et laulu- ja tantsupidu peaks olema avatud muutustele. Samas on just nemad need, kes võrreldes teiste vanusegruppidega kultuuri oma elus ka kõige vähem oluliseks peavad. (Lauristin, Vihalemm 2014: 44, 47) Tõenäoliselt võib sarnased faktid üle kanda ka Umal Pido osalejatele. Ehk on oluline tulla noortele vastu ja lubada pidude ülesehitusse muutusi, traditsioonide eiramist – ning loota siis, et ka nende hinnangud kultuurile muutuvad? Lühikese ajaloo ja väikese sotsiaalse surve tõttu Uma Pido ülesehitusele on saanud Uma Pido lubada uuenduslikkust, traditsioonilisest laulupeoformaadist erinevaid lavastuslikke vahendeid ja eksperimentaalseid laule. Sarnaselt Umale Pidole on saavad sellist vabadust nautida ka viimasel kümnendil Eestis populaarsust kogunud žanri-laulupeod nagu punklalupidu ja popkooripidu. Uma Pido kavas on siiski laule erinevatest žanridest ja lisaks saateansambli või -orkestriga toetatud lugudele laulab iga kooriliik ka *a cappella* klassikalist koorilaulu.

Laulu- ja tantsupeo uuringu kohaselt on peol neli põhidimensiooni, kusjuures erinevates vanusegruppides on neil dimensioonidel erineva kaaluga tähendused:

1. pidu kui rahvustunde väljendus ja ühist tunnet pakkuv rituaal, millel on traditsioonilised sümbolse tähendusega komponendid (rongkäik, tule süütamine, korduvad laulud jne);
2. pidu kui institutsionaliseeritud üleriigiline püha liidrite, tseremooniate, sõnumite ja autoriteetide austamisega;
3. pidu kui festival, mis pakub publikule kõrgekvaliteedilist kunstilist elamust ning on esinejate jaoks eneseväljendust pakkuv vahetu elamus;
4. pidu kui kogukondlik kokkutulek, kus kohtuvad esinejatest, nende juhtidest, loojatest, nende kõigi peredest, sugulastest ja tuttavatest moodustunud võrgustikud, võimendades ühiseid väärtusi ja elamusi (Lauristin, Vihalemm 2014: 62-63).

Nooremad ja keskealised naudivad laulu- ja tantsupidu enamasti kui kokkutulekut ja festivali, vanemad aga kui rituaali ja institutsionaalset tseremooniat (Lauristin,

---

³⁵ Vt näiteks Uma Pido üleskutset 2009. aastast: Alustatakse Uma Pido lauluproovidega *naisilõ nurmõlt ja miihile mõtsast*. http://www.umapido.ee/images/failid/uudistearhiiv_e_07.pdf (17.01.2017)

Vihalemm 2014: 52-53). Et pidu jääks meelde ja oleks osalejale oluline, peab korraldaja erinevate ootustega arvestama. Umale Pidole on neist neljast dimensioonist olulisemad kaks viimast – festival ja kogukond. Ka Uma Pido on sarnaselt laulupeoga osalejate jaoks rituaal, kuid kohustuslikke traditsioonilisi komponente on pisut vähem ning kui mõni neist on puudu, nt rongkäik, ei heideta seda peole ette. Siiski on igal korral olnud olemas peotuli. On ka laule, mida on lauldud mitmel peol, kuid peost pittu korduvat püsirepertuaari ei ole saanud tekkida Uma Pido traditsiooni nooruse tõttu. Institutsionaliseeritusest on Uma Pido toimkonna ja lavastajate surve lausa teadlikult hoidunud – tagasi on lükatud kõik ametiisikute kõnesoovid ning ka dirigentide kätelkandmist on asendanud tagasihoidlikumad tänutseremooniad. 2016. aastal toimunud IV Uma Pido üllatas originaalse regilaulul baseeruva tänulauluga, kus laulu käigus võis tänatuna tunda end igäiks.³⁶ Võib öelda, et Uma Pido on pigem püüelnud suurema kogukondlikkuse ning ühtekuuluvustunde poole, proovides vähem rõhutada institutsionaalsust. Käesoleva peatüki viimases alapeatükis kirjeldan V Uma Pido repertuaari avaliku valimise käigus läbiviidud küsitluse tulemuste kaudu ootusi peole täpsemalt.

***

Eesti koorilaulu- ja rahvatantsutraditsioonis on olulisel kohal laulu- ja tantsupeod, mis on omakorda olulised rahvuslike väärtusorientatsioonide ja identiteedi jaoks. Üleriigiline laulupidu on ühtaegu rahvustunde väljendus, institutsionaliseeritud üleriigiline püha, kunstilist elamust pakkuv festival publikule, esinejatele eneseväljendust pakkuv elamus ning kogukondlik kokkutulek. Uma Pido puhul on olulisimad kaks viimast ehk festival ja kogukond: pidu võimendab ühiseid väärtusi ja elamusi nii osalejaile kui publikule.

---

³⁶ Tänu laulu esitamist saab vaadata IV Uma Pido peakontserdi DVDl: Laube, Kadri; Laan, Triinu (toim) 2016. IV Võrokeeline laulu- ja rahvapido Uma Pido katõ DVD pääl. Võru: MTÜ Võro Selts VKKF.

4.3 Laulupeod ja nende kestlikkus

Pärast Eesti taasiseseisvumist oli õhus ja ajakirjanduses küllalt palju skepsist laulupidude kestlikkuse ja vajalikkuse teemal. Leiti, et rahvas on väsinud taasiseseisvumisaegsetest massikogunemistest ja kuna Eesti on nüüd vaba, ei ole enam laulupidu kui varasemat vastupanukultuuri osa vaja. (Kuutma 1996b: 46) Need kahtlused on siiski hajunud ja tänapäeval on laulupeod jätkuvalt olulise kohad, kus kinnitada oma identiteeti. Siiski tuleb küsida, kas laulupeod saavad jätkuda nii, nagu nad alati on olnud või toob aeg kaasa muutusi, millega ka laulupeoprotsessis peab arvestama.

Laulupeokultuur ja üleilmastumine

Muidugi on laulupeokultuur mõjutatud üleilmastumisest, mis võib ühest küljest laulupeoprotsessi õõnestada, kuid teisest küljest on võimalik hoopis vastupidine reaktsioon – laulupeo ja ka muude traditsioonide taasväärtustamine vastukaaluks üleilmastumisele. Laulupidu võib tulevikus kujuneda veelgi enam “linnainimeste peoks” ning hakkab tõenäoliselt veelgi enam olema ka sillaks kodumaalt kaugel elavate eestlaste jaoks. (Terk, Lauristin, Weidebaum 2014: 211) Ka Uma Pido on juba nautinud väliseestlaste kooride (Helsingi eestlaste koor “Siller”, Euroopa Eestlaste Koor, Eesti juurtega lätlaste koor Veclaicenes) tähelepanu. Väliseestlaste huvi Uma Pido oli olemas ka V Uma Pido repertuaari avalikul rahvahääletusel, kus 482 hääletaja hulgas oli 18 inimest, kes märkisid oma elukohaks “muu”, mitte mõne Eesti maakonna (valikus olid kõik Eesti maakonnad ja lisaks vastus “muu”). Jaanus Kann nendib laulupeoprotsessi jätkusuutlikkusest rääkides, et kehtib seaduspärasus: „Lauljad ei teki ega kao, nad võivad vaid muunduda ühest liigist teise. Seega, mida tugevam on algaeng ning tõhusamad on lauljate arendajad, seda säravamalt süttib laulupeotuli. ... Kõik need, kes kas või üks kord on laulukaare all esinenud, jäävad sinna alatiseks. Nad jäävad Eestisse isegi siis, kui nad siit ära kolivad.” (Kann 2017: 6-7) Niisiis on laulupidu üks võimalus ja põhjus kõigi välismaal elavate ja töötavate eestlaste jaoks hoida ühendust Eestiga ning Uma Pido annab sama impulsi võrkestele.

Laulupeokultuuri regionaalpoliitiline aspekt

Kristjan Kurm toob välja ühe pidude kestlikkust ohustava regionaalpoliitilise aspekti, millega on kokku puutunud ka Uma Pido: “Meie riik territoriaalses mõttes jookseb Tallinnasse kokku. Meil ei ole varsti enam maakohtades võimalik kokku saada ühte kaheksa paariga tantsurühma. ... et kogukonnad säiliks, et meeskoor kõlaks, et tantsurühma saaks kokku. See ongi regionaalpoliitika.” (Ratas, Mustimets 2014: 75) See tsitaat vihjab Eesti üldistele rahvastikuprobleemidele, inimeste koondumisele suurematesse keskustesse ning maapiirkonade rahvastiku vähenemisele.

Ka Uma Pido korraldajad on pidude osalusstatistikat tehes märganud, et nii peol osalevate Võru ja Põlva maakonna kooride eri kooriliikide lõikes kui lauljate hulk on pigem langustendentsis, mitmed maakoolid ei saa enam kokku lastekoori ning ka keskmine koori suurus on väikeses langustendentsis.³⁷ Uma Pido korraldajad on püüdnud ergutada lauljate jõudmist peole sellega, et ei ole seadnud piiranguid registreeruvate kollektiivide suurusele. Kui mõne maakooli muusikaõpetaja ütleb, et tal on välja panna 7-liikmeline tüdrukute ansambel, siis on korraldajad julgustanud õpetajat ansamblile lastekoorilaulud selgeks õpetama ja peole tulema.³⁸ Nii on peole iga kord jõudnud koore, kus on 10 või vähem lauljat: I Umal Pidos oli selliseid 4 koori (101 peol käinud koorist), II Umal Pidos 13 koori (146st), III Umal Pidos 8 koori (143st), IV Umal Pidos 23 koori (154st) ja V Umale Pidos tuleb 21 koori (172st), kus on vähem kui 10 lauljat³⁹. Kirjeldatud probleemide põhjuseid tuleb otsida nii rahvastiku- ja kui regionaalpoliitikast, kuid need võivad olla seotud ka üleilmastumise ja massikultuuri ning sotsiaalmeedia lihtsa kättesaadavusega, kus koorilaul ei tundu enam kõigile sihtgruppidele võrdselt atraktiivne. Kooride vähenemisega on seotud ka järgnev teema – piisava hulga koorijuhtide olemaolu – ka hea tahtmise korral ei ole võimalik moodustada koori, kui sellele ei leita dirigenti.

Koorijuhtide roll laulupidude kestlikkuses

Laulupidude kestlikkus sõltub veel ühest aspektist – piisava koorijuhtide kogukonna olemasolust. Laulupidude kestlikkus toetub vabatahtlikule kodanikualgatusele, kuid see ei saa toimida ilma koore juhendavate haritud spetsialistideta. Kuutma räägib oma

---

³⁷ Erinevaid statistilisi võrdlustabeleid saab küsida Võru Instituudist.

³⁸ See on minu kui korraldaja enda kogemus. Selline väikeste kollektiivide peole jõudmise soosimine lepitati kokku peo muusikatoimkonnas.

³⁹ Erinevaid statistilisi võrdlustabeleid saab küsida Võru Instituudist.

käsitluses koorilauluharrastusest kui kodanikualgatuse erivormist, et nõukogude ajal loodi riiklikult olukord, kus igal aastal lõpetas hulk noori inimesi erinevad koolid elukutseliste koorijuhtidena ja riik tagas neile töökohad üle Eesti. Koore asutati nii kolhoosidesse kui tehastesse nii maal kui linnas. Võib väita, et see oli iseend taastootev süsteem, mille aluseks olid aga lisaks riiklikule süsteemile ärkamisajal ja iseseisvas Eesti Vabariigis väljakujunenud ühistegevuse traditsioonid. Põlvkondade järjepidevus, järelkasv täiskasvanute kooridele ja koorilaulu harjumuse edasiandmine tagati alates 1962. aastast koolinoorte laulupidude korraldamisega. (Kuutma 1996 b: 44) Kui koolinoorte laulupeod jätkuvad ka tänapäeval ning toetavad laulupeoprotsessi kestmist, siis kardinaalselt teistsugused lood on koorijuhi ametiga.

Eesti Koorijuhtide Liit on viinud Eesti koorijuhtide hulgas 2016. aastal läbi küsitluse, mille analüüsi tulemusi tutvustades on liidu juhatuse esimees Heli Jürgenson öelnud, et Eesti koorimaastikul on toimumas suured muutused. Koore jääb vähemaks, sest koorijuhte on jäänud vähemaks, sest neid õpetatakse vähem ning olemasolevad koorijuhid jäävad vanemaks. Muusikapedagoogika üliõpilaste arv väheneb ning Eesti dirigentide kogukond vananeb. Koori- ja orkestrijuhi eriala eraldiseisvana Eesti tööturul ei eksisteeri.⁴⁰ Lühidalt võib sõnastada kaks üksteisega seotud probleemi: 1. koorijuhtide kogukond väheneb ning puudub piisav järelkasv; 2. koorijuhtide töö ei ole piisavalt tasustatud ning tasu maksmise põhimõtted on ebaühtlased ja segased. Selliste trendide jätkudes pole piisavalt koorijuhte, kes valmistaksid ette edaspidiseid laulupidusid. See probleemistik hõlmab mitut valdkonda nagu kultuur, haridus ja regionaalpoliitika ning selle lahendamiseks on vaja riigi, kohalike omavalitsuste ja vabakonna koostööd. 2018. aastal algatatavad muudatused jõuavad aga positiivse mõjuni 5-10 aastat.⁴¹

***

Olen nõus väitega, et laulupidude tulevik on edukas vaid siis, kui arvestab väliste trendide ja tegurite mõju (Terk, Lauristin, Weidebaum 2014: 212). Sama kehtib loomulikult ka Uma Pido tuleviku kohta. Traditsioonide sidumine innovaatiliste

---

⁴⁰ See on minu kokkuvõte Heli Jürgensoni emotsionaalsest ja hästipõhjendatud sõnavõtust Luunjas kultuuripoliitika seminaril 12. aprillil 2018.

⁴¹ Probleemipüstitus ja analüüs põhinevad Heli Jürgensoni Luunjas kultuuripoliitika seminaril 12. aprillil 2018 peetud ettekande slaididel.

elementidega ja keskendumine laulupidudest osa võtvate noorte kaasamisele; samuti koorijuhi ameti uuesti au sisse tõstmine on laulupidude kestlikkuse jaoks väga olulised.

4.4 Repertuaar – laulupeo sõnumi oluline kandja

Koorilaul on Eestis massiharrastus. On mõistetav, et keskmise eestlase jaoks on sõnad “rahvas” ja “laulmine” tihedalt seotud mõistega “laulupidu”. (Kuutma 1998: 47) See seletab ka Eestis viimasel kümnendil levinud nn žanrilaulupidude populaarsust – kooslaulmine on igal juhul laulupidu, kuigi formaat võib nn pärislaulupeost vägagi palju erineda. Kuigi üle-eestiliste laulupidude repertuaar on lähtuv eelkõige professionaalsest heliloomingust, on koorilaulu traditsioon mõjutanud eestlaste muusikataju ja ka suulist laulupärimust (Kuutma 1998: 52). Uma Pidogi on mõjutanud võrokeste laulmisharjumusi ja repertuaarivalikut nii eraelulistel kui avalikel sündmustel.

Laulmine – laulupeo oluline eesmärk

Laulupeo põhisisu on laulud (Jürgenson 2014: 85). Repertuaar on üks olulisemaid laulupeo komponente. Selle valik peegeldab ajastu kultuurilisi ja ideoloogilisi eelistusi. (Allandi 2012: 26) Laulmine on olemasolevate sotsiaalsete arusaamade, kogemuse ja loovuse kehastus. Laulmise väljendusriikas kontekst ei lihtsalt füüsiline akustiline tegevus, vaid sotsiaalne protsess, mille osadeks on nii esinemine kui tagasiside sellele. (Kuutma, Kästik 2014: 278) Eesti iseseisvudes muutus ühislaulmise ja laulupidude eesmärgiks rahvusterviku loomine ja eesti muusika propageerimine. Kooriloomingule tekkis sotsiaalne tellimus. (Kuutma 1996a: 84) Uma Pido jaoks on oluline võrukeelse muusika propageerimine. Võib öelda, et Uma Pido on tekitanud nõudlust ja vajadust ka võrukeelse koorimuusika järele. Laulud Uma Pido repertuaarist jäänud paljude peol erinevatel aastatel osalenud kooride püsirepertuaari.

Kvideland tähtsustab laulude uurimise puhul nende kategoriseerimise kõrval laulmist ennast kui tähelepanuväärset kultuurinähtust, kui esteetilist ja emotsionaalset väljendusvahendit ja sotsiaalset tegevust. Kvideland laiendab rahvalaulu mõistet soovitades rahvapärase laulutraditsiooni osana käsitleda igasuguseid laule, välja arvatud

need, mida esitatakse professionaalsete lauljate poolt elukutselise artisti rollis (Kvideland 1989 Kuutma 1998: 45 vahendusel).

Laulupeo kavalt oodatakse peamiselt, et seal oleks tuntud laule, mida ka publik saaks kaasa laulda ning et kava oleks lauljatele jõukohane (Lauristin, Vihalemm 2014: 45). Sama tundub olevat ka Uma Pido – publik ihkab kaasa laulda ja tänuga on vastu võetud III ja IV Umal Pido tasuta pakutud laulusõnu sisaldavad kavavihikud, mida hiljem on kuuldavasti kasutatud ka kodustel pidudel laulikutena.⁴² Sama on plaanis teha V Umal Pido. Uma Pido on võimaldanud kaasaulmist ja kultuuriosalust ka järgnevalt – alates II Uma Pido saab peol kaasa lüüa enneolematu kooriliik – konnakoored, mis pannakse kokku viisipidavatest pere-, sõprus- jms kondadest ning mis saavad üles astuda peol ühendkooride lauluplokis ühe- või jõudumööda ka kahehääle lauluga⁴³. See viimane on ka näide Uma Pido uuenduslikkusest, mis on ühendatud vastutulelikkusega neile, kellele ei oleks mitmehäälne koorilaul sega-, mees- või naiskooride hulgas esialgu jõukohane. Peo korraldajate kogemus ütleb, et konnakooride amatöörlikkust ei maksa peljata või alahinnata – just selle peo jaoks laule õppivad inimesed on kõrgelt motiveeritud ja näinud vaeva, et nende laul hästi kõlaks⁴⁴. Kogukonnakooride teema kokkuvõtteks toon ühe näite tüüpilisest tagasisidest peo korraldajatele: „Aitäh, et kutsusite konnakoored peole. Meie “konnad” on kõik rahul ja ootavad uut pidu. Selline pidu on tõesti meie oma enda asi. Igaüks tunneb ennast tegijana!” (Kogukonnakoori juhendaja 2010)

Milline on õige laulupeolaul?

Laulupidude repertuaarivalikus on alati olnud poliitilist pragmatismi – võimule on antud, mis võimu oma. Ka tänapäevased laulu- ja tantsupidude teemapüstitused ja repertuaarivalik on reageerinud ühiskonna valupunktile. Laulupidu on laia ühiskonna probleeme peegeldav, kultuuriosalusega laulev avalikkus, mis suudab muusika kaudu ühiskonda puudutada. (Kulbok-Lattik 2017) Baltimaade üldlaulupidude laulutraditsiooni ja pärandit uurinud Guntis Šmidchens ütleb, et laulupidu kui tervikut (koos selle osadega)

---

⁴² I ja II Umal Pido pakuti kavavihikuid müügiks, kuid mitte kõigil inimestel ei ole harjumust kultuurisündmusele tulles kavavihik osta ning seetõttu tegid korraldajad otsuse edaspidi kavavihikuid tasuta peole tulevatele publikule (kaasalaulmise võimaldamiseks ja mälestuseks) ja ka soovi avaldanud koorilauljatele (mälestuseks) jagada.

⁴³ Pressiteade II Uma Pido ettevalmistusajast: Umale Pido oodatakse “konnakoore”. http://www.umapido.ee/images/failid/e_14.pdf (17.01.2017)

⁴⁴ Seda kinnitab IV Uma Pido konnakooride juht Silja Otsar peo salvestuse jaoks antud intervjuus: Laube, Laan 2016: IV Uma Pido DVD I plaat 29:24.

saab lugeda kui ühte teksti ning selle põhisisuks on laulukorpus koos laulutekstide traditsiooniga. Eesti laulupeotraditsioonis on tüüpiline laulupeolaul on kas isamaalaul või laul laulmisest. Lätis ja Leedus on esindatud ka kolmas kategooria – arhailine rahvalaul, sisuks maarahva elu ja maailm. (Šmidchens 2016: 21, 26)

Laulupidude repertuaarist rääkides küsitakse sageli, milline on repertuaari õige raskusaste, kui samal ajal tahetakse hoida nii peo kõrget muusikalist taset kui harrastajatest koorilauljate laulurõõmu. Tallinna Nõmme Gümnaasiumi segakoori dirigent Jaanus Kann kirjutab pärast 2017. aasta noorte laulu- ja tantsupidu “Mina jään“, et aeg, mida lauljad saavad pühendada koorilaulule, on piiratud ning see peab olema kulutatud tõhusalt ning tulemus peab olema selline, millega on rahul nii lauljad, koorijuht kui publik – laulupeolaulude ettevalmistamise koorma vähendamine ei tähenda kohe, et tehakse mööndusi. „Kellel iganes tuli idee lubada noorte laulupeole ühehäälised mudilaskoorid, olgu ta tänatud!“ ütleb Kann sama teema lõpetuseks. (Kann 2017: 6-7)

Heli Jürgenson nendib laulupidude repertuaarist rääkides, et ei ole etteaimatav, millisest laulust saab laulupeolaul ning et kogu laulupeo kava ei saa moodustada vaid kaasalauldavatest isamaalistest lauludest – ikka peab olema midagi, mis on arendav ja võimaldab lauljal avastada või taasavastada uut või unustatud. Laulupeokontserti kuulatakse muusikalise elamuse pärast, seega tuleb pakkuda midagi uut ning esindatud peavad olema erinevad kooriliigid, žanrid, karakterid, vana ja uus, raskem ja kergem. “Selleks, et meil oleks uusi “Tuljakuid” ja “Mesipuid”, tuleb lauluväljakul laulda läbi palju uusi laule.” (Jürgenson 2014: 88, 90-91). Laulupeolaulude valik on kunst ja kunstniku tööd ei saa ratsionaalselt mõista ega arendada ning ka kunstnik ise ei oska ennustada, millist laulu saadab laulupeol edu (Šmidchens 2016: 26).

Traditsioonilisuus ja innovaatilisuus laulupidude kontekstis

Guntis Šmidchens ütleb, et igat laulupeolaulu võib pidada traditsiooniliseks, kuna seda harjutatakse proovides läbi terve hooaja, samuti esitatakse seda kohalikel koorikontsertidel ja lemmiklaulud jäävad kooride repertuaari pikemaks ajaks. Lisaks kõlavad laulupeolaulud (eriti lemmikud) lauljate ja publiku mälestustes ikka uuesti ja uuesti. Nii võib laul olla ühtlasi traditsiooniline lühemas ajalisel perspektiivis ning innovaatiline pikemas ajalisel perspektiivis, kui seda lauldakse vaid ühel laulupeol. (Šmidchens 2016: 24) Oluline on jälgida, millised tekstid laulupidudel korduvad ning

milliseid lauldakse vaid ühel korral. Kui palju tekste esitatakse varasematest kavadest, on traditsioon konservatiivne, kui aga kavasse lisatakse rohkesti uusi tekste, on traditsioon innovatiivne. Eesti, Läti ja Leedu 70 üldlaulupeol kõlanud 1973 laulust enamik on innovatsioonid, mis on olnud vaid ühe peo kavas. (Šmidchens 2016: 21) Šmidchens näitab ka, et 1980. aastast on Eesti lalupidude kavad muutunud veidi konservatiivsemaks (st enam korratakse laule varasematest pidudest) ja põhjendab seda pärandihimu kasvuga (Šmidchens 2016: 27). Uma Pido on saanud oma neljal esimesel toimumiskorral olla vaba ja innovaatiline, võttes repertuaari palju uusi laule ja seigeldes erinevate stiilide (poplaulud, vanem rahvalaul, klassikaline koorilaul) vahel. Uma Pido repertuaari analüüsin, sh innovaatilisuse vaatepunktist, järgnevas alapeatükis.

Konservatiivsuse või innovatiivsuse näitaja võib olla ka laulupeo dirigentide koosseis. Umale Pidole dirigentide valikul on muusikatoimkond lähtunud järgmistest kriteeriumitest⁴⁵: 1. et peol dirigeeriks enam-vähem võrdselt Võru ja Põlva maakonna dirigente; 2. et võimaluse (oskuste olemasolu) korral dirigeeriks autorid ise omi lugusid ja 3. et dirigeerima kutsutaks ajalooliselt Võrumaalt pärit, kuid praegu mujal tegutsevaid (tuntud) dirigente. Mul puudub teadmine üldlaulupidude dirigendivaliku printsiipidest, st kas järgitakse kriteeriume nagu tunnus, võrdsus või kaasamine, kuid teine punkt sellest loetelust erineb kardinaalselt üldlaulupidude tänapäevasest seisust. Šmidchens märgib, et olukord, kus laulude loojad ise omi lugusid dirigeerisid, on iseloomulik Eesti laulupeotraditsiooni esimestele pidudele (esimesel üheteistkümnel lalupeol olid peaaegu kõik (16 dirigendist 13) laulupeolaulude loojad), hiljem on toimunud muutus täpselt vastupidises suunas – dirigendipulti tõuseb harva neid, kes ise oma juhutatava laulu ka loonud on. Seda võib seletada tänapäevase muusikahariduse kitsama spetsialiseerumisega, kuid kahe elukutse – dirigendi ja helilooja – ühendamise võimalikkusest räägitakse tänapäeval jälle. (Šmidchens 2016: 23) Uma Pido on tänapäevases laulupeomaailmas dirigentidest laululoojate osalusega peol pisut sarnasem laulupeoajaloo algusaegadega: I Umal Pido dirigeeris oma lugu (millele ta oli teinud kas viisi ja seade või ainult seade; ühel juhul ka sõnad ja viisi) 3 dirigenti, II Umal Pido 12 III Umal Pido 3, IV Umal Pido 4 ja V Umal Pido 3 dirigenti.

---

⁴⁵ Kokkuvõtte põhineb minu kui peo projektijuhi kogemusel kõigi 5 peo ettevalmistamisel. Seda põhimõtet on alati suuliselt nii korraldus- kui muusikatoimkonnas tutvustatud, järgitud ja sellega nõustatud, kuid kuskil ametlikult seda fikseeritud ei ole.

***

Koorilaulutraditsioon on mõjutanud eestlaste muusikataju ja ka suulist laulupärimust, Uma Pido on mõjutanud võrokeste laulmisharjumusi ja repertuaarivalikut nii eraelulistel kui avalikel sündmustel. Läbi hooaja õpitud laulud jäävad kooride repertuaari pikemaks ajaks, kõlades lauljate ja publiku mälestustes ikka uuesti ja uuesti.

4.5 Uma Pido repertuaar

Guntis Šmidchens küsib Baltimaade laulupidude kavu vaadeldes järgnevaid küsimusi: Kes on laule nautivad inimesed? Milline on laulude kordamise ja loomise traditsioon? Milline on tüüpiline laulupeolaul? (Šmidchens 2016: 21) Sama tuleks küsida Uma Pido kohta. Järgnevalt on vaatluse all Uma Pido repertuaar, mida ma käsitlen eeskujuks võttes Šmidchensi uurimistulemusi Eesti laulupidude kohta.

Uma Pido konservatiivsuse ja innovatiivsuse skaalal

Mis jätkub ja mis muutub Uma Pido laulukavades? Uma Pido laulukava kohta on peo suhteliselt lühiajalise traditsiooni tõttu veel vara põhjanevaid järeldusi teha. Siiski saab ka Uma Pido kava hinnata Šmidchensi (2016: 21) pakutud konservatiivsuse ja innovatiivsuse skaalal. I Umal Pido 2008. aastal oli kogu peo kava laulupeo kontekstis vaadelduna 100% uus, kuigi seal mitmed koorilauluna lauldud laulud olid rahvale tuttavad juba varasemast, näiteks “Haanja miis”, “Vana sann”, “Tii” jne. II Uma Pido kordas 3 I Uma Pido laulu; III Uma Pido 6 I ja II Uma Pido laulu; IV Uma Pido 5 I, II ja III Uma Pido laulu. Siiski ei ole ühtki laulu lauldud kõigil neljal peol, kuid on laule, mida on korratud 2 või 3 korda. Niisiis võib öelda, et I–IV Umal Pido on pigem innovatiivne traditsioon, kuid siiski on juba enne 2018. aasta V Uma Pido välja kujunenud laulud, mida soovitakse uuesti laulda ning mis muusikatoimkonna algatusel jälle repertuaari võetake. Olgu öeldud, et muusikatoimkonna koorijuhtidest liikmed teevad aga repertuaarisoovitusi oma juhatatavate kooride lauljate arvamusel arvestades.

V Uma Pido on aga rõhutatult konservatiivne – enamus seal lauldavad laulud on pärit varasematelt pidudelt. 2. juunil 2018 toimuva peo repertuaari lasid korraldajad valida

rahval⁴⁶. Valimise kampaaniat põhjendati antud intervjuudes sooviga kinnistada V Uma Pidoga varasemate pidude repertuaari. Uma Pido tekitab nii endale oma laulupeopärandit. Šmidchens ütleb, et laulupidude traditsiooni kõige representatiivsemad on need laulud, mida on korratud erinevatel aegadel ning just need on laulud, mida saab nimetada pärandiks (Šmidchens 2016: 22). Ehk just V Uma Pido näitab, millised peaksid olema laulud, mis jäävadki korduma peost pittu. Kui proovida välja tuua tüüpiline Uma Pido laul, siis V Uma Pido eel tehtud rahva valiku põhjal on see pigem tempokas ja lustlik ja enamasti tuntud ka mujalt kui Uma Pido repertuaarist.

Teisi aspekte Uma Pido repertuaari kirjeldamisel

Uma Pido repertuaari kirjeldamisel on oluline veel selle originaalsus – kasutatud on peaaegu ainult võru keeles loodud tekste; välditud on tõlkeid teistest keeltest, kuigi on olnud laule, mis lisaks võru kultuurile on enam-vähem sarnasena tuntud ka mujal Eestis või ka teistes kultuurides. Näiteks III Umal Pidos lauldud “Roosi istsõ vangitornin”, mida üle Eesti teatakse kui “Lilla istus vangitornis” või IV Umal Pidos lauldud lastelaul “Lõvijah”, mis on sarnase struktuuriga, kuid erinevate sõnade, liigutuste ja viisidega tuntud üle maailma. Ainukese eestikeelse lauluna on igal peol kõlanud Eesti hümn. Enne I Uma Pido tehti küll katse seda tõlkida ning arutati ka ühe varasema tõlke kasutamist, kuid sellest loobuti, sest tundus õigem laulda hümn riigikeeles, kinnitades nii võrukeste armastust Eesti riigi vastu⁴⁷.

Guntis Šmidchens jälgis Baltimaade laulupidusid uurides ka seda, kui palju erinevaid heliloojaid on pidudele laule loonud ja kes on “rekordiomanikud”, st kelle erinevaid laule on pidudel kõige rohkem esitatud. Eesti laulupidude rekordiomanik on Gustav Ernesaks 40 lauluga 16 laulupeol; mis on 4% kogu Eesti laulupidude repertuaarist. Uma Pido repertuaarist leiab kõige rohkem Aapo Ilvese laule, kuid palju laule on loonud ka Jan Rahman, Alo Ritsing ja Andres Määr. Mitmeid laule või seadeid on teinud ka Piret Rips-Laul, Riivo Jõgi, Erki Meister, Ahti Bachblum ja Mari Kalkun.

---

⁴⁶ Pressiteade “Viienda Uma Pido laulukava valib välja rahvas”: https://umapido.ee/wp-content/uploads/2017/10/2017_1e.pdf (14.05.2018)

⁴⁷ Minu kui projektijuhti mälestus ühelt loomingulise meeskonna arutelult, kahjuks ei ole see protokollitud.

***

Uma Pido muusikatoimkond on otsustanud nii innovaatilisema (peod I – 1V) kui konservatiivse lauluvaliku traditsiooni kasuks (pidu V), olenevalt peo kontseptsioonist ja arengust. Repertuaarivalikute tegemisel arvestatakse samal ajal nii tuntuse, võrdsuse kui kaasamise printsiipi. Peole on kirjutanud laule paljud heliloojad, mõned neist väärivad aga esiletõstmist eriti produktiivsete võrukeelse koorilaulurepertuaari loojatena.

4.6 V Uma Pido repertuaari avalik valimine

Hea näitena kultuuriosalusest lasti V Uma Pido laulud valida rahvahääletuse teel – küsitluses osalenutele anti võimalus teha varem Uma Pido kavasse olnud laulude hulgast selline repertuaarivalik, nagu neile isiklikult meeldib. Nii kinnitas V Uma Pido muusikatoimkond kavasse 23 laulu. Lisaks lauldakse peol muidugi Eesti hümn ja lisaks valis muusikatoimkond koostöös lavastajaga peo kavva veel 2 lisalaulu.

Ülevaade repertuaari valimisest osavõtnutest

Peo laule valis kokku 482 inimest. Neist 52,5% (253 inimest) olid mõnel Umal Pidal osalenud lauljana, 20,5% (99) ainult pealtvaatajana, 10% (47) nii pealtvaataja kui lauljana, 13% (63) ei olnud üldse peol käinud ning 4% (20) jättis küsimusele vastamata. Ühelt poolt kindlustas kõrge lauljate ja osalejate osalemine valikus, et valija teadis üsna täpselt, mille vahel valida. Samas olid laulude valimise kodulehel väljas Youtube'i lingid kõigi peolauludega, kuid laulude valiku protsess kõiki lugusid läbi kuulates võis kujuneda väga pikaks. See selgitab ka valinute suhteliselt väikest arvu. Arvestades, et peol käib igakordselt vähemalt 7000 inimest ja et laulude valiku kampaaniast teavitati avalikkust laialdaselt mitmeid kanaleid (sotsiaalmeedia, trükiajakirjandus, otsepostitus, televisioon, raadio) kasutades, ootasid korraldajad esmalt suuremat hääletajate hulka. Kuid valimise protseduuri nõudlikkuse tõttu (suur tähelepanu- ja ajakulu) võib arvata valimise siiski edukaks. Lisaks võib arvata, et valikus osalesid peamiselt inimesed, kelle jaoks Uma Pido on oluline ning peo korraldajad said selle küsitluse kaudu teha oma „fännide“ arvamuse peo kohta.

Vastajaid oli mitmetest Eesti maakondadest ja ka välismaalt. Kõige rohkem oli vastajaid Võru maakonnast – 51%, Põlva ja Tartu maakonnast oli mõlemast vastajaid 16%. Järgnesid Harju maakond 7% ning Valga maakond ja välismaal elavad vastajad mõlemad 4%ga. Teistest maakondadest – Jõgeva, Viljandi, Lääne-Virumaa, Pärnumaa ja Saaremaa oli vastanuid üksikuid. Selline vastajate jaotus maakonniti läheb kokku peatükis 3.2. demonstreeritud võru keele oskuse kaardiga tänapäeval.

Soolisest aspektist vaadelduna oli vastajate hulgas naisi tunduvalt rohkem (79%) kui mehi (22%). Selline osalus langeb kokku meeste ja naiste osalemisega Umal Pido ja kogu Eesti kooriliikumises, kus tegutsevaid naiskoore on rohkem kui meeskoore ning kus ka segakoorides on puudu pigem mees- kui naislauljatest. Samuti kinnitab laulu- ja tantsupeo uuring, et naiste ja meeste üldises kultuurihuvis on suur erinevus ning see kandub üle ka laulu- ja tantsupeo-osalusse - 71% naistest ja 53% meestest peab seda väga oluliseks sündmuseks (Lauristin, Vihalemm 2013: 14)

Vanuselisel jagunesid vastajad korraldajatele veidi üllatuslikult küllaltki võrdselt – vastajaid oli kõigis vanuserühmades: ...-14 (4,5%), 15-19 (28%), 20-29 (7%), 30-39 (13%), 40-49 (21%), 50-59 (18%), 60-74 (7%) ja 75-...(1,5%). Noorte ja laste kõrget osalusprotsenti võib seletada asjaoluga, et koolides oli õpetajaid, kes tegid küsitlusele vastamisest laste jaoks kodu- või klassitöö. Alates vanusegrupist 20-29 võib aga arvata, et osalemine küsitluses peegeldab ka Uma Pido sihtgrupi vanuselist jagunemist – Uma Pido on tõenäoliselt kõige atraktiivsem lisaks noortele ja lastele, kelle osalust juhib kool, vanuserühmale 30-59.

Laulupeo kontserdiformaat annab eelduse, et publik peaks saama sealt eelkõige pealtvaataja-elamuse. Teisalt ootab laulupeopublik tegelikult võimalust kaasa laulda – enamus osalejaid seostab end teatud rahvuslikeks sümboliteks kujunenud lauludega ja see kehtib nii laval lauljate kui pealtvaatajate kohta – kõik nad loodavad kogeda nende laulude esitamisega seotud ülevat tunnet. (Kuutma 1998: 54) Laulupeol osalejad võivad liikuda ka ühest kategooriast teise – olles mõnel peol laulukaare all ja mõnel teisel peol publiku hulgas oma laulvatele pereliikmetele või sugulastele kaasa elamas, sest laulupidu on paljude jaoks suur rahvapidu, mida külastatakse terve perega ning kus loodetakse kohata sõpru ja sugulasi. Šmidchens viitab, kuidas laulupeotraditsioon võib kokku sulada hõimude traditsiooniga, kus perekonna erinevad põlvkonnad võtavad erinevatel aegadel laulupeost osa nii lauljate kui pealtvaatajate hulgas (Šmidchens 2016: 22). V Uma Pido repertuaari

valimisest osavõtjate analüüs näitab, et ka Umal Pidos on olemas osalejad, kes on käinud peol nii pealtvaataja kui lauljana, st on olnud erinevatel pidudel erinevates rollides.

Ootused Umale Pidole repertuaari valimise küsimustiku põhjal

Repertuaari valimise juures olnud lisaküsimustiku olulisim osa eelpool analüüsitud vastajate jagunemise elukoha, vanuse, soo ja peol osalemise kõrval oli aga küsimus, mis oli sõnastatud järgnevalt: „Uma Pido man om mu jaos tähtsä“. Sellele järgnes loetelu erinevatest peo elementidest ja aspektidest, mis peoga seostuvad. Tabeli 2 esimene lahter kajastab nende sõnastust, teine lahter vastajate hulka ning kolmandasse lahtrisse olen teooria põhjal paigutanud seda aspekti kõige paremini iseloomustava omaduse. Neid omadusi: kogukondlikkus, rituaal, festival, institutsionaalsus, kasutavad ka Lauristin ja Vihalemm laulu- ja tantsupidude uuringus, rääkides laulupeo neljast põhidimensioonist: 1. pidu kui rahvustunde väljendus ja ühist tunnet pakkuv rituaal koos traditsiooniliste komponentidega; 2. pidu kui institutsionaliseeritud püha liidrite, tseremooniade ja autoriteetide austamisega 3. pidu kui festival vahetu ja eneseväljendust pakkuva kunstilise elamusega; 4. pidu kui kogukondlik kokkutulek, mis võimendab ühiseid väärtusi ja elamusi (Lauristin, Vihalemm 2014: 62-63). Lauristin ja Vihalemm märgivad ka, et nooremad ja keskealised naudivad laulu- ja tantsupidu rohkem kui kokkutulekut ja festivali, vanemad aga kui rituaali ja institutsionaalset tseremooniat (Lauristin, Vihalemm 2014: 52-53).

uma rahvaga üttheoitmisõ tunnõ	340	kogukondlikkus
võimalus kõigil üten laulda'	338	kogukondlikkus, rituaal
võro kiil	332	kogukondlikkus
uma koori/sõpru/perekunnaga kuun olõminõ	249	kogukondlikkus
pidost pitto kõrduva' tunnõt laulu'	208	rituaal
korgõ muusikalinõ tasõ	194	festival
korgõ lavastuslik tasõ	156	festival
simman perän pito	93	festival, kogukondlikkus
rongikäük	83	rituaal, institutsionaalsus
tulõ palamapandminõ	60	rituaal, institutsionaalsus
tegejide tennämine	32	rituaal, institutsionaalsus

Tabel 2 Ootused Umale Pidole läbi nelja dimensiooni

Küsitluse tulemuste põhjal võib järeldada, et Uma Pido sihtgrupile on olulisim peo kui kogukondliku kokkutuleku aspekt, sealhulgas võru keel kui vaimse kultuuripärandi oluline kogukondlik väljendus võrukeste jaoks. Rituaalsus ja festivalilikkus tunduvad olevat võrdselt olulised ning kõige vähem oluliseks osutus laulupeo dimensioonidest selle institutsionaalne pool. Kuigi peol on olnud ühel korral traditsiooniline rongkäik ja ühel korral asendati see kooride piduliku sissemarsiga lauluväljakule, ei ole puuduva rongkäigu kohta teisel pidudel korraldajatele tõesti etteheiteid tulnud. Samuti on korraldajad hoidunud pidulikest ametiisikute kõnedest ning see on pärvinud osalejate kiidusõnu. Küll aga peavad vastajad oluliseks Uma Pido kui festivalilikkust – nad soovivad peolt saada kunstilist elamust, kuid ka ise vahetult simmanil osaleda.

***

Erinevalt pidudest I - IV korraldas festivali toimkond V Uma Pido laulude valimise rahvahääletuse teel – küsitluses osalenud andsid oma eelistuse varasemate pidude kavas olnud laulude hulgast. Peo laule valis kokku 482 inimest. Lisaaspektina uuriti vastajailt, mis on neile peo juures oluline – ilmnes, et tähtsaimaks peeti kogukondlikku kokkutulekut, sealhulgas on olulisel kohal võru keel kui vaimse kultuuripärandi oluline kogukondlik väljendus võrukeste jaoks.

Kogukonna esindajad soovivad kaasa rääkida kultuuripoliitika loomisel ning kultuuripoliitiliste (rahaliste) vahendite valimisel ja kasutamisel. Laulupidude läbiviimine ja toetamine on seejuures oluline: tegu on kogu rahva jaoks olulise sündmusega, millest peaks olema võimalik osa võtta kõigil soovijail, et ka läbi kogukondade oma pärandit hoida. Ajaloolise Võrumaa kultuuripärand (sh Uma Pido) on ära märgitud mitmetes riiklikes ja kohalikes arengudokumentides ja lisaks üldistele kultuuri toetamise süsteemidele nagu Kultuuriministeeriumi programmid ja kultuurkapital, on loodud eraldi toetusmehhanism, Vana-Võrumaa pärimuskultuuri programm 2018-2021. Uma Pido võimendab ühiseid väärtusi ja elamusi nii osalejaile kui publikule. Kultuuriosaluse pakkumiseks loodi alates II Uma Pidost uus kooriliik – konnakoorigid, mis pannakse kokku viisipidavatest pere-, sõprus- jms kondadest ning mis saavad üles astuda peol ühendkoorige lauluplokis, olleks näiteks Uma Pido uuenduslikkusest ja kogukondade kaasamisest. Uma

Pido repertuaarivalikus on eelistatud heliloojate poolt spetsiaalselt peo jaoks loodud võrkeelset uudisloomingut. Järjekorras viies Uma Pido koondab suures osas paremiku varasemast repertuaarist, mis valiti rahvahääletuse teel.

5 Uma Pido: festivali struktuursed elemendid, vaimse kultuuripärandi kasutamise viisid ja sündmuse kogemise dimensioonid

Varasemates peatükkides olen analüüsinud vaimse kultuuripärandi teooriat, kontseptsioone, ideid ja toetusmeetmeid ning toimimismehhanisme. Laulupidu on kultuurilise identiteedi demonstratsioon ja ka Uma Pido on seda. Kooslaulmiseks ei koguneta mitte lihtsalt laulurõõmu pärast, vaid sellega soovitakse väljendada ja kinnitada oma kultuurilist ja keelelist identiteeti, milles väljendub vaimne kultuuripärand. Kuidas vaimne kultuuripärand Umal Pidal praktiliselt realiseerub, tuleb käsitlusele magistritöö käesolevas peatükis. Peatüki andmestik pärineb peamiselt Uma Pidode põhjalikest kavavihikutest ja peo kodulehelt.

5.1 Uma Pido kui erinevaid sündmuse liike hõlmav festival

Uma Pido analüüsimisel on olulisim festivali mõiste, mis hõlmab Andrews'i ja Leopoldi (Andrews, Leopold 2013: 3-5) kirjelduse kohaselt organiseeritud kontsertide, filmide vms seeriat, mis harilikult toimub regulaarselt samas kohas. Samas, Uma Pido peakontsert eraldiseisvana on vaadeldav ka etendusena, mis hõlmab vaatamängulisust ning Uma Pido hõlmab alati ka tseremooniaid (näiteks tulesüütamine, ühel korral ka lipu õnnistamine ja heiskamine) ja protsessiooni ehk rongkäiku või sissemarssi, mis on osa tseremooniast. 2018. aastal toimuva Uma Pido on käsitletav aga ka pidustusena, mida korraldatakse näiteks tähtpäevade puhul, kuna sel korral on tähtsal kohal nii Eesti Vabariigi 100. kui Uma Pido 5. sünnipäev. Kuigi sageli seostatakse rituaale vaid religioossete praktikatega, ei ole see siiski ainuvõimalik – rituaalsus on sageli omane ka sekulaarsetele praktikatele, mis on erinevate kultuurisündmuste ja festivalide osaks.

Rituaal on siiski regulaarselt kindlal ajal ja kindlas kohas korratud osalejate jaoks tähenduslik tegevus (Andrews, Leopold 2013: 29).

Teooriapeatükis käsitlesin festivali struktuurseid elemente, mis tavaliselt festivalil esindatud on (Stoeltje 1992: 264-266): 1. avatseremoonia: tseremoonia, näiteks paraad või rongkäik, ametlik avamine; 2. rituaal: religiooniga seotud festivalidel on rituaalil religioosne eesmärk, ilmalikel festivalidel tegeleb rituaalisündmus mõne olulise festivali elemendiga; 3. etendused ja võistlused; 4. toiduvalik: toit demonstreerib osalejate identiteeti ja rõhutab söömist kui sotsiaalset tegevust; 5. tants ja muusika: need võimaldavad sarnaselt söömisega osalust ja tekitavad osalejates emotsioone; 6. lõppsündmus. Analüüsin selle Beverly Stoeltje antud loetelu põhjal Uma Pido elemente ja toon välja sarnasused ja erisused:

1. Avatseremoonia. Uma Pido avasündmuseks võib lugeda tavaliselt peoelsel päeval toimunud sündmusi, mis valmistavad ette peo õhustikku. Selleks on olnud (kiriku)kontserdid ja lauluõhtud. Samas, peo peakontsert algab samuti igakordselt tseremooniaga, mille osaks on alati olnud peotule süütamine või peoplatsile toomine. Ühel korral on toimunud pikem rongkäik kõigi kooridega (II Uma Pido), millele eelnes looduslikus pühapaigas Taevaskojas süüdatud peotule toomine rongkäigu etteotsa; ühel korral aga kahe väiksema protsessiooni kombinatsioon (IV Uma Pido), kus lasteaedades võru keelt õppivad lapsed koos vanemate ja õpetajatega peoplatsile marssisid ning kohe pärast seda liikusid peoplatsi lähedalt metsa alt platsile kõik osalevad lauljad. III Umal Pidal oli avatseremoonia osaks vastvalitud võrukeste lipu õnnistamine ja avalik väljatoomine.

2. Rituaal. Uma Pido ei seosta end ühegi religiooniga, kuid rituaalsündmused on sel siiski jälgitavad. Nendeks võib pidada juba eelmises punktis mainitud peotule süütamist ning ühel korral toimunud lipu õnnistamist. Rituaalne on ka igakordne Eesti Vabariigi hümn laulmine peo esimese lauluna, mis on ühtlasi peo ainuke eestikeelne laul.

3. Etendused ja võistlused. Peoga seonduvalt toimuvad erinevad ülesastumised laadal ja laadalaval, mis sisaldavad ka võistluslikke elemente. Osa võistluslikkusest jääb aga peopäeva eelsesse aega, kus peole eelneva tegevusena kuulutatakse välja omakeelsete laulude konkurss, võrukeelsete kooriseadete ja –laulude konkurss (mõlemad on toimunud kolmel korral) või hoopis võrukeelsete kaverite ehk laulutöötluste võistluskontsert

(toimunud ühel korral). Kõik konkursid lõpevad piduliku autasustamiseremoonia ja parimate tunnustamisega.

4. Toiduvalik. Toit on Uma Pido päeval toimuva laada alatine osa; samuti pakutakse süüa peoplatsil. Toiduvalikus ja kauplejatele loa andmisel on korraldajad lähtunud printsiibist, et pakutav peab olema kohalik ja võrukestele traditsiooniliselt omane, kuid lubatud on ka kohaliku materjali tänapäevased tõlgendused.

5. Tants ja muusika on samuti Uma Pido lahutamatuks osaks nii laadaprogrammis kui peakontserdi lavastuses.

6. Lõppsündmuseks tuleb lugeda Uma Pido peakontsert, mis lõpeb igakordselt simmaniga, kus saavad osaleda ja tantsida nii lauljad kui publik.

Sündmuste liikidel võib erinevates gruppides ja kontekstides olla erinevad tähendused, samuti kaldutakse sündmuste liike omavahel segama. See võib nähtuda just festivalide puhul, mis sageli kujutavad endast erinevate sündmuste kokteili. Näiteks võib tuua kogukonnafestivalid, kus saab osa võtta spordivõistlustest, laadast, vaadata näitust ja osaleda paraadil. Alati on aga sündmuse eesmärk tekitada osalejates kogemusi ja emotsioone. (Getz 2014: 28) Ka Uma Pido kui festivali programm on näide mitmekesise programmiga sündmuste segust, kus osalejatele pakutakse nii uhket peakontserti paljude koorilauljate ja läbimõeldud lavastusega, kui ka eelsündmusi (mis on hõlmanud muuseas ka sporti, nt jooksu ja matkamist), laata koos erinevate esinejatega laadalaval ning kohalikku kultuuri tutvustavaid töötubasid.

***

Festivali struktuurseteks elementideks olevad avatseremoonia, rituaal, etendused ja võistlused, toiduvalik, tants ja muusika ning lõppsündmus – need on omal kohal ja läbi mõeldud ka Uma Pido ülesehituses. Elementide lahendamisel lähtutakse printsiibist, et toimuv oleks omakeelne, kohalik ja võrukestele traditsiooniliselt omane, kuid lubatud on ka kohaliku materjali tänapäevased tõlgendused.

5.2 Uma Pido toimumiskohad ja –aeg

Andrews'i ja Leopoldi (Andrews, Leopold 2013: 3-5) kirjelduse kohaselt on festival organiseeritud sündmuste seeria, mis harilikult toimub regulaarselt samas kohas. Nendele teoorias kirjeldatud tunnustele Uma Pido täielikult ei vasta – pidu ei toimu alati samas kohas, vaid vaheldub kahe toimumiskoha vahel ning ka peo aeg võib varieeruda.

Uma Pido toimumiskohad

Sündmusuuringute teooria kohaselt võib eraldi vaatlusobjekt sündmuse analüüsimisel olla ka sündmuse toimumispaik (Getz 2014: 33). Eesti laulupeokultuuri osa on koorilauluks sobivad suure mahutavusega vabaõhulavad. Üle Eesti on neid palju ja neid on erineva suurusega; neist üldlaulupidude toimumiskoht Tallinnas on lausa sakraalse tähendusega paik. Uma Pido liigub kahe toimumispaiga – Võru Kubija ja Põlva Intsikurmu vabaõhu-laululavade vahel. Intsikurmu laululava on küll veidi väiksema mahutavusega kui Kubija oma, kuid mõlemad on suutnud siiski vastu võtta Uma Pido rohkearvulise lauljaskonna. Uma Pido korraldusidee algusaegadel võeti korduvalt arutusele mõte, mille kohaselt Uma Pido võiks liikuda mitte kahe maakonnakeskuse, vaid lausa kaheksa ajaloolise Võrumaa kihelkonnakeskuse vahel. Just sobivate toimumiskohtade puudumise tõttu aga jäeti see idee kõrvale – maa-alasid, kuhu mahutada publik, on muidugi piisavalt, kuid ei ole valmis laululavasid koos trepistikuga, mis mahutaksid ära Uma Pido jaoks hariliku lauljatehulga.

Uma Pido laatade toimumiskohaks on olnud vastavalt kas Põlva või Võru linn. Ka laadaplatsiks ei sobi iga koht – koht peab olema hõlpsasti ligipääsetav ja mahutama ära nii kauplejad kui külastajad. I ja III Uma Pido aegu Võrus oli laada pidamise kohaks ajalooline Võru turuplats Võru Katariina kiriku ees ning laata nimetatigi vastavalt – „Keriguplatsi laat“. Toimumiskohtadena saab käsitleda ka kõiki kontsertide toimumiskohti. Kontserdid Uma Pido päeval või sellele eelneval päeval on olnud kirikus, laadaplatsile püstitatud laval ja ka lihtsalt tänaval.

Kuna Uma Pido on deklareerinud end kogu ajaloolise Võrumaa rahva peona, siis on korralduse ja eriti eelsündmuste käigus püütud haarata võimalikult erinevaid ajaloolise Võrumaa kohti. Nii on eelkirjeldatud konkursside autasustamissündmused või võistluskontserdid toimunud erinevates ajaloolise Võrumaa paikades. Kahel korral on

tehtud koostööd rahvamuusikatöötlaste festivaliga Mooste Elohelü, millele on pakutud kontserti võrukeelsete koorilauludega. Enne III Uma Pido korraldati vastvalitud võrukeste lipu tutvustamiseks ajaloolisel Võrumaal aga mitmekordne maraton, mille käigus paljud Uma Pido ja spordihuvilised saatsid tuntud võru kultuuritegelast ja luuletajat Contrat tema nädalasel jooksuteekonnal läbi ajaloolise Võrumaa. Enne IV Uma Pido käis ajaloolisel Võrumaal ringi kaks peoteemalist näitust, mida eksponeeriti erinevates avalikes ruumides nagu raamatukogud, rahva- ja vallamajad. Samal aastal korraldati ka rahvalauluõhtute sari, mis jõudis igasse ajaloolise Võrumaa kihelkonda ja ka naabrite juurde Setomaale. Enne V Uma Pido toimusid aga samal põhimõttel suure osalusega rahvamatkad.

Laulupeo puhul tuleb kõne alla ka kooride proovisaalide ja suuremate koondproovisaalide käsitlemine toimumiskohana. Nii on Uma Pido ettevalmistuste toimumiskohaks lisaks ajaloolisel Võrumaal rahvamajades või mujal avalikes hoonetes asuvatele saalidele samasugused saalid üle kogu Eesti ja isegi välismaal. Kui peoks valmistuva koori iganädalane proov klassifitseerub toimumispaigaks juhul, kui harjutatakse just Uma Pido laule, siis Uma Pido koondproovid, kuhu kogunevad kõik ettevalmistusperioodil oma kodukohas harjutanud koorid kooriliikide kaupa, on seda aga kindlasti. Ka koondproove on tehtud alates II Umast Pidost ka väljaspool ajaloolist Võrumaad, näiteks Tartus ja Tallinnas.

Uma Pido toimumise ajad

Uma Pido toimumise ajad on kuni viienda peoni olnud sõltuvuses üleriigiliste laulupidude tsüklist. Korraldada Uma Pido samal aastal „suure“ laulupeoga ei ole mõistlik – üle-eestilisteks laulupidudeks valmistumine võtab kooridelt palju energiat ning nad ei soovi endale lisategevusi ning kahe erineva repertuaari omandamine on liiga aja- ja töömahukas. Nii on erinevate pidude vahel olnud kas 2 või 3 aastat, nagu laulupeotsükkel on võimaldanud. Kindel on aga igakordselt see, et pidu toimub kas mai viimase või juunikuu esimese nädalavahetuse laupäeval. Peotsüklist sõltuvad ka varem kirjeldatud eelsündmused – nende aja planeerimisel arvestatakse peo kommunikatsiooniplaaniga.

Uus peo aeg on toimumiseks alati paika pandud enne eelmise peo toimumist. Pärast IV Uma Pido on peo toimumiseks tulnud jutuks peole regulaarse tsükli leidmine, kuid sobivat 5-aastast tsükli on peetud liiga harvaks. Peo lähem korraldusmeeskond on aga edaspidise 2-aastase pidude toimumisvahe vastu, sest see aeg on liiga lühike repertuaari

koostamiseks ja peo ettevalmistamiseks. Milline on VI Uma Pido toimumisaeg, selgub toimkonna koosolekule enne V Uma Pido, mis magistritöö kirjutamise ajal on veel toimumata.

***

Uma Pido toimumise aega valides arvestatakse suurte laulupidude tsükliga, vältides ajalist kattumist. Koha valikul on arvestatud, et Eesti laulupeokultuuri osa on koorilauluks sobivad suure mahutavusega vabaõhulavad, seega liigub Uma Pido kahe toimumispaiga – Võru Kubija ja Põlva Intsikurmu vabaõhu-laululavade vahel.

5.3 Vaimse kultuuripärandi kasutamine Uma Pido sündmustel

Toetun siinses analüüsis Rahvakultuuri Keskuse Vana-Võromaa pärimuskultuuri programmis 2018-2021⁴⁸ pakutud pärimuskultuuri mõiste sisustamisele. Programm toetub omakorda pärimuskultuuri mõistet defineerides UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioonile. Pärimuskultuuri mõiste sisustatakse sellest lähtuvalt ning see sisaldab traditsioonilisi käsitööoskusi; looduse ja universumiga seotud teadmisi ja tavasid; kogukondlikku tegevust, rituaale ja pidulikke sündmusi; esituskunste; suulisi traditsioone ja väljendusvorme, sealhulgas keelt kui vaimse kultuuripärandi vahendit.

Vaimne kultuuripärand ja Uma Pido Vana-Võromaa pärimuskultuuri programmi mõistes

Uma Pido oma tegevustega hõlmab kõiki Vana-Võromaa pärimuskultuuri programmi nimetatud loetelus sisalduvat. Traditsioonilisi käsitööoskusi ja looduse ja universumiga seotud tavasid tutvustab Uma Pido laad koos selle raames toimuvate töö- ja õpitubadega; kogukondlik tegevus hõlmab nii peokorraldust, laadal toimuvat kui kooride tegevust nii peoks ettevalmistamisel kui peopäeval. Uma Pido peakontsert ise koos oma kunstilise lavastusega on aga esituskunstidele toetuv pidulik rituaalseid elemente sisaldav

---

⁴⁸ http://www.rahvakultuur.ee/s2/2548_18849_1575_Vana-Voromaa_parimuskultuuri_programm_2018-2021.pdf (24.04.2018)

sündmus. Erinevaid suulisi traditsioone ja väljendusvorme kannavad edasi kõik peo osad – nii laul, selle raames toimuvad töö- ja õpitoad ning laadakontserdid kui peo peakontsert. Kuigi peo peakontserdiks ettevalmistamiseks kasutavad koorid kirjapandud materjale – peo noodivihikuid – on peo ajal lauldud laulude näol tegemist ikka suulise väljendusvormiga, mida esitatakse vaimse kultuuripärandi vahendi – võru keele kaudu.

Kultuuriprogramm rahastab viit erinevat valdkonda, mis leidnud läbi varasemate erinevate tegevuste kogukonna poolt toetamist. Uma Pido kontekstis on olulisim valdkond pärimuskultuur, mille eesmärgiks on tagada Vana-Võromaa kultuuripärandi ja võru keele elujõulisus ning kogukonna aktiivsus selle hoidmisel ja järeltulevatele põlvedele edasiandmisel. Seda saab teha mitmete tegevustega, sh sündmuste korraldamisega, aga ka töötubade korraldamise ja pärimuslike oskuste edasiandmisega inimeselt inimesele. Uma Pido on sündmus, mis aitab tagada kultuuripärandi ja selle olulise väljendusvormi (võru keele) elujõulisust ning mis kaasab sellesse tegevusse kogukonda. Samuti antakse Uma Pido laada töötubades edasi pärimuslike oskusi ning seal toimub aktiivne kogukondlik suhtlus. Oluline kultuuriprogrammi valdkond on ka pärimuskultuuril põhinev loometegevus ja uuslooming, mida mõistetakse kui loometegevuse mitmekesistamist ja pärimuskultuuri ja kaasaegse kultuuri vaheliste seoste tihendamist. Selle valdkonna tegevuste hulka kuulub ka Uma Pido seisukohalt oluline võrukeelse heliloomingu loomine – Uma Pido jaoks on igakordselt tellitud nii päris uusi laule kui kooriseadeid olemasolevatele lauludele. Programmi teised valdkonnad on keel ja haridus, teadus- ja arendustegevus ning meedia ja mainekujundus. Need puudutavad Uma Pido vähem, kuid kaudselt toetavad kõik nimetatud valdkonnad teineteist.

Vaimne kultuuripärand Uma Pido sündmustel

Uma Pido peakontserdil võib näha vaimset kultuuripärandit järgnevates vormides: 1. lauldav võru keel; 2. nii seadeta kui kooriseades rahvalaulud; 3. pärimusest inspireeritud tantsunumbrid ja muud vahepalad kooride liikumise ajaks; 4. pärimusest inspireeritud peopaika kunstiline kujundus, kaasa arvatud kavavihikud, T-särgid jms.

Uma Pido eelsündmused kasutavad samuti vaimse kultuuripärandi elemente nagu näiteks võru keel, rahvalaulud, traditsiooniline toit.

Uma Pido laad seob vaimset kultuuripärandit kõigisse oma tegevustesse: 1. laadaplatsi kujundus ja korraldajate palvel võimalusel ka kauplejate riietus ning sildid

kauba juures on inspireeritud kultuuripärandist; 2. laadal läbiviidavad töö- ja õpitoad tutvustavad huvilistele kultuuripärandi erinevaid vorme, nt käsitöö-, toidu- ja rahvalaulupärandit; 3. laadalava esinejad interpreteerivad kultuuripärandit oma ülesastumistes: tants, laul ja pillimäng.

***

Uma Pido oma tegevustega hõlmab nii traditsioonilisi käsitööoskusi; looduse ja universumiga seotud teadmisi ja tavasid; kogukondlikku tegevust, rituaale ja pidulikke sündmusi; esituskunste kui suulisi traditsioone ja väljendusvorme, sealhulgas keelt kui vaimse kultuuripärandi vahendit. Erinevaid suulisi traditsioone ja väljendusvorme kannavad edasi kõik peo osad – nii laul, selle raames toimuvad töö- ja õpitoad ning laadakontserdid kui peo peakontsert. Vaimne kultuuripärand on esindatud kõigil peo sündmustel.

5.4 Uma Pido ja sellest osavõtjate isiklik kogemus läbi kolme dimensiooni

Teoreetilises peatükis tõdesin, et sündmuste kategoriseerimine kogemuste alusel on keeruline, kuid samas on sündmuse korraldaja eesmärk alati osalejate meelde jääv ja nauditav kogemus. Donald Getzi (Getz 2014: 29-30) järgi saab sündmus mõjutada osaleja isiklikku kogemust läbi kolme dimensiooni: 1. tegevus, käitumine; 2. tunnetus e osaluse kognitiivne pool (sh mõtlemine) ja 3. emotsioonid.

Uma Pido kodulehe ja dokumentide põhjal kirjeldasin varasemalt Uma Pido eesmärgi, kus korraldajad deklareerivad soovi edastada osavõtjatele teatud sõnumeid ning tekitada nendega seotud emotsioone ja kogemusi. Teooria räägib ka asjaolust, et sündmus mõjutab lisaks publikule (kes on kõige arusaadavam ja mõistetavam sihtgrupp) ka teisi sündmusega seotud grupe, nagu korraldajad, kauplused, vabatahtlikud, aga ka toimumispaiga elanikud jne ning soovib võrrelda nende erinevate gruppide sündmuskogemust (Getz 2014: 32). Niisiis saab vaadelda kogemusi, mida Uma Pido tekitab, läbi erinevate gruppide, keda ta puudutab. Nagu varasemalt veendusin, on Uma Pido eesmärgiks samuti meelde jääv kogemus kogukondliku seotuse ja piirkondliku

identiteeditunde kaudu, mis manifesteerub võru keele vahendusel. Kas see on läinud korda, saab hinnata pärast erinevaid pidusid korraldajateni jõudnud tagasiside kaudu. Samuti on heaks indikaatoriks V Uma Pido eel koos avaliku repertuaari valimisega läbiviidud küsitlus ning selle osalejate poolt kirjutatud avatud vastused.

Toon siinkohal mõned tsitaadid Uma Pido korraldajatele pärast erinevaid pidusid laekunud tänukirjadest, mis näitavad, et peo kodulehel sõnastatud taotlused on „tabanud märki“ nii publiku, lauljate kui meeskonnaliikmete hulgas. Tsitaadid on anonüümsed, nende taga on märgitud kirjutaja profiil ja aastaarv, kuna kiri kirjutati.

- „Soovin Teid isiklikult tänada torema peo eest, olin ise seal laulmas, ja kui võrrelda üldlaulupidudega, siis Uma peol oli identiteeditunnetus ikka mitu korda tugevam, ja tänu sellele ka mõnu suurem kui Tallinnas.“ (Laulja, 2008)

- „Selline üritus mille sa korraldasid, andis minu elule hoopis teise mõtte. Hakkasin nüüd lõpuks paremini mõistma oma kodukohta, Võrumaad ja võru keelt. Olen üks osa Võrumaast, siin sündinud ja kasvanud, aga enne ei osanud seda keelt ja kultuuri nõnda palju hinnata. Nüüd hindan oma kultuuri ja keelt.“ (Pealtvaataja 2008)

- „Mul om 10 aastat latsilõ võru keele oppust antu ja ma olõ nüüt kindla, et tüü ei olõ asjalda tetti. Sa anni Uma Pidoga mu süämele kindla tundõ. Uma võrukiilne pidu – 22 võrukiilset laulu otsiti välla ja õkva lavastõdi nii, et kõgõ suurõmb võrukeele vastanõ piat umma miilt muutma.“ (Laulja, võru keele õpetaja 2008)

- „Kindlasti annab Uma Pido kogemus ... (Rapla kandi koori nimi) noortele oma sünnikoha hoidmiseks palju väge ja tarkust.“ (Koorijuht 2010)

- „Kui ma laupäeva õhtul kontserdil istusin ja seda kõike vaatasin, millest ka mina osa olen olnud, olin ma siiralt ja lõputult tänulik, et selline uhke kontsert peetud sai. Praegu tunnen ma ennast tõesti võrokesena, mis oli ka kommunikatsiooni poole pealt meil üks põhisõnumeid.“ (Meeskonna liige 2010)

- „Kontserdil jällegi pühkisin pisaraid, sest väga liigutav oli tunda kuuluvustunnet kaugel kodust võrukeelsete tekstide seltsis end koduselt koos rahvaga.“ (Noor laulja 2010)

- “Seekordne Uma Pido, meie koorile juba kolmas, on nüüd möödas ja emotsioonid laes. Tuu om üts ummamuudu vägi, mis om võro kiilse laulu seen.” (Laulja 2016)

- “See oli üks väga lahe päev, kus sain laulda, tantsida ja olla nii lähedal metsale ja rahvamuusikale. Nimetaksin seda erakordseks kogemuseks, et sai laulda võro keeles.” (Noor laulja Harjumaalt 2016)

- “Ülivõrretes kiitsid ettevõtmist ka minu Ukraina külalised. pidin poolteist päeva neile seletama, kuidas niisugused asjad tegelikult sünnivad ja kui paljude sisuliselt vabatahtlike inimeste vaimu ja füüsilist jõudu sellesse pannakse. Seejuures enamasti rõõmuga.” (Korraldustoimkonna liige 2016)

Lisan mõned tsitaadid avatud vastustest V Uma pido repertuaari valimise küsitlusest. Tsitaadi taga sulgudes on vastaja sugu ja vanus.

- “Om üts väegade illos ja õige asi võrokõisile ja näide sõprule. Tõtõste nakkas süümel hää joba laule opmise aigu.” (N 40-49)

- “Uma Pido avitas Võrost är lännu võrokestel hinnäst jälki võrokõsõna tunnista.” (N 40-49)

- “Kuna olen ise Võrumaalt pärit ja ka aastaid käinud Uma Peol laulmas, siis võin kindlalt väita, et see pidu ei jäta kedagi külmaks. Kokku tulevad rõõmsad, toredad lauljd, kes laulvad omal maal-Võrumaal, oma keeles-võro kiilen, nad mõistavad üksteist ja hoiavad kokku.. ja LAULAVAD!!! Ja see on lahe!” (N 20-29)

- “Olõi vägevämät võrokõiste üttheoitmisõ kotust vai kah tunnõt ku´ UMA PIDO, miä piäs kombõna edesi minemä põlvõst põlvõ.” (N 75-...)

- “Sellel peol on väga mõnus ühtekuulumise tunne - hää om olla' võrokõnõ!” (N 60-74)

Eeltoodud valikust Uma pido tagasisidest ja V Uma Pido laule valinud inimeste arvamusel nähtub, et nende kogemus on kolmedimensiooniline, hõlmates nii tegevust, tunnetust kui emotsioone.

***

Donald Getz kinnitab, et kõigil sündmustel on osalejate ja huvigruppide jaoks sümbolne väärtus. Nad levitavad kogukonnale ja maailmale positiivset kuvandit, kogukonnauhkust ja grupiidentiteeti. (Getz 2014: 42) Nagu nähtub Uma Pido tagasisidest ja peo repertuaari valimisel antud vastustest, vastab see tõele ka Uma Pido puhul

Kuna Uma Pido identifitseerib end kogu ajaloolise Võrumaa rahva peona, on korralduse ja eriti eelsündmuste käigus püütud haarata võimalikult erinevaid ajaloolise Võrumaa kohti, laulupeo enda kontserdid toimuvad kordamööda Võrus ja Põlvas. Uma Pido peakontserdil võib näha vaimset kultuuripärandit lauldavas võru keeles, seadetes ja kooriseades rahvalauludes, pärimusest inspireeritud tantsunumbrites või peopaiga

kunstilises kujunduses, samuti toiduvalikus,. Ka festival laada töötubades antakse edasi pärimuslikke oskusi ning toimub aktiivne kogukondlik suhtlus. Uma Pido osavõtjate tagasiside annab tunnustust, et realiseerub peo eesmärk liita kogukonda, julgustada uhkusega kõnelema ja laulma võru keeles kui oma emakeeles, tutvustada võrukeste kultuuri ja pärimust väljaspoole.

Kokkuvõte

Magistritöös analüüsin vaimse kultuuripärandi kasutamist 2008. aastal esimest korda toimunud ning 2018. aastal 5. korda toimuval võrukeelsel laulu- ja rahvapeol Uma Pido, mis sündmusena liigitub festivalide kategooriasse. Avan vaimse kultuuripärandi mõiste ning laulupeotraditsiooni teoreetilise mõtestamise ning vaatlen Uma Pido sündmusuuringute ja festivali kui kultuurisündmuse teoreetilise käsitluse kontekstis. Käsitlen ka võrukeelse laulu- ja rahvapeo Uma Pido algatamise tagamaid, selle toimimist ning tulevikuväljavaateid. Lähemalt vaatlen Uma Pido rolli Eesti laulupeoprotsessis üldiselt ja selle mõju võrukeeste omal keelel baseeruvale identiteedile. Samuti selgitan peo korralduslikke aspekte, mis võimaldab teha järeltõlge analoogsete sündmuste korraldamiseks ja annab võimaluse sündmuse omavahel võrrelda.

Oma tähtsuse tõttu võrukeeste identiteeditunnetuses on võru keel peokorralduses olulisel kohal – võrukeelse koorilaulu kaudu on võimalik mõjutada ajaloolise Võrumaa ja võrukeeks olemisega seotud identiteediaspekte. Kuigi võru keel on tänapäeval elavas kasutuses igapäevase kõnekeelena ja seda kasutatakse ka meedias, ilukirjanduses, vähesel määral haridussüsteemis jne, on siiski tegemist kadumisohtu keelega. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel on Eestis 75 000 inimest, kes märkisid loendusel, et nad oskavad võru keelt. Paikkondliku identiteedi tugevdamiseks kutsutigi ellu võrukeelne laulu- ja rahvapidu Uma Pido, mida korraldatakse kogukonnaga koostöös. Kuna ajalooline Võrumaa hõlmab tänapäevastest maakondadest suuremat ala, siis on oluline kogu selle ala haaramine olenemata haldusjaotuslikust kuuluvusest.

Lisaks võru keelele iseloomustavad Uma Pido veel kultuuripärandi innovatiivne kasutamine, erinevate vanusegruppide kaasamine ja tänapäevase haldusjaotuse ülesus. Peoga taotletakse kindlamat kohaidentiteeti ja oodatakse võrukeesi tagasi kodukanti külla ja ka elama. Peo repertuaar on võrukeelne, kaasates kõiki kooriliike. Tööst ilmneb, et

sündmus on ärgitanud heliloojaid kirjutama omakeelseks laulupeoks uudisloomingut, mis omakorda tõstab esile, arendab ja väärtustab kohalikku pärandit.

Uma Pido on osa vaimse kultuuripärandi hulka kuuluvast Eesti laulu- ja tantsupidude protsessist ja seega ka riigi kultuuripoliitilistest eesmärkidest. Kultuuripoliitika toetab ka vaimse kultuuripärandi kaitset ja arendamist ning kuna Uma Pido on vaimset kultuuripärandit kasutav ja tutvustav sündmus, leiab ka Uma Pido nimetamist kultuuripoliitilistes dokumentides ja toetamist erinevate toetusprogrammide kaudu. Ajaloolise Võrumaa kultuuripärand on eraldi toetatav läbi Vana-Võrumaa Pärimuskultuuri programmi. Hoolimata mitmekülgsest toetusest laulupeoprotsessile eksisteerivad seda ohustavad aspektid ning laulupidude kestlikkust ei tohi võtta enesestmõistetavana.

Kinnitust leidis, et Uma Pidoga seotud rühmad ja üksikisikud laulupeoprotsessis loovad ühiselt vaimset kultuuripärandit, mis omakorda tekitab kogukonnas ühtsust ja aitab kanda võrukeste identiteeti. Pidu on ühtaegu rituaal ning samal ajal seltsitegevuse ja kodanikualgatuse erivorm. Laulupidu liidab juba korraldusprotsessis väga erinevaid osapooli mõtestama ja kasutama vanu ning looma uusi väljendusi vaimsele kultuuripärandile. Lisaks paneb laulupeo ettevalmistusprotsessis ühine tegutsemine koos piirkonna erinevate organisatsioonide ja omavalitsustega aluse võrukeste kultuuri mainekujundusele. Magistritööst järeldeb, et osalejaid motiveerib nii grüpiidentiteedi kui kogukonna kultuuripärandi väljendamise võimalus. Uma Pido aitab kanda ja hoida võrukeste identiteeti. Heliloojate poolt omakeelseks laulupeoks loodud uudislooming tõstab esile, arendab ja väärtustab kohalikku pärandit ning tugevdab osalejate sidet oma juurtega. Võrukeelse laulupeo poolt pakutav kultuuriosaluse võimalus annab nii lauljatele kui publikule sõnumi, et kultuuripärand on väärtuslik. Ühine tegutsemine laulupeo ettevalmistusprotsessis koostöös piirkonna erinevate organisatsioonide ja omavalitsustega paneb aluse ka võrukeste kultuuri mainekujundusele.

V Uma Pido avaliku repertuaarivalimise tulemusel 2017. aastal selgus, et valimises osalenud inimesed ootavad Umalt Pidolt eelkõige kogukondlikkusega seotud emotsionaalseid aspekte – nad soovivad, et peol saaks rääkida ja laulda võru keeles ning et lauldaks tuntud laule. Samuti on neile oluline festivalilikkus – nad soovivad, et pidu oleks kõrge kunstilise tasemega ning samal ajal võimaldaks osalemist. Vähemolulised on neile

institutsionaalsed aspektid; samas oodatakse peolt teatud rituaalsust, näiteks tuntud laulude kordamist.

Magistritööst järeldus, et keel on võrukeste identiteedi keskne alus, sest on tänapäevani kõige paremini säilinud, kõige tajutavam, igapäevases kasutuses kultuuripärandi element. Aga see võib muutuda, arvestades, et uuringute kohaselt on tegemist kadumisohus keelega. Siit jäävad õhku küsimused, millele magistritöö ei vasta. Mis saab võrukeste identiteedist, kui keel seda enam ei ole? Kas selle asemele asub mingi muu identiteedimarker või lihtsalt tunnetatakse oma identiteeti läbi „eestistunud“, vähesemate iseloomulike tunnustega võru keele? Milline on Uma Pido mõju võrukeste identiteedi kestlikkusele? Kas pidustuse tüüpi sündmused suudavad kaasa aidata elavale igapäevasele keelekasutusele ja seeläbi eripärase identiteedi säilimisele? Või jääb oma identiteedi demonstreerimine vaid festivali või mõne muu sündmusega seotuks ning igapäevaelus ei ole eripärane identiteet enam märgatav? Lisaks Umale Pidole on ka teisi ettevõtmisi, kus on võrukestel võimalik väljendada ja kinnistada oma identiteetit. Samas on üheaegselt seoses võru keele ja võrukeste identiteediga toimumas kaks protsessi: ühelt poolt on võru keel ja kultuur populaarsemad kui kunagi varem; teiselt poolt aga toimub keele kiire kadumine. Kas populaarsus suudab panna vanemad põlvkonnad noorematele keelt üle andma ning kas nooremad on valmis seda vastu võtma?

Kasutatud kirjandus ja allikad

- Allandi**, Marge 2012. Laulupidu, kultuurimälu ja rahvuslik identiteet. – Rennit, Marge; Pullerits, Heivi; Viibur, Maris (koost, toim). *Tartu Linnamuuseumi aastaraamat*. Tartu: Tartu Linnamuuseum 2012: 23-31.
- Andrews**, Hazel; **Leopold**, Teresa (Eds) 2013. Events and the social Sciences. Routledge.
- Bowen**, Glenn A. 2009. Document Analysis as a Qualitative Research Method. – *Qualitative Research Journal*, Vol. 9 Issue: 2, pp.27-40.
- Getz**, Donald 2007. Event Studies. Theory, Research, and Policy for Planned Events. Elsevier.
- Getz**, Donald 2014. Event studies. – Stephen J. Page and Joanne Connell (Eds). *The Routledge handbook of events*. Routledge: 27-46.
- Ehala**, Martin 2006. Keelevahetuse pööramisvõimalusi võru keelealal. – Helen Koks, Jan Rahman (toim) *Mitmõkeelisüs ja keelevaihtus õdagumeresoomõ maiõ pääl*. Võro Instituudi toimõndusõq 18. Võro: Võro Instituut 11–26.
- Eichenbaum**, Külli; **Pajusalu**, Karl 2001. Setode ja võrukeste keelehoiakutest ja identiteedist. – *Keel ja Kirjandus*, nr 7, Tallinn: 483–489.
- Jaeger**, Kari; **Mykletun**, Reidar J. 2013. Festivals, Identities and Belonging. – *Event Management*, Vol. 17: 213-226.
- Jürgenson**, Heli 2014. Laulupidu ja repertuaar. “Kaanimad laulud pühendan sull’...”. – Tamm, Saari; Ratas, Peep (koost). *Ühesmõtlemine: Laulu- ja tantsupeo puudutus ajas*. 24.-25. oktoober 2013. Tallinn: Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA: 85-91.
- Kann**, Jaanus 2017. Lauljate jäävuse seadus. – *Sirp* 27 (3647), 7. juuli 2017: 6-7.
- Karm**, Mari; **Sarv**, Anu 2013. Õpetajakoolituse õppejõudude roll õpetajakoolituse üliõpilaste refleksiooni- ja analüüsioskuste kujunemisel. – Krull, E; Leijen, Ä; Lepik, M;

- Mikk, J; Talts, L; Õun, T. (toim). *Õpetajate professionaalne areng ja selle toetamine*. Eesti Ülikoolide Kirjastus: 42-73.
- Kasak**, Enn 1998. Võru murre ja võro keel. – *Õdagumeresoomõ väikuq keeleq. Võro Instituudi toimõtiseq 4*. Võro: Võro Instituut: 13–19.
- Koreinik**, Kadri 2013. Võru keel. – *Studies in European Language Diversity 23.1*. European Language Diversity for All (ELDIA). Mainz, Helsinki, Wien, Tartu, Marienhamn, Oulu, Maribor: Johannes Gutenberg Universität. <https://services.phaidra.univie.ac.at/api/object/o:308889/diss/Content/get> (30.04.2018)
- Koreinik**, Kadri; **Tender**, Tõnu 2013. Eesti keeltest rahvaloendustel. – *Emakeele Seltsi aastaraamat 59* (2013). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus: 77-102.
- Kulbok-Lattik**, Egge 2017. Laulupidu pole usuriitus, vaid laulev avalikkus ja poliitiline pragmatism. – *Eesti Ekspress* 32 (1444), 9. august 2017: 38.
- Kuutma**, Kristin 1996a. Laulupeod rahvusliku identiteedi kandjana. – *Mäetagused* 1-2: 80-94.
- Kuutma**, Kristin 1996b. Laulupidu kui kodanikualgatuse erivorm. – *Kodanikualgatus ja seltsid Eesti muutuval kultuurimaastikul*. Aarelaid, Aili (koost). Tallinn: 39-49.
- Kuutma**, Kristin 1998. Kultuuriidentiteet, rahvuslus ja muutused laulutraditsioonis. – *Mäetagused* 7: 21-23.
- Kuutma**, Kristin 2005–2006. Traditsioon. – *Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik*. Tiiu Jaago (toim). Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. URL: <http://argikultuur.ut.ee>
- Kuutma**, Kristin, 2007. Kultuuripärand. – *Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik*. Tiiu Jaago (toim). Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. URL: <http://argikultuur.ut.ee>
- Kuutma**, Kristin 2009. Who owns our songs? – *Ethnologia Europaea* 39 (2): 26-40.
- Kuutma**, Kristin; **Kästik**, Helen 2014. Creativity and “Right Singing”: Aural Experience and Embodiment of Heritage. – *Journal of Folklore Research* 51 (3): 277-309.
- Kõiv**, Anneliis; **Laan**, Triinu 2016. Võrukeelne laulu- ja rahvapidu Uma Pido. – Kiitsak-Prikk, Kaari (juh). *Kultuuriprojekti analüüs aines sissejuhatus kultuurikorraldusse*. Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond. Kultuuriteaduste ja –kunstide instituut. Kultuurikorralduse magistriõpe (autorite valduses).

- Laube, Kadri; Laan, Triinu** (toim) 2016. IV Võrokeeline laulu- ja rahvapido Uma Pido katõ DVD pääl. Võru: MTÜ Võro Selts VKKF.
- Lauristin, Marju; Vihalemm, Peeter** 2014. Sotsioloogiline uuring “Minu laulu- ja tantsupidu”. – Tamm, Saari; Ratas, Peep (koost). *Ühesmõtlemine: Laulu- ja tantsupeo puudutus ajas*. 24.-25. oktoober 2013. Tallinn: Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA: 40-63.
- Lauristin, Marju, Vihalemm, Peeter** 2013. Minu laulu- ja tantsupidu. *Sotsioloogilise uuringu aruanne*. Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA: Tartu 2013. <http://sa.laulupidu.ee/wp-content/uploads/2015/01/Laulupeo-uuringu-aruanne-25-aprill-PARANDUSTEGA-KODULEHELE.pdf> (16.05.2018)
- Mathisen, Stein R.** 2009. Festivalising heritage in the borderlands: constituting ethnic histories and heritages under the rule of the Finn Forest Republic. – *Journal of Ethnology and Folkloristics*, 3 (2): 13-31.
- Pajusalu, Karl** 2000. Võro-seto vähemmistökielenä. – Niina Määttä, Helena Sulkala (toim.). *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti I. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja n:o 15*. Oulu: Oulun Yliopistopaino: 118–125.
- Pajusalu, Karl; Koreinik, Kadri; Rahman, Jan** 2000. Lõunaeesti keele kasutusest Kagu-Eestis. – Kadri Koreinik, Jan Rahman (toim). *A kiilt rahvas kynõlös... Võro Instituudi toimõtiseq 8*. Võro: Võru Instituut: 13–37.
- Pajusalu, K. jt.** 2002. Eesti murded ja kohanimed. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002.
- Pedanik, Eino** 2014. Laulu- ja tantsupeod Eestis. – Tamm, Saari; Ratas, Peep (koost). *Ühesmõtlemine: Laulu- ja tantsupeo puudutus ajas*. 24.-25. oktoober 2013. Tallinn: Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA: 168-179.
- Pilt, Maili** 2017. Refleksiivsus. – Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikool, 207-219.
- Porila, Kristiina** 2015. Vaimne Kultuuripärand Eestis. *Infovihik*. Tallinn: Rahvakultuuri Keskus.
- Ratas, Peep; Mustimets, Indrek** 2014. Mõtteringi koondvaade. – Tamm, Saari; Ratas, Peep (koost). *Ühesmõtlemine: Laulu- ja tantsupeo puudutus ajas*. 24.-25. oktoober 2013. Tallinn: Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA: 72-77.

- Reeves, Keir; Plets, Gertjan** 2016. Cultural Heritage as a Strategy fo Social Needs and Community Identity. – Logan, William; Craith, Máiréad Nic; Kockel, Ullrich (koost). *A Companion to Heritage Studies*, First Edition. John Wiley & Sons, Inc: 203-214.
- REL 2011.** Rahva- ja eluruumide loendus 2011. Rahvastiku etno-kultuurilised näitajad. https://www.stat.ee/sab-uuendus?db_update_id=14122 (03.04.2018)
- Saar, Evar.** Võru keel. – *Artikkel Võru Instituudi kodulehel.* <https://wi.ee/et/voru-keel/keele-ajalugu/> (02.04.2018)
- Selberg, Torunn** 2006. Festivals as Celebrations of Place in Modern Society: Two Examples from Norway. – *Folklore*, Vol 117 (December 2006): 297-312.
- Smith, Laurajane.** 2006. Uses of Heritage. London & New York: Routledge.
- Smith, Laurajane; Akagawa, Natsuko (Ed)** 2009. Introduction. – *Intangible Heritage*. London–New York: Routledge.
- Stoeltje, Beverly J.** 1992 Festival. – Richard Bauman (Ed). *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments. A Communication Centered Handbook*. New York: 261-270.
- Suitsusaunast.** <http://www.savvusann.ee/index.php/et/suitsusaunast> (02.04.2018)
- Sulkala, Helena** 2000. Keel, identiteet ja ühiskond. – Karl Pajusalu, Jüvä Sullõv (toim). *Õdagumeresoomõ piirisüämeq. Võro Instituudi toimõndusõq 10*. Võro: Võru Instituut: 11–26.
- Sulkala, Helena** 2001. Läänemeresoome väikesed kirjakeeled. – Karl Pajusalu, Jan Rahman (toim). *Õdagumeresoomõ ütistüseq. Võro Instituudi toimõndusõq 11*. Võro: Võru Instituut: 104–111.
- Šmidchens, Guntis** 2016. Baltimaade üldlaulupidude laulutraditsioonid ja pärand. – *Mäetagused* 63: 21-34.
- Tamm, Epp** 2014. Suitsusaun kui vaimne kultuuripärand: kogukondlikud pärandiloomed ja pärandikommunikatsiooni protsessid Võrumaal. – *Magistritöö*. Juh. Bardone, Ester. Tartu: Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond. Kultuuriteaduste ja kunstide instituut. http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/41727/Tamm_Epp.pdf?sequence=5&isAllowed=y (09.04.2018)
- Tender, Tõnu** 1996. Milles meile vajja kattõ kiräkiilt. – Jüvä Sullõv, Kauksi Ülle (toim.). *Kaika suvõülikuul' Lüllemäel. Valik ettekandit*. Võro: Võru Instituut, lk 38–40.

Terk, Erik; **Lauristin**, Marju; Weidebaum, Sten 2014. Laulupeoprotsessi tulevik: alternatiivseid stsenaariume. Tamm, Saari; Ratas, Peep (koost). – *Ühesmõtlemine: Laulu- ja tantsupeo puudutus ajas*. 24.-25. oktoober 2013. Tallinn: Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA: 209-229.

Summary

Uma Pido, a song and folk festival in Võro language – an analysis of the managing process and the use of intangible cultural heritage

Uma Pido is a Võro language based song and folk festival organized in South-East Estonia since 2008, with at least 7000 participants each time. The festival's purpose is to strengthen the identity of people of the historical Võro county. Võro language – or dialect as referred to in linguistics – is still used on a daily basis. According to the data gathered during the public census in 2011, 75 000 people in Estonia stated Võro to be one of their languages. The historical Võro county does not entirely coincide with nowadays' administrative borders, but the knowledge of the historical culture space has been preserved along with the language that stands as the basis for the identity of Võro people.

The choice of topic is related to its author's work as culture manager and main organizer of Uma Pido, the subject of the thesis.

The aim of the thesis is to analyze the festival that uses intangible cultural heritage, along with its organizational side and backgrounds, and to find answers to the following questions:

- 1) What were the reasons for the cultural heritage based Uma Pido to evolve?
- 2) What place does Uma Pido take in the Estonian culture politics and song festival scene?
- 3) What are the main structural elements of Uma Pido as a culture festival?
- 4) What is the importance of Uma Pido for the historical Võro community in preserving and appreciating their cultural heritage?

The master's thesis discusses the festival's anatomy and observes it in the light of theoretical grounds as well as practices of the world. It also debates the sustainability of

song festivals and eventually Uma Pido's part in it. The repertory of Uma Pido and the participants' expectations are also disserted, as is the use of cultural heritage in the festival's process.

The thesis shows that the groups and individuals connected to Uma Pido share a common cultural heritage in the festival process, adding new expressions to it. That in its turn generates unity in the community and helps to carry the identity of Võro people as well as adds to their region's image.

Lisa 1 V Uma Pido repertuaarivalimise juures olnud lisaküsitluse tulemused

KÜSITLUSE TULOMUSÕ' UMA PIDO LAULUKAVA VALIMISE MAN 2017 veebr-märts

Uma Pido man om mu jaos tähtsã:		
uma rahvaga õttehoitmisõ tunnõ	340	
võimalus kõigil õten laulda'	338	
võro kiil	332	
uma koori/sõpru/perekunnaga kuun olõminõ	249	
pidost pitto kõrduva' tunnõt laulu'	208	
korgõ muusikalinõ tasõ	194	
korgõ lavastuslik tasõ	156	
simman perãn pito	93	
rongikãuk	83	
tulõ palamapandminõ	60	
tegejide tennãmine	32	
muu	3	
muu - Uma Pido on kõige parema korraldusega laulupidu, kõik on paigas!		
muu - peotuju nii proovis kui esinemisel		
muu - Laulu' omma hãã.		
Vastajate jagunemine peost osavõtu järgi		
Kãinud peol lauljana	253	lisakommentaare 74
Kãinud peol pealtvaatajana	99	lisakommentaare 28
Ei ole peol kãinud	63	lisakommentaare 11
Kãinud peol nii laulja kui pealtvaatajana	47	lisakommentaare 9
Vastamata	20	lisakommentaare 3
Kokku	482	
Vastajate jagunemine maakonniti		
Võru	246	
Tartu	78	
Põlva	76	
Harju	33	
muu	18	
Valga	17	
Jõgeva	7	
Viljandi	4	
Lããne-Virumaa	1	
Pãrnu	1	
Saare	1	
Kokku	482	
Vastajate jagunemine soopõhiselt		
Naisi	375	
Mehi	107	
Kokku	482	
Vastajate jagunemine vanuse järgi		
...-14	22	
15-19	135	
20-29	35	
30-39	62	
40-49	101	
50-59	86	
60-74	35	
75-...	6	
Kokku	482	

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele
kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, _____ Triinu Laan _____,
(*autori nimi*)

- annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Võrukeelne laulu- ja rahvapidu Uma Pido – korraldusprotsessi
ja vaimse kultuuripärandi kasutuse analüüs
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Ester Bardone (PhD) _____,
(*juhendaja nimi*)

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 17. mail 2018